

EGYETEMES REGÉNYTÁR

**Asszonyokról
Asszonyoknak
Elbeszélések**

**Irta
Gyarmathy Zsigáné**

Budapest 1895
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-85-6 (online)
MEK-13339

TARTALOM

ELŐSZÓ.

A DAJKA.

AZ ELSŐ ÉS UTOLSÓ UTAZÁS.

KITÉPETT LEVELEK.

A HELÉN NEVELTJE.

A GYANU.

Írónő társainak szeretettel ajánlja
a

szerző.

Előszó.

Előszót iratni nagyon divatos dolog; előszót írni, nagyon ósdi dolog; de még ennél is ósdi a művet valakinek ajánlani. Így hát én nyomban két ósdiságot fogok elkövetni. Előszót kell írnom, hogy abban elmondjam - pedig nem hiszem, hogy kíváncsi lenne rá valaki - miért ajánlom e kötetet nektek: pályatársaimnak? S még valami mást is meg kell mondanom; szóval, szükségét érzem a szónak. És ti asszonyok ezt megértitek.

Tehát nektek ajánlom e kötetet, mert ti is - kevés kivétellel - mindnyájan megemlékeztetek valami módon rólam: kezdve a ragyogó tollu, *igazán* tehetséges írónőn, a kiről méltán mondta a költő, hogy: „Ez a sokfényű lélek nem irt több prózát egy kötetnél; de annál az egy kötetnél értékesebben kevés író ajándékozta meg irodalmunkat” végig, egészen az írónő fiatal leányáig - a kinek dalait szintén a Kisfaludy-vér teszi olyan melegekké - mind jó szívvvel voltatok hozzám. Mindnyájatoknak volt egy üzenete, egy meleg sora, mely nagyon jól esett: a szívemhez szólt, buzdított és feledni nem fogom soha. Ezért a kitüntető figyelemért: a sok kedves levélért, érdekes kötetekért, fogadjátok szívesen - mint csekély viszonzást - az én „Asszony”-aimat ti „Asszonyok”.

És e régies előljáró beszéd nélkül azt sem menthetném ki, hogy miért van éppen a nektek ajánlott kötetben egy olyan beszély, mely nem az eddigi csapáson halad s mely... hogy is mondjam csak? tőlem talán egy kissé igen is modern.

De hát higgyétek el, eszem ágában sem volt, hogy valaha kitudódjék az a dolog, nyilvánosságra jöjjön a neve annak a „Kitépett levelek” írójának. Hej, de a szerkesztőnek más volt az eszében és irt nekem olyan, de olyan leveleket... nos, olyakat, melyekért nem szoktak az írók megneheztelni - még ha asszonyok is! És ha már ott, abban a nagyon szellemes lapban nyilvánossá lett, azt gondoltam, hogy ugyan miért is titkolóznám tovább? Hiszen azzal meg nem történtté már ugy sem tehetném. De egyet megtehetek s ezt ígérem is nektek: hogy ezentul az olyan elbukásra rögtön kész ideges asszonykákat egészen odaengedem a fiatal íróknak; aztán ők lássák, mint boldogulnak velők. Hiszen ugyis az ő érdemük, hogy az ilyen asszonyok már nem mennek ritkaságszámba...

Mi pedig, ti és én, dolgozzunk csak ezentul is a szív természetes melegével és nem a szenvedélyek felkorbácsolt, perzselő lázával; hagyjuk ezt is azoknak, a kiknek a szép, ideges asszonykákat, a - modern fiatal íróknak. Hozzánk inkább illő pirulni, mintsem piritani.

Bánffy-Hunyad, 1895.

Gyarmathy Zsigáné.

A DAJKA.

I.

A Kata levele az édes anyjához és a többiekhez.

Kedves, édes anyámasszony, édes nagyanyám, aztán drága, gyönyörű kis leányom - Erzsike!

Addig már tudják, hogy künn nagyon hideg volt, a kut gárdja sem látszott a jégtől és mi ott ültünk a tűz előtt: k'ed, édes anyámasszony font, font k'ed is, nagyanyám, én pedig szoptattam a drága, kedves Erzsikémet és simogattam a parányi talpacskáját s a mire gondoltam, annak nem örvendtettem. Egyszerre csak száncsörgést hallunk, megijedtünk mind a hárman; de én még azonfölül is, mintha csak a szívembe szurtak volna! Tudtuk, hogy eljönnek utánam, öt hét óta várjuk is naponta a - *kocsit* és mégis, a mint rémulten összenéztünk, mind a hárman egyszerre kérdeztük - már?

A kicsinek egy csepp té ott maradt a piros ajakán és úgy nézett a szemembe; a szívem majd megszakadt. De k'etek ezt már tudják és tudják azt is, hogy milyen vala az elválás.

Jó istenem után most hálát adok k'ednek édes anyám, hogy szegény özvegy létére iskolába járatott, mert így le tudom írni, mi a kebelem belsejében van - ott ugyan csak az én kedves Erzsikém van s azt még se tudnám mind ide írni - de el tudom beszélni, a mik velem történtek.

Nagyon hideg volt, olyan hideg, hogy a könnycseppek mind az arcomra fagytak és szurtak, mint az anglus-tű. Már egészen sötét volt, mikor a városba értünk. Oh, bár itt maradhatnék, gondoltam, mert itt mégis közel lennék k'etekhez! De el kelle indulnunk: reggel négy órakor már a vasutnál voltunk a nagyságos asszonynyal együtt és vártuk, hogy jőjön a vonat. Én nem vártam, mert féltem attól a borzasztó nagy vörösszemű masinától. Sohasem ültem benne; de mindig irtóztam tőle. Egész igazában nem törhetett elő a félelmem, mert mint egy erős kapu, úgy állotta útját két dolog: egyik, hogy mind csak a kedves kicsinyemre gondoltam, másik pedig az, a mit meg akartam mondani; de nem tudtam rámenni. Akartam én már az estve is, akartam az elinduláskor is, csak hogy nagyon szégyeltem. Az indóházánál minden szegletben csak meg-megmozdult valaki: ébredezett, ásitott és azt kérdezte: érkezik-e már a vonat? Jaj istenem, ha így tudakozzák, mindjárt itt lehet! No, Kata, most az ideje, szólj - biztattam magamat és oda is mentem a nagyságos asszonyhoz; de mikor szóra nyílt az ajakam, csak annyit tudtam mondani:

- Instálom, aztán közel ülünk egymáshoz abban a nagy masinában! - A nagyságos asszony mosolygott - inkább hiszem ükeme már tudta min nevet - és azt mondta: Közel, Kata, közel. Hátrább huzódtam; én uram istenem, engedd, hogy szólani tudjak, hiszen csak ez a gondolat adott erőt az eljövételhez, bizony e nélkül el nem tudtam volna hagyni az én kedves kis leányomat! Egyszerre csak nagy mozgás támad, a sok bunda lábra kél: érkezik a vonat! Erre elfelejtettem a szégyent, oda rohantam a nagyságos asszonyhoz:

- Instálom alássan, szégyellem; de kénytelen vagyok vele, mivel nagyon, nagyon szegények vagyunk és Erzsikének nincsen teje... ha kikapnám előre egy hónapi fizetésemet, akkor Mátyás Gyuri szomszéd odaadná a fekete kecskét... nagyon jó tejü, instálom...

- Miért nem szóltál előbb, lányom, most már késő.

- Nem késő, instálom alássan, mert csak egy izenet kell, megbiznak abban, ha biztatom.

- Ugy hát biztasd, mert kikapod, már holnap hazaküldheted a pénzt.

- Hallják! hallják, meg lehet venni a kecskét! kiáltottam és rohantam kifelé. - Beleütődtem egy paraszt emberbe - Isten áldja meg a lelkét! izenjen oda édes anyámasszonyhoz, hogy elvihetik Mátyáséktól a kecskét; a feketét, mert az jobb tejelő a szürkénél, holnap megküldöm az árát! De ebben még nem valék egészen bizonyos, mivelhogy nem ismertem az embert és rohantam tovább: mindenkinek szívére kötöttem a fekete kecskét; egy kis fiu állott a szekerek között, az meg is ígérte, hogy majd izen; áldja meg érette az isten!

- Kata, Kata! hol vagy? kiáltja a nagyságos asszony. - Jer gyorsan, mert itt a vonat! Megfogta a karomat és úgy vezetett, pedig én még szerettem volna a kocsisoknak is meghagyni, hogy ha arra viszi az utjok, szóljanak be mihozzánk a fekete kecske végett.

- Kata! A mint beülsz a kocsiba, tüstént tedd le a válladról ezt a nagy bolond általvetőt, mert még meg találja nyomni a melledet, érted?

- Érttem, instálom.

- Na, fel, fel! kiáltá mellettem egy lámpásos ur.

- Ülök, instálom, ülök, csak arra kérem az urat, hogy ejtse valami módját és izenje meg az édes anyámnak... Már tudta, miről van szó, mert azt mondta:

- Megizenem, megizenem, csak üljön fel már! Felültem, és az a lámpásos ur félre huzott egy üveget, engem betuszkolt egy kis szobába, a mely egészen kanapéból és üvegből való volt. Itt tüstént eszembe jutott a parancsolat: már ha ükeme olyan jó volt hozzám, hogy az első kérésre ide ígérte a pénzt, én sem szegem meg az első kívánságát és lelöktem az általvetőt. Erre egy bunda megmozdult, egy urfi felszökött, de a kalapja ott maradt az általvető alatt, félre lökte nagy haraggal az általvetőt és rossz szavakat, nagyon rossz szavakat mondott: „Ugyan, hogy is tesznek a második osztályba *efféléket*?” Ezt mondta. Nagyon rosszul esett az a szó, hogy: efféle. Hiszen a miért *ugy* történt, azért még nem vagyok *afféle*! Esztendőre kiszabadul Pista a katonaságból és akkor összekelünk s Erzsikének lesz édes apja is. Ezt meg is mondtam annak az urfinak, a mire nyomban elmúlt a haragja. Engesztelődve kezdte simogatni az összetört kalapját - a melyiket az ördög elvitt már, így mondá - azután a szemembe nézett hosszasan s nyájas hangon szólt:

- Na, szép menyecske, hát béküljünk meg; látja, én már nem is haragszom, pedig csakhogy föbbe nem sujtott! És meg akarta czirógatni az arczomat; ellöktem a kezét. Azt hitte, hogy nagyon haragszom a rossz elnevezésért és erősen akart békülni. Ott hagytam: kimentem a tornácra. Szerettem volna az ablakon át szétnézni egy kicsit, hogy vajjon miféle tájon robog velem ez a masina? De olyan vastagon be volt az üveg fagyva, hogy még a sötétség sem látszott át rajta. A lámpák rásütöttek a jégre, a jég és zuzmara ragyogott és az szép volt. Néztem, néztem s el sem is hinnék, hogy mit láttam: a mi falunkat egészen fehérre válva, azt láttam. Felül az a nagy fehérség a Vlegyásza hegye, erről felől, éppen a jéghegy alatt, a mi karcsu tornyunk, csillog is rajta a gomb; a tornyon innen hóval fedett házak, némelyikének az ablakából világosság ragyog. Immár a mi házunkra is ráakadtam, benéztem az ablakon és úgy tetszett nekem - de ugy is volt az - hogy a tűz előtt a kis bölcsőre egy lombos fehér bunda borult, a gyapja csillogott éppen, mint napfényben a zuzmara, mintha én is ott lennék alatta, olyan zsibongó meleget kezdtem érezni. A kis leányom kidugta kövér kacsóit és ott babrált a fehér gyapju között; minden fehér volt és minden csillogott; azután elkezdett ringani a bölcső is, a bunda is, én is; éreztem, hogy mindjárt elalszom és egy leszek azzal a sok fehérséggel... ekkor a lámpásos ur a vállamra csapott és megrázott:

- Na, megfagyott, vagy mi lelte, hogy olyan meredten néz? Miért jött ki? Megfagy ebben a borzasztó hidegben, menjen be, menjen be!

Megrezzentem, felébredtem - mert talán álom volt az, a mit láttam? - és azt kérdeztem, hogy: izent-e a kecske végett?

- Igen, igen! Csak menjen be már, hiszen el van kékülve!

- Szeretnék is bemenni, de... de... aztán mondtam neki egy pár szót.

- Ugy? No, teszünk arról az első állomásnál. Nem tudom, mit értett ez alatt a lámpásos ur; meg sem is kérdezhettem, mert elfutott, aztán csengettek, a vonat megállott; bár ne is dübörögne mindég, mert olyan lesz tőle az ember feje, mint egy katlan! Alig hogy ezt kigondoltam, újból megkezdődött a dübörgés, a lámpásos ur pedig visszajött három bundás emberrel, a kiket betett a mi szobánkba, aztán belóditott engem is. Ott jó meleg volt, még az ablakokon is ki lehetett látni egy-egy akkora helyen, mint az ujjam hegye, kinéztem, virradt és mikor egészen meg volt virradva s már láthattam volna valamit az idegen tájból, azt mondták, hogy megérkeztünk...

Na, mig tovább írnám, egyet pihenek, pihenjenek k'etek is anyámasszony és csókolják meg helyettem az én kedves kis leányomat.

Megérkeztünk. Az első órában a sok mindentől nem láttam semmit; de mégis láttam egyet, az ifju nagyságos asszony olyan szépen nézett rám, hogy kezdtem egy kis melegséget érezni, aztán megszólalt s a mit mondott, olyan volt, mint a jóféle ir: végig kente a szívemet, mintha szünt is vala az a nagy sajgása.

- Ne busuljon, Kata! Egy-vidékbbeliek vagyunk; látja, én is ide jöttem... ha kitavasodik, haza megyünk...

Én uram istenem, mikor lesz az! Vajjon kibirja-e addig a szívem? gondoltam. De most fő az, hogy pénzzel megkínáltak; itt küldöm és jó egészséget kívánok annak a kedves fekete kecskének, a ki anyja lesz az én kis leányomnak. Sokszor, sokszor kínálják meg a kicsit jó meleg tejjel. Itt különben minden olyan, mint a mesébe a tündérkirály palotája; a szobák pedig felette nagyok és olyan magasak, mint egy templom, hej! sokat, sokat fogok én itt imádkozni!

Szegény kis leányom! tudom, hogy sokat sir utánam: mindég megérezem a tej zsibongó futkosásából, mikor szophatnék. Most, hogy magam is jól élek, milyen sokat adhatnék neki! Ennek a parányi ujszülöttnek még nem kell: tartom a karomon, kínálgatva, csiklandom az ajakát, mind hiába, nem kell neki. Szegény kis Erzsikém, hogy kiszopnád te! És egy pillanatig úgy érzem, mintha ez a vörös kis teremtés megrabolta volna az én szép kis leányomat; de aztán csak mégis megenyhülök iránta; hiszen ez nem oka annak, hogy mi olyan nagyon, nagyon szegények vagyunk. Aztán a fekete kecskét is neki köszönhetem; szemem megtelik könnyel, felnézek a magas tetőre, mely olyan gömbölyűn borul reám, mint az ég és imádkozom... és ha a jó isten meghallgatja az én hő imámat, akkor nagyon boldog lesz a kedves kis leányom. Ezer áldást kívánok neki és k'eteknek is mind közönségesen... jó egészséget a fekete kecskének is. Az én jó istenem áldja meg mindnyájokat s ha ebben a zord télben fázik a kis leányom, vegye maga mellé egész éjszakára k'ed, édes anyám és simogassa, takargassa be, nehogy megfázzék szegény... nagyon fáj érette a szívem! Ked édes anyám ezt nem tudja, mert nem hagyott el engemet soha. Áldja meg az isten mindnyájokat és a kis leányomat.

Hűséges leányuk

Kata.

II.

Két hó mulva ugyanaz ugyanazokhoz.

Hogy van a kis leányom? Hát a fekete kecske és k'etek mind közönségesen? Itt kezd a nap vidámabban sütni, hó, jég olvadoz és enged az én bánatom is, mintha felengedett volna az a nagy hidegség, a mi eljövetelemkor jégujjaival belekapott a szivembe és összeszorítva tartotta. A kis leány is egészen más: nő és szép; olyan szép nincsen, mint az én Erzsikém, de azért nagyon kedves; mikor szopik, belenéz a szemembe és kövér kacsóival meg-megpaskolja a mellemet. Már két hónapos és halljanak csak oda k'etek, még nincsen megkeresztelve! Bizony sok fonák dolgot követnek el még az urak is! Mi nálunk nem hagynók keresztelestlenül három, négy napon tul; pedig némelyikünknel alig lehet ennyi idő alatt összeszerezni a keresztelőre valót. Itt ugyan csak telnék ötven komás keresztelő is, nem tudom hát, mi okon halogatják? Inkább hiszem, hogy az urak nem tudnak semmit a „váltott” gyermekről s ha nem tudnak, én csak nem adom az eszökre!

Más különben én mindig azt hittem, hogy nagyobb a különbség az uri és paraszt gyermek között, mint a mennyi igazában van.

Mikor vásárra mentem a városba és láttam azokat a pántlikás, patyolat-csipkébe öltöztetett apróságokat, össze sem tudtam hasonlítani a mi meztlábás kicsinyeinkkel, mintha nem is olyan hus és vérből valók lettek volna. De most már világos előttem minden: ez a nemes kis leány éppen olyan, mint az én paraszt lánykám. Azért jobban is szeretem, mikor a kis rövid ingecskéjén kívül nincsen rajta más ruha, mert a gunya csak gunya, azon alól van az ember. Ha ezt a kis leányt haza vinném s majd annak idején muszulyba, válfős ingbe és gyöngyös pártába öltöztetném, éppen olyan paraszt leány válna belőle, mint akármelyikünk. És uri leány lenne az enyémből, ha itt a magas szobákban csipkés patyolatban látnák. Mikor szoptatok, mindég ilyen balgaságokon gondolkozom; talán azért van ez, mivelhogy éppen úgy szopik az uri, mint a paraszt kis lány.

Más különben nekem itt jó dolgom van - hát a kecskének nem apadt még a teje? - és a kis leány nagyon kedves, nagyon szép... oh, bár láthatnám már a magamét is, mert mégis csak az a szebb.

Az egész falumat és a szomszédokat is köszöntöm. K'eteket mind közönségesen, meg a kis leányomat, csókolom, húséges

Katájok.

III.

Ugyanaz ugyanazokhoz.

Most már egészen kiderült a világ: ragyog az ég, csicseregnek a madarak, nyílnak a gyümölcs-fák és nyílnak a pünkösdi rózsák is és k'etek nem is tudják, hogy a pünkösdi rózsának éppen olyan a színe, mint ennek a kedves kis babának. Már átöleli a nyakamat azzal a gyönyörű kövér karocskájával és az arcát oda nyomja az ábrázatomhoz; én magamhoz szorítom s tele van vele a szivem. A nádméz nem édesebb, mint ennek a csókja, a mit tátott kis szájjal nyom az ajakamra. Nagyon szeret engem, de nem jobban, mint én őt.

A nagyságos asszony azzal biztat, hogy ide s tova haza megyünk. Őkeme is azt mondja haza s ez nekem olyan jól esik, ez volt első orvosságom is, ettől a szótól enyhült szívbéli nagy fájdalmam.

És most nagyon könnyűnek érzem magam, akár csak a madár; alig is várom már, hogy repüljek azon a dübörgő masinán, a kitől immár egy cseppet sem félek. Erősen várom, hogy megmutathassam k'eteknek ezt a gyönyörű kis babát, ki az én tejemtől lett olyan gömbölyű, mint a mogyoróbél és olyan piros, mint a pünkösdi rózsza. Igazán nincsen is ilyen szép gyermek ezen a világon, én legalább nem láttam, hogy lenne. Beh várom is már azt a pillanatot, a mikor oda állítom az enyém mellé és azt kérdem: na láttak-e valaha ilyen szépet? Csak aztán k'etek úgy ne találják, hogy szebb lenne az enyémnél!

Köszöntöm az egész házat, apraját nagyját és ha pár hét múlva hallanak egy kocsizörgést, álljanak ki a kapukba, hadd lássanak egy olyan teremtest, a kinek majd meghasadt a szive, midőn a jeges uton elvitte egy csörgős szán és a ki most meleg szívvvel, piros örömmel tér vissza a kedves szülőfalvába. Áldja is meg az isten annak a kedves tájnak a legkisebb virágát is, a legöregebb emberét is, k'edet is nagyanyám, téged is kis leányom. Édes jó anyámnak hűséges

Katája.

AZ ELSŐ ÉS UTOLSÓ UTAZÁS.

(Rajz.)

I.

Az öreg Tamás Marcziné immár elérte a hatvanötödik esztendejét és még nem járt a község határán túl. Huszonöt éve annak is, hogy a gőzös ott fűtyöl és zakatol végig a kertjén túl; mindennap elnézi jövését-menését, egy kissé még mindig fél tőle, különösen sötétben, mikor a két tüzes szemét rámereszti és úgy közeleg dübörögve; de azért nagyon óhajtana egyszer beleülni. Hiszen már jár azon mindenféle, az ő községéből is tolul a nép minden héten kétszer a kolozsvári hetivásárra, csak ő egyedül nem volt még soha s hogy ez fel ne tűnjék senkinek, mindig azt mondta:

- Na, az én természetem nem veszi be a koriczálást.

Jobb is az ugy, Kata fiam, szokta volt mondani az örege.

De azért Tamásné nagyon vágyott és szerette volna, ha biztatja valaki. Az örege pedig éppen nem biztatta, sőt dicsérte a jó esztét, hogy nem szeret hazulról kimozdulni. Még az utolsó napon is azzal dicsérte:

- Jó, itthon ülő, hűséges ápolóm valál, az isten áldjon meg érette!

Egyszer aztán a szomszédasszony, az öreg Vinczéné, így szólt hozzá:

- Te Kata! látod, most, hogy az urad meghala, milyen jó alkalmad nyilik „ócskát” vinni a vásárra. Én is összeszedék néhány kupa borsót; gyere velem te is Kolozsvárra. És a világlátott vén kofa elkezd dicsérni a várost: szebb az még Nagyváradnál is... és Tamásné csak nem akar ugy költözni a temetőbe, hogy Kolozsvárt meg ne lássa.

És Tamásné igazán nem akart ugy elköltözni: ennek okán hozzá is látott az előkészülethez. Pajtából szobává előléptetett kis fészkében kitergeti az örege fehérneműit és éppen nem érzi magát nyugodtan...

Ezen a vidéken az a szokás, hogy a mint öregednek az emberek, ugy kerülnek mindig kisebb-kisebb lakásba. Kezdi az utcára néző szobában, mikor a fiu nőszül, akkor a szülők már a „hátsó házba” kerülnek, a második fiu házasságánál a „kamara” járja és a harmadiknál, ha nincsen mód új ház építésre - színből, ólból tákolják össze az öregek fészkét: jó nekik az is arra a kevés időre, ugy is szűkebb szállás vár rájuk ide s tova.

Tehát özvegy Tamásné a mint ott babrál a fehér „ócska” között, magában mind azzal beszél, a ki ezeket elnyitte: Látod, látod, mibe foglalatostokodom; ugy-e nem hitted volna ezt soha? Te most bizonyosan azt is látod - mert ott már nincsen titokba semmi - hogy elmentem volna én édes-örömet régebben is valamerre, csak tudtam volna okot kapni hozzá. Megbotránkozol, ugy-e? De kérdezd csak meg a többi lelkeket, mindet, a ki veled ül a fényes mennyekben, hogy a feleségek lelkét nem nyomja e ennél még nagyobb vád is.

Az özvegy ablaka alatt virágzik egy nagy orgonabokor. A kisebb meny szedi a nyíló fűrtöket, az ablak nyitva van, a kövér kis menyecske bedugja rajta a fejét:

- Ni ni, anyámasszony, ugy hát igaz, hogy megyen Kolozsvárra?

- Már miért ne lenne igaz! veti oda félvállról, de szive, az a már régen pihenő öreg sziv, csak elkezd hevesen dobogni. A menyecske fehér fogai közé kapja a „borostyán” nyílost és duzzogva szól:

- Már az egész világ járt Kolozsvártt, csak én nem!

- Na bizony neked is kezdték azt! és az öreg úgy mutatja a dolgot, mintha ő már többször járt volna ott. Csak nem lehet olyan járatlan, mint ez a tizenhét éves tacsó!

Az öreg békességben él a menyével, azért, mert mikor ezelőtt pár évvel meghalt az egyetlen leánya, akkor fogadást tett, hogy szó nélkül eltűr mindent, jó lesz hozzájuk, iszen ezt a magához való esze így tanácsolja: mert ha már nincsen az embernek leánya s öregségére leveri egy betegség, nem lesz, a ki egy korty vizet adjon; de így csak megemlékeznek a menyecskék, hogy ő sem vala rossz hozzájuk.

Később a nagyobb meny - a kedvencz - is betoppan az özvegyhez:

- Na hát, ne segítsek foltozni anyámasszony?

- Megvan már minden, Ilona, csak arra kérlek, áldja meg az isten a lelkedet, hogy a disznóra legyen gondod, míg megjáróm azt a nagy utat. Te már tudod, hogy ez a disznó nem olyan, mint a más ember disznaja, - mert nem is becsületes ember az, a ki így neveli a malacját és azután, mikor eladja, fel sem említi hibáját.

A menyecske tudja, hogy a kérdéses süldő a legrosszabb irányu nevelésben részesült; korpát, kenyérhaját, tengerit nem eszik, csak főtt étel kell neki; pedig főtt ételt nyaranta még a gazdaember sem kap, nem hogy a szegény özvegy disznója!

A meny, a mint távozóban van, visszafordul:

- Anyámasszony, aztán meg ne ijedjen, akármit is lát.

- Eredj, ne beszélj, hát mi a csodát látnék? - És az öreg asszony mehetnékje kezd lohadni: ez a menyecske tud valamit, 'iszen sokszor utazott, vajjon mi félelmeset lát? De nem, nem fogja megkérdeni, mert nem akar megijedni, nem akar úgy meghalni, hogy azon a tüsszögő, füstölő bolond masinán ne üljön...

Mikor a menyecske távozik, betoppan Vinczéné:

- Na, Kata, hát állod a szavadat?

- Állom hát! veti oda nagy hetykén s öreg szíve még nyugtalanabban zakatol: olyan különösnek, gyanusnak tetszik minden... de már mindegy, vissza nem lép!

II.

Korán reggel az „öt óraival” indulnak és este a „kilencz óraival” érkeznek haza. Az özvegy hajnali három órákor már teljesen el van készülve. A rosszul nevelt süldő ebédjét is megfőzte és kitette az ablakba, hogy menyé könnyen ráakadjon. A mint kinyitotta az ablakot, betolult a nyíló orgona-virág illata és az üde illat egyszerre csak eszébe juttatott egy régen elfeledett eseményt: a saját menyegzőjét! De miért gondol ő éppen ma arra? Bizony, bizony nagy dolog várhat ma rá! Becsapta az ablakot, hanem az orgona-virág illata a tavasz üde leheletével benmaradt a kis fészekben, növelni az öreg asszony szorongását. Hóna alá kapja a fehér tarisznyába gyömösölt „ócskát” és vár, vár. A kerten keresztül fognak kimenni s az a Vinczéné még mindig nem jó... Bizonyosan valami történt vele, azért nem jó, átfut, megnézi. De Vinczéné éppen nem örül a zaklatásnak és ezt nem is titkolja el. Az özvegy röstelli a dolgot, hazamegy és felkelti a süldőjét s megkínálja az étellel. De annak esze ágában sincsen az evés s orrát úgy fordítja el, mintha azt mondaná: be alkalmatlan vén asszony vagy te! Leül, a tarisznyát újból hóna alá kapja és gondolkodik. De ugyan miért is jött éppen ma az emlékébe az esküvője napja, a minek már... tanakodik, de nem tudja megkapni, hogy hány éve, csak

annyi a bizonyos, hogy tavasz volt, borostyán-nyíláskor és akkor még jó világ volt, mert ur dolgára jártak az emberek... hej! beh el is mulik minden jó! A batyuját le nem téve, kimegy az udvarra: a vasuton innen és a kertvégi patakon túl, pirul az ég alja, hajnali derengés borul a csöndes tájra, az ól hijján kukorékol az özvegy kakasa és távolról hallatszik a pásztor kürtje, aztán egy fekete tömeg lepi el az utcát: a bivaly-csorda és Vinczéné még se jó! De milyen különös ez... mintha éppen azok a bivalyok vonulnának itt végig, mint azon a hajnalon, a mikor úgy érzett a borostyán-illat, mint most! És egy pillanatra úgy tetszik az öreg asszonynak, hogy éppen azt a napot éli: akkor sem tudott aludni, kiment az udvarra, homályos volt minden, csak a bivalyok tömege feketéllett és a virág-illat érzett... összeressen: bizony még valami éri, hogy olyan balgaságokat képzél, mintha menyasszony volna, most, a hetven esztendejéhez közel. A türelmetlenség és a rettegés láza nem hagyja egy helyben: kinéz az utczaajtón, bemegy a szobába, onnan vissza a süldőhöz, végre leül a küszöbre és úgy szorongatja a batyuját összegubbaszkodva. Ekkor toppan be Vinczéné és az özvegy megrettenve kérdi, hogy:

- Már?

- Akkor volt a már, mikor ezelőtt két órával felvertél! Most pedig lódulj izibe, nehogy lekéssünk.

Megindulnak. A kert végében foly a Kőrös, azon egy keskeny palló, azután egy kis rét és azután az indóház. Az özvegy megáll:

- Tán félsz?

Ebből a kérdésből aztán világosan kiolvasta az öreg, hogy mégis csak van mitől félni és suttogó hangon kérdi:

- Hát te? - Vinczéné nevet és bemegy jegyet váltani. Talán itt nem lesz semmi veszedelem, mert a vasuti főnököt jól ismeri és az özvegy továbbra is istennek ajánlja lelkét. Ebben meg is nyugszik egy kissé, felsóhajt és kilépnek a perronra. Éles fütyentés, háta mögött erős csengetés, nagy dübörgés, az emberek egymást lökdösve futnak a sistergő „masina” felé: az özvegyet is vonja valaki: - Na, jöszte hát! s a másik pillanatban már be van zárva egy ketreczbe, a mit ha jobban megnéz az ember, hát szoba. Ismét csengetnek, a vonat megmozdul, aztán egy lökést kap és az öreg asszony oda esik egy szűrös, pipázó atyafira:

- Na, na, mámi, csak nem akar az ölembe ülni?

És ellóditja magától. Leülésről szó sincs. Igaz ugyan, hogy az utitársa kapott helyet, de neki már nem jutott. Belefogódzik az ajtó fogantyujába és kéri a jó istent, hogy ne szédítse meg ismét, mert akkor minden bizonynyal abba a tojásoskosárba fog beleesni, a miből aztán szörnyű veszedelem lenne. Egy darabig nem is tekint semmifelé, csak az ülésen levő kosárba; de végre bátorságot kap és kinéz az ablakon s új félelem szállja meg: az egész táj, mintha körben forogva futna vele szembe. A feljövő napfényben ekevasak csillannak, a zöldülő mezőkön marhák legelnek, helylyel-közzel egy-egy nagy fehér folt, az bizonyosan juhnyáj, vajjon kié? Az őrházak környékén fehér virággal borított meggyfák és mindez hullámos körfutással rohan felé; no, ilyet még nem látott. Visszafordul, hogy e csodára figyelmeztesse utitársát és ekkor valami szörnyű esemény történik: egyszerre csak teljesen sötét lesz. Az öreg asszony rémes, hörgő kiáltása hallatszik:

- Vinczéné, végünk van!

- Na, na, Kata, ne bolondozz, ‘iszen ez csak a „lyuk”!

A kocsit nyers nevetés, még nyersebb megjegyzések töltik be, miközben ismét világos lesz és az öreg asszony ott áll megdermedve, elszürkült arcczal. Vinczéné megszánja:

- Na, gyere, ülj a helyembe; hát te nem tudtad, hogy a „lyukon” átmegyünk?

Aztán az élelmes kofa szétnéz maga körül, a tojással telt kosarat, nem éppen gyöngéd kifejezések kíséretében, oda csapja a tulajdonos ölébe, leül, a társára néz, aztán nevet. Az öreg asszony elkékült ajkai mozognak:

- Hát aztán, Vinczéné, lesz még ilyen?

- Nem, nem lesz több. De te olyan vagy, mintha a sirból kelnél...

- Onnan is kelek, el valék temetve, élve eltemetve!... úgy dobog a szívem, ha egy csepp vizet kaphatnék...

- Ihatsz tüstént, várd sorára a dolgot.

Ismét fut a táj, csillan az ekevas, fehérlik a nyáj és a meggyfa, de az özvegy nem mer már széttekinteni. Összezsugorodva ül és batyuja alatt imára kulcsolja ránczos kezét: én uram, istenem, légy velem! Semmire sem néz, de azért látja a meghalt öregét, a mint rosszalva rázza a fejét:

- Látod, látod Kata! Te nem szeretsz koriczálni, 'iszen mindig azt mondtad, hogy nem szereted, hát akkor miért indultál meg? Vagy nem az vala a szádon, mi a szivedben? Akkor menj és lásd mi lesz!...

Hiszen éppen attól remeg, hogy mi lesz még! Mert ok nélkül nem képzei azt úgy senki, mintha menyasszony lenne vénségire... már pedig ő ma reggel egészen annak képzelte magát...

Egy nagy zökkenés, egy éles fütty, aztán egy rekedtes kiáltás: - Egeres, tiz percz! sokan le szállnak és futnak s fut Vinczéné is: vajjon mi történt? pár percz mulva látja, hogy Vinczéné nagyon keres valakit: ugyan mit kereshet? Bekukkant hozzá is: - Hát te nem szállál ki? Igyál egyet, mert éppen olyan vagy, mint egy kísértet a holdvilágnál, no csak izibe lódulj a kuthoz. - A kutnál nagy a tolongás. Az egyfalubeliek duhajkodnak; egy bokrétás kalapu legény tele marokkal szórja a vizet egy csintalan menyecske felé, a ki nevetve szökik félre és a gyöngéd játsziság eme nyilvánulása az özvegy arczára permetez. Még meg sem törülheti arczát, csöngetnek, és futnak, fut ő is - természetes, hogy több vízhez nem juthatott, mint a mennyit az arcza kapott - végig fut az egész vonat hosszán, de a szobáját nem találja; visszafut ismét egész a gépig: teremő szent isten, hova üljön, hogy baj ne essék belőle? Három csöngetés, aztán zakatolva megmozdul az egész hosszú sor...

- Hát maga, öreg, mit futkos, mint az anyátlan méh? rivall rá a kalauz.

- Instálom alássan, a szobámat, meg a szomszédasszonyomat keresem...

- Hol a pokolba keresi itt, de megálljon, ne fusson, mert már kikésett az időből... adja ide a kezét és felszökve maga után rántja az öregét, aztán belóditja a marhakocsiba. - Na itt sem hal meg Kolozsvárig! s rázárja az ajtót.

III.

És másnap reggel, mikor az öreg sok viszontagság után haza vergődött, menyei bementek hozzá s a világlátottabb azt kérdezte, hogy látta-e a vashidat?

- Lehet, hogy láttam azt is.

- De hát beszélje el, mi mindent látott? biztatja a kis kövér meny.

Az öreg megtörülgeti verejtékező arczát s beszélni kezd, aztán imígyen folytatja:

- Ha a fejemet elütnétek, akkor sem tudnám elmondani, hogy érkeztem be a kolozsvári piacra, tán Vinczéné tudja. Volt azon a piacon annyi virágkoszoru, mint husz temetésen, körös-

körül akkora házak, mint a templom; járt-kelt annyi katona, mint nálunk a követválasztáskor a betörés után, aztán lépten-nyomon egy-egy sikátor...

- Keed anyámasszony befordula mindannyiba? kérdi a kisebb meny.

- Ugyan bizony, te befordulnál két óra alatt?

- Be én!

- Na csak tódítsd, neked már ilyen a virtusod!

A korosabb meny felé fordul s folytatja utelirását:

- Tudod Ilona, kofák sem vagyunk mi a kolozsvári kofákhoz képest. Hogy tud az beszélni! Mikor megvevé az ócskát, szemem láttára eltagadott két darabot, jól van, vigye a lelkén, majd mikor a nagy utra kél. Na így is jócskán kapék...

- Ugyan mennyit kapa anyámasszony?

- Két forint tizenhat krajczárt. Megcsalt, de nem veszekedhetém vele, mert sietnünk kellett a vasuthoz. Majd kiadtuk a lelkünket úgy futottunk és mégis lekéstünk. - Na most már táthatjuk a szánkat, mondja Vinczéné. Én istenem! mi lesz velünk! felelém én. - Hát majd lefekszünk annál a zsidónál, a kinél én már hálтам egyszer, igaz, öt krajczárt kell érette fizetni, de hát mit tegyen az ember, városon muszáj költeni...

- Eredj, ne beszélj! csak nem kell azért fizetni, ha megengedik, hogy a fejünket egy párnára hajtsuk? Iszen nálunk minden vásárkor öt-hat idegen hál, némelyiknek már csak a daróczom jut a feje alá... Vinczéné végig sem hallgatott és arra noszogatót, hogy csak nézzek széllyel, ha látni akarok, mert itt van mit. Lett is volna, de a fától nem látám az erdőt. Tolongott a czifra uri nép, mint rajzáskor a méh, egynémely leült a tornácra, ott ettek, ittak, jól mulattak. Valami bolond fiuk úgy futkostak, hogy közben négy-öt tele poharat is tartottak.

Na eddig sem kedveltem a sört, de most éppen megöl az undorodás, ha rágondolok és látom most is a habos szájakat, a mint kiittak egy-egy pohárral. Forgott velem a világ az utálságtól. Vinczéné azt hitte, hogy éhes vagyok, faljak valamit. Ok nélkül való lenne az is, ha eszembe jut ez a sok habos száj, most is borsószik a bőröm, ni, lássátok. És az öreg oda tartja felbőrödzött, fonnyadt karját.

- Hát aztán, anyámasszony, hogy volt a zsidónál a dolog?

- Jobb azt nem tudakozni! De legeslegjobb meg nem próbálni! Bevezetének egy üres házba, nem volt ott két keskeny padon kívül semmi ezen a teremtet világón. A kulcson fordítottak egyet:

- Te, Vinczéné, minket ide zára a zsidó!

- Ennek itt már így a sora.

- Eredj, ne beszélj! Hátha az éjjel megszomjazunk vagy valami... akkor mitévők leszünk?

- Már hogy reggelig innen ki nem mész, az olyan bizonyos, mint a nap!

Csak hallgattam, de magamban úgy gondoltam, hogy majd mikor az ágyneműt, meg egy kis falnivalót hoznak, akkor megmondom a zsidónak, hogy ha istent ismer, engem be ne zárjon! Inkább lefizetem az öt krajczárt. Vártam, vártam, de ha ti most zsidót láttok, úgy én is láttam.

- Vinczéné, hát az ágyneműt nem hozzák már be?

- Bizony, sok hiábavalóságot beszélsz te, mondá és biztatott, hogy vessem le a mellrevalómat, tegyem a fejem alá és aludjam, aztán többet nem mondott, mert elalvék.

Na már, édes lelkeim, hogy egy éjszaka olyan hosszú lehessen, azt el nem hittem volna soha! Ezt az én sok esztendőmet mintha mind újból végigéltem volna. E mellett a masina zakatolt, sipolt, füstölt, a világ forgott és rohant, az öregem pedig ott volt mindenütt és mondott valamit...

Mit mondott?

Nem tudom... valamit... pedig tudta, mert még most is hallja: Látod, látod, Kata, ha nem szerettél koriczálni, miért indultál el, s ha szeretted, akkor mért tagadtad?

Elég az hozzá, hogy már megsokaltam azt az éjszakát és költögetni kezdtem Vinczénét.

- Ugyan hagyj már békét, nem volt elég, hogy a múlt éjjel sem alhattam tőled? Feküdj le s míg a zsidó be nem jő, hozzám ne szólj! Nem telt bele tíz percz, már horkolt. Azt hittem, hogy eszemet veszem: ide bent a kebelemben mind szorult valami, a fejemben pedig mind tágult. Én jó istenem, el ne hagyj! Kezdett világosodni; kinéztem az ablakon, de csak kőfalat láttam. Néztem, néztem, míg a szemem is káprázott... egyszer aztán jött egy kiflis, kezdtem verni az ablakot! - Költse fel a zsidót! áldja meg az isten a lelkét!

Venni akar? kérdezte a kiflis.

Inkább még ezt is megcselekszem, hátha ezen az áron kiszabadulok. Megígértem, hogy két kiflit is veszek, ha felkölti a zsidót: megtette, kibocsátának s én szavamat álltam; nesztek! és a tarisznyából előszedé a kifliket.

A kis kövér, fehér fogait mutatva, azonnal beleharap a kiflibe s úgy kérdi: Hát aztán mégis csak szépnek találta anyámasszony Kolozsvárt?

- Szépnek, szépnek, de nagyon drága város.

- Egyebet is vásárolt? tudakozta a korosabb meny.

- Hát a szállás? azt már el is felejtéd? Ha egyszer az a zsidó erre vetődik, tudom istenem, úgy megcsufolom, hogy míg él, el nem felejtí. Adok neki friss tejet, vetek puha ágyat s mikor meg akarja fizetni, azt mondom: - Menjen, menjen! Csak nem hiszen olyan lelketlennek, hogy ezért a csekélységért pénzt vegyek el? Beh meg is fogja magát szégyelni akkor!

Az öreg ásit, nyujtózik, borzongatja a hideg; arcza, szeme lázban ég: a kékutazás nagyon meggyötörte szegényt. A korosabb meny megszánja.

- Dőljön le, anyámasszony, még beteg lesz, inkább el se mene vala!

- Hát, Ilona fiam, egy halállal csak tartozik az ember, legalább nem halok meg úgy, hogy nem ültem azon a sietergő masinán... De azért egyet mégis meghagyok nektek: majd ha egyszer, sok idő múltán, csak minden igaz ok nélkül eszetekbe jő a lakodalmatok napja és éppen úgy érzitek, mintha abból a napból élnétek keresztül pár pillanatot, akkor vigyázzatok magatokra, mert valami rossz ér! Addig pedig jó lesz, ha az uratok előtt el nem titkoltok egy legkisebb gondolatot sem, mert higyjétek el, hogy ki a miben vétkes, abban bűnhődik: én ezt már tudom.

KITÉPETT LEVELEK.

(Erényes asszonyok naplóiból.)

Első lap.
Boldizsár Árpádné naplójából.

I.

Szeretni égi gyönyör; megcsaladni pokoli kín. Az én szerelmem mély és állandó, de van a véremben valami őszereji szilajság, a mi megtorolja a csalást: inkább veszszen minden, de büntetés nélkül nem tudnám eltűrni az osztakozást!

Már mint szopós baba arczul ütöttem a dajkámat, midőn egy izben meg akart rövidíteni a szomszédgyermek előnyére. Jó nagymamám meg is emlékezett ezen esetről halála napjáig és sohasem mulasztotta utána tenni: „Pedig, kis unokám, sok mindent el kell tűrni az életben, a saját javunkért kell, mert a megtorlás mindig keserű gyümölcsöt terem.”

*

Nem lobbantam olyan korán szerelemre, mint a többi leányok. És éreztem is, hogy az én szerelmem egészen más fajta is leend; az egy egész életre fog szólni. S mikor jött, komoly gondolattal engedtem szivembe azt a nagy örökérzést, mely nem szakadozott már előbb apró lángocskákra; úgy jött a maga egész teljességében és betöltötte az érintetlen szívet tiszta, szent meleggel, egy egész életre kiható gazdagsággal. Azonnal éreztem rendületlen hittel, hogy ez az érzés örök lesz nálam, egybe van az forrva a lelkemmel. Esküvőnk előtt meg is mondtam Árpádnak, hogy csak úgy kössük össze sorsunkat, ha teljesen bizik magában. Ha érzi, hogy szerelme és hűsége nem állandó, inkább most hagyjon el, mert az én természetem - és itt mélyen elpirultam - megtorlás nélkül nem fogja eltűrni, hogy megcsalják.

Egy pillanatig csodálkozva nézett a szemembe, aztán ajkához nyomta a kezemet és kinyilvánította, hogy szemem fellángolásából az erőnek oly fenséges megnyilatkozását olvassa, mely még szerelmesebbé teszi és kért, hogy tekintsek egész bizalommal a jövőbe, mert becsületes ember sohasem csalja meg a feleségét.

Én is azt hiszem, hogy nem.

II.

- Kicsi feleségem, tudod mivel mulattatnak a barátaim?

- Nem tudom.

- Azzal, hogy elmondják, mily szerelmesek beléd. És igazán szerencséjük az a hódoló tisztelet, melylyel örültségnek nevezik saját epekedésüket. Oh, a férfiak mindig megérik azt az erkölcsi tisztaságot, a mi átléphetetlen dicskört von egy szüzies asszony köré. Csakis egy ilyen asszonyt tudok imádni: egy lehelletnyi folt elég lenne előttem, hogy örökre elhomályosítsa azt a fehér fénylő tisztaságot és a világ legboldogtalanabb emberévé tegyen; a te uradnak nagy a boldogsága; de aztán a csalódása is nagyobb lenne, mint más emberé... Megragadta a kezemet. - Tudod, Ila, hogy megőrülnék, ha benned csalódnám!

A vér arczomba szökött. Elhallgatott s magához vont; heves csókok között kért, hogy ne haragudjam, mert nagyon, nagyon szerelmes; most, egy év múltán is úgy imád, mint az első napon; de hogyis ne, mikor az én elpiruló remegésem is éppen olyan, mint akkor volt. Aztán biztatta magát, hogy olyan is leszek mindig, mert nem is tudnék más lenni...

- Tudnék!

- Ila!

- Ha te, Árpád, egyszer más lennél, nyomban megváltoznám én is. Meg! Nem néznék semmit, csakhogy megbüntesselek... hogy visszaadjam a kölcsönt...

- Ne, ne beszélj így! A te üde ártatlanságod hamvából ne töröljön le semmit egy-egy ilyen megjegyzés!

Az én szívemnek is idegen volt ez a beszéd s mint egy hűvös fuvalom úgy átjárt; érintésére két különböző hang szólalt fel lelkemben, vitára keltek; tagadta az egyik, a mit állított a másik s melyik a mint szólt, annak adtam igazat, mert éreztem, hogy mind a kettő én vagyok: az is, a ki érzi, hogy csak úgy remeg és elpirul az ura érintésére, mint az első napon és az is, a ki tudja, hogy nem rettenne vissza a hűtlenség megtorlásától. Csak egy pillanatig tartott ez a sajátos lelki állapot és eltűnt oly gyorsan, a mint jött és ismét a szívbeli boldogság vetette aranyos fényét mindenre. Az én gyönyörű kis szobám még sohasem volt ily ragyogó: a fehér márványgránciák fátylukat lebegtették és hajlongtak a tavaszi napsugár alatt. Az ablak nyitva volt, a budai hegyekre láttam s úgy tetszett nekem, hogy azok a zöldülő hegyek is szeretnének bekukkintani egy olyan puha kis fészekbe, a hol még a márvány is tánczra libben.

Mellére hajtottam a fejemet, puha szakállá arczomat érintette és keze szeretettel babrált a hajamon; ujjaiból mintha delejes szikrák szálltak volna minden idegembe... de hát ha szerelmem mind így nő, hogy fog egyszer megférti a szívemben! Ezt az okos kérdést akartam intézni Árpádhoz is, de a szobaleány behozta az ozsonnát és nesztelenül rakosgatott elő mindent. A kávé zamatosabb volt, mint máskor; az omlós kis pereczekkel remekelt a szakácsné és szobaleány sincs több olyan szép, mint ez a Mili: karcsu és hajlékony, akárcsak azok a márványgránciák. Most már azt szerettem volna megkérdeni, hogy: ha itt naponta minden jobb és szebb lesz, hova fokozódik egyszer a mi boldogságunk? És mégis mást kérdeztem:

- Árpádkám ugy-e gyönyörű leány ez a Mili? Nézd meg csak, mikor visszajő.

Mikor visszajött, Árpád jól megnézte, mosolygott és azt mondta: - Igazad van.

III.

- Tudod, honnan jövök? A háztulajdonos Ádám nyakoncsipett és arra kért, hogy kóstoljam meg a ma érkezett drága cognacját s mondjak róla véleményyt. De csakhamar kisült, hogy nem ez a baja. Ennek az érdekes urnak is az a kedves ötlete támadt, hogy nekem adja elő irántad való epedését...

- Izetlenség!

- Izetlenség, de azért meghallgattam és nem tudom elítélni. Azt mondja a boldogtalan, hogy a mint beléptél ebbe a nagy házba, úgy betöltötted annak minden zugát, hogy azóta senkit és semmi mást nem lát, csak a te angyali arczodat; olyan máris, mint egy örült. Azt remélte, hogy ha majd elmulik az első mámorunk, akkor csak észreveszed az ő néma hódolatát. Két év óta vár s ennyi idő alatt már csak beláthatta, hogy ez az imádat ok nélkül való. Vannak földi angyalok, akikhez érzéki vágygyal közeledni nem lehet. Most már ki akarja ragadni magát ebből az örült szenvedélyből, a mely gyógymódra a házasságot szemelte ki; még holnap

eljegyzí azt, a kit két év elótt el akart venni s éppen azért tette elóttém ezt a vallomást, hogy ez áltál is kényszerítse magát a házasságra és remélte, - s nem is ok nélkül - hogy gyónásáért nem neheztelek rá, mert meg van ő büntetve azzal a két évi kínos gyötrelemmel... De mondd csak, kicsi feleségem, te sohasem vetted észre ennek a titkos imádódnak az epedését? Hiszen azt mondja, hogy ha csak ruhád suhogását megérezte, rögtön szaladt az ajtajába, hogy közélről láthasson...

- Azt hittem, Miliért olvadoz, mert Mili igazán szép leány és méltán lehet tárgya egy ily közönséges ember hódolatának. Fejemet a vállára hajtottam, hogy ne lássa elpirulásomat; mert elpirultam: sértette a büszkeségemet, hogy az az utálatos ember rám mert tekinteni. Rég látom, de magam elótt is titkoltam és mindig azt mondtam: Mili lesi, Mili! Mondtam, de nem hittem; most, midőn hangosan ismétellem ezt az átagadást, olyan különösen koppantak a szavak, mintha jéggolyók ütögették volna a szívemet. Gyölölök minden hazugságot és most mégsem mondok igazat éppen az elótt, a kit úgy szeretek! Ez fellázított, nem tudtam csendesen ülni; de azt sem akartam, hogy észrevegye izgatottságomat.

- Árpád! meg akarom látogatni nagymamát, akarsz-e velem jönni?

- Hogyne!

Elkisért, de nem jött be. Felmegy kissé a körbe, átnézi a lapokat s később utánam jő. Megszoritottam a kezét, felnéztem a szemébe s egyszerre olyan forró ragaszkodást éreztem, hogy nem tudtam elbocsátani. Piros ajkaival mosolygott és férfias szépsége úgy hatott rám e pillanatban, mintha most kezdtem volna szeretni; de az a boldog összhang, melybe eddig beleolvadt minden érzésem, hiányzott: megzavart az, hogy nem voltam őszinte. Gyorsan elbocsátottam a kezét s erre egy fájdalmas érzés nyilallott keresztül a szívemen, a mi még akkor sem mult el, midőn nagymamához beléptem. Két öreg asszonyság vendége volt, a kikkel éppen kávézott. Jobban szerettem volna, ha egyedül találom és el is határoztam, hogy csak egy negyedórát maradok.

Még ezt a rövid időt is alig tudtam kiülni, úgy hajtott valami.

A mint közeledtem lakásunk felé, mintha minden üteremben egy külön szív lüktetett volna s az mind az Árpád iránti végtelen szerelmemmel lenne teljes teli. Talán a felujuló emlékek okozzák ezt a különös lelkiállapotot; azok osztják így részekre azt az érzést, a mi eddig boldog egységben töltötte be életemet. Holnap lesz házasságunk második évfordulója és a tavaszi légben éppen az a friss illat terjeng, mint akkor; a Duna lehelete is éppen az; habfodrain piros fény rezeg, a hegyek közé buvó nap végső csókjai, úgy mint akkor.

A kapunkhoz értem, gyorsan siettem fel - hogy ez a lázas sietség a léleknek mely működéséből eredt, azt én sohasem fogom megérteni! Pedig a mig öreg nagymamám arczomat simogatva ismétlgeti, hogy „a megtorlás keserű gyümölcsöt terem” mindig csak ezzel tépelődöm - tehát siettem. Tudtam, hogy a főbejárat be van csukva és a kulcsot Árpád vette magához; a konyha felé kerültem. A folyosón, lakása ajtaja elótt állott Ádám és majd felfalt a tekintetével; a mint elhaladtam elótte, mély meghajlással üdvözölt: összeborzongtam attól a mohó érzéki arczkifejezéstől s csaknem futva nyitottam be a konyhába. Üres volt. Beljebb haladtam, be egészen az én *tiszta* kis boudoiromig; az már nem volt üres, benne volt a szép szobaleány, de - nem egyedül!...

Visszatántorodtam, aztán kirohantam, ki a folyosóra. Hő vérem az agyamra tolult, izzó tekintetem elótt tüzes karikák szökelltek s a szikrázó vérvörös forgatagban láttam Ádámot az ő buja, sóvár szemével.

Mikor visszatértem, Árpád már a folyosón állott, arcza olyan dult volt, mint egy örülté és olyan sárga, mint egy halotté; a hangja is, mintha a sírból szólt volna:

- Ila! hol voltál, mit tettél?

- A mit te!

Felordított, aztán megragadta a karomat:

- Az nem lehet! Az istenért, mondd, hogy nem igaz!

- De mikor - *igaz*! És belenéztem a szemébe.

Hanem most csak gyorsan a tűzbe ezekkel a lapokkal, gyorsan!

Második lap.
Gerzson Istvánné naplójából.

I.

Az uram minden áron azt akarta, hogy ezüstlakodalmat üljünk. Nekem egy csepp kedvem sem volt hozzá. A természetem sohasem vette be, hogy olyat tegyek, miáltal a figyelmet magamra vonom. Tudom, hogy a legcsekélyebb feltűnésnek elmaradhatatlan következménye a gáncs. Vagy irigylük, vagy kinevetik az embert és én egyikhez sem éreztem valami különösebb kedvet. De az ellenmondást sem szerettem s így beleegyeztem az ezüst-lakodalomba. Mindig számba vettük egymás óhaját s ezért éltünk boldog családi életet; pedig mindeneket összevéve, mégis csak az a legjobb a világon s ha gyermekem lenne, nagyon a szívére kötném, hogy a házaset tisztaságát megőrizze.

Az uram nagyon megörvendett, hogy végre nem vonakodtam az ezüst-lakodalomtól és akkor azt is bevallotta, hogy leginkább a nővére fiáért, Pistukáért óhajta azt az ünnepélyt: pap lett a fiu, hát kezdje nála a papi szolgálatot; mondjon egy alkalmi beszédet.

- Ugyan Pista, ne csinálj ilyen czeremóniát; elég lesz, ha egy nagy ebédet adunk...

- Margitkám, hadd legyen egy kis szertartás is... no, ne ellenezd... nagyon kérek!

Nem elleneztem és hozzáálltam az előkészületekhez. Sok fáradtság után felvirradtunk arra a napra, a mikor a vidék uri népe eljövend, hogy az ősi kurián mindenre megtegye a maga szeretetreméltó észrevételét, melyek semmi esetre sem azért tétetnek, hogy némileg kárpótolják azt az izgalmas fáradtságot, melylyel egy ilyen vendéglátás jár.

Szeptember vége felé egy szép őszi nap verőfényében meg-megcsillannak az udvarra robogó fogatok; az uram egészen fel van frissülve és igazi vőlegénynek képzeletét magát: lépten-nyomon sürget, hogy menjek már öltözködni, mert azt akarja - és attól el sem áll, - hogy éppen mint *akkor*, úgy most is pontban tizenkét órákor legyen az ünnepség. Fél-tizenkettőkor érkezik az öcsse; a kocsik már el is ment az állomáshoz, hogy behozza, tehát csak siessek! Engem kissé zavart az egész dolog; elszoktam már a zajtól, a sok embertől. Mióta Pista lemondott a képviselőségről, egész csendben élünk Gerzsonfalván.

- Margitkám, Margitkám! Kész vagy-e már?

- De Pista, egészen felzavarsz ezzel az éktelen sürgetéssel! Hiszen a végén is nem az a fő, hogy díszbe csapva magamat, kiálljak komédiázni, mert a mi nem igaz, az komédia, már

pedig az csakugyan nem igaz, hogy én menyasszony lennék! Most fődolog az étek jósága és a kifogástalan teríték... Elkedvetlenedett, megszántam és egy fehér szegfűt tűztem a gomblyukába, éppen mint akkor s biztattam, hogy rögtön öltözködni kezd. Távozott, de egy negyedóra múlva ismét felkeresett:

- Kedvesem, tizenkét óra! Lehet, hogy a te órádön még nincs annyi, de az rosszul jár... a vendégek is mind összegyűltek már és Pista fel is vette a palástját... én mondtam, hogy ezt tegye, most már resteltem várakoztatni... siess lelkem!

Sebtében összegomboltam ezüstsín selyemruhámat, melynek puha redői fehér fényben játszottak s egy-egy fordulaton a gyüremlések fénye annyira összefolyt, hogy úgy tetszett nekem, mintha fehérbe lennék öltözve. Nagyon szokatlan volt előttem, de az uramnak rendkívül tetszett s azt állította, hogy világos öltözékemben éppen olyan szép vagyok, mint *akkor* voltam és karon ragadott és vitt.

Az ebédlőben az iskolás gyermekek fogadtak, valamennyinek kis bokréta volt a kezében, erős rezeda és rózsailatot terjesztve. A tanító beszédet mondott, a miből én egy szót sem értettem, mert éppen eszembe jutott, hogy az egyik krémből aligha ki nem felejtettem a vaniliát... aztán a második asztalra hagyhattam volna künn egy kissé durvább asztalneműt is... ezeknek a fényesre fésült apróságoknak ez mégis igen finom... Még mind ezen töprenkedtem, midőn a szalonba léptünk és üdvözlésünkre sietett a vendégség. Az öreg urak mosolyogtak és izmos bókákat mondtak. Sokan, fiatal emberek és lányok, kezet csókoltak és a rezeda- és rózsailat még áthatóbb volt, mint az ebédlőben s az asztalnemű-kérdés egész súlyával nehezedett rám. Úgy éreztem, hogy ez a zsongás, a sok hizelgő szó valamiben gátol, valamit el kellene végezni... aztán az uram is folyton beszélt, mintha helyettem tenné, miközben halkán mondogatja: kedvesem, nem vetted észre: ez ezt mondta, ez azt kérdezte s te úgy teszel, mintha nem ismernél senkit, az öcsémet sem; láttam, mikor kezet csókolt neked...

Ekkor közvetlen előttünk megcsendült egy hang; feltekintettem: délczeg ifjú állt velem szemben, széles válláról mély redőkben hullt alá fekete palástja, sötétkék szemében fiatal tűz ragyogott és hangja a legszebb férfihang volt. Lélekzetem fennakadt: Ki ez? Csak nem az a nápicz fiucska, a kit én ezelőtt tíz évvel láttam rövid nadrágban, hosszú harisnyával? Nem, nem lehet az! Nagyon hasonlít valakihez... de emlékeimben nem kutattam a hasonlat után és egyszerre el is felejtettem mindent, még a felette finom terítéket is. Megremegtem és különös zsibongás futkosott tagjaimban s úgy éreztem, hogy igazi menyasszony vagyok s mintha az állna mellettem, a kinek lágyan csengő férfias hangja melegen omlik a szívemre. Az a huszonöt év teljesen elmosódott emlékeimből, úgy, mintha sohasem lettem volna asszony; egészen azt a pillanatot éltem, mint az igazi esküvőnkön. Ily tökéletes csalódást nem képzeltem lehetőnek.

Az érczes hang csengett tovább s mikor elhallgatott, egy más, sokkal tompább hang azt mondta:

- Kedves feleségem!

Kábultan néztem rá: Ki ez az öreg ember? Szemeink találkoztak, megszorította a kezemet; olyan idegenszerűnek tetszett az egész. Aztán ismét kezdtek gratulálni, a mire feleszméltem, kábultságom foszladozott és egy cseppet sem voltam magammal megelégedve.

A terráson éppen az a cigányprimás zendítette rá a „Piros alma gömbö-gömbö-gömbölyü”-t, a ki ezelőtt huszonöt évvel éppen ezt a nótát huzta; s nekem semmi kétségem sem volt benne, hogy az a piczi piros kis lány, a ki nem minden bokorban terem, ne én lennék. Nem tudtam megszabadulni attól a hangulattól, hogy a negyedszázad előtti perczeket élem éppen azokkal a felpeteszülő tavaszérzelmekkel.

Igyekeztem folyton beszélni valakivel, hogy ezáltal a jelenbe zökkenjek; de ennek nem nagy sikerét láttam; többet használt az, hogy lépten-nyomon beletekintettem egy tükörbe: no, nézd azt a megtermett zömök alakot, a kinek hajában egy-egy fehér szál csillog és jusson eszedbe az a fiatal, üde, karcsu kis leány... de a mint elfordultam a tükörtől, újból eltűnt a jelen... ejh, hát mi ez? Bizonyosan ennek a zajos napnak az izgalma szédít!

II.

Hiában állt helyre házunk régi csöndje, az én nyugalmam meg volt zavarva. Lázias tevékenységgel igyekeztem gazdasszonykodni és elhíttetni magammal, hogy éppen semmi sem változott, - mert hát ugyan mért is változott volna! - Késő éjjelekkig olvastam, hogy aztán aludni tudjak. De mikor elaludtam, különös dolgokat álmodtam és felriadtam. Ekkor nem takargattam többé a dolgot és kérlelhetetlen szigorúsággal mondtam ítéletet magam felett! De hát miféle örület is ez? Hiszen egy negyedszázad alatt soha senki sem gyakorolt rám semmi hatást; mint fiatal asszony ott éltem, ott báloztam a fővárosban; hallottam bókot, láttam csinos ifjút eleget; de soha egy pillanatig sem érdekelt senki.

Az öcs két hetet töltött nálunk s ezen idő alatt bátyja minden áron rá akarta venni, hogy ne is távozzék, vegye át a gazdaság folytatását - úgy is az övé lesz minden - és hagyja őt nyugodni. Nem is érti, miért lett pap, nem volt rászorulva, tudhatta volna, hogy ő az örökös.

Az öcs mosolygott, aztán megokolta, hogy miért nem marad s szavaiból a férfias önérzet csengett és kék szeméből erélyesség sugárzott.

Oh, bár ide se jöttél volna! gondoltam. A te bódító megjelenésed nélkül soha egy pillanatig sem lett volna megzavarva életem nyugodt, tiszta összhangja és sohasem kellene pirulva gondolni vissza erre az időre. Ejh! De hát miért pirulok? Nem tőlem függő erő zuditotta rám ezt az örületet; csak az függ tőlem, hogy el ne áruljam magamat. S úgy éreztem, hogy később lennék meghalni, mint megengedni annak az életkedvtől duzzadó ifjunak, hogy egy tekintetet vessen abba a felkorbácsolt, örületes háborgásba, melyben minden érzésem tombolt. Irtóztatón haragudtam magamra s néha úgy éreztem, hogy mikor egy-egy tekintetére szívem sebesebben vert, vagy keze érintésére megremegtem, mintha szeretnék a szívembe egy hegyes tört döfni. Bizony megérdemelné!

Kifáradva a folytonos tevékenységben, melylyel el akartam üzni azt a rám gyakorolt különös hatást, künn ültem a terráson. Az őszi nap bágyadt fényében közeledett felém a két Pista, bizonyosan az istállókból jönek. Az öcs nevetett, fehér fogai csillogtak, aztán felvetette fejét és kifeszített mellével olyan volt, mint egy ifju Herkules. Mekkora különbség a két alak között! Na, ez ismét egy olyan gondolat, a mi nem hoz elragadtatásba magam iránt! Lekaptam a tekintetemet s csak akkor néztem ismét fel, midőn éppen előttem állottak és az öcs szólt:

- Kedves nénikém, nincs-e valami baja? Most sokkal halványabb, mint mikor idejöttem. - Éreztem, hogy mélyen elpirulok, min az uram jót nevetett, aztán megjegyezte, hogy akkor menyasszony voltam s azért virultam úgy.

Minden erőmet összeszedtem, hogy nyugodtan felelhessek, miközben igazi nagynéni módjára néztem az öcs szemébe. Ez az önuralom nevelte az önbizalmamat s mintha erőt adott volna. Így, így kell ezzel a fiuval beszélni, nehogy észrevegyen valamit.

Kártyát vettek elő és leültek pikézni.

A vadszölők között zöldes fény szűrődött be és előntötte az uram arcát fakószínnel: mily meggyüremlett, törődött alak szegény! A másokra szikrázó piros fénynyel hullt a napsugár...

gyorsan elkaptam róla a tekintetemet és ismét nem voltam magammal megelégedve és ismét elpirultam. Felálltam, a kertbe mentem; a virágok éppen azt az illatot terjesztették, mint az első őszen, mikor ide jöttem; aztán úgy is éreztem, mintha ez az idő éppen az lenne... Oh, be el is széditett az az ezüstlakodalom! Arra akartam fogni mindent s mintha szabadulni akartam volna a jelentől, csak a multat idézgettem emlékembe; de az még inkább magam ellen lázított. Emésztő láz gyötört, de nem akartam róla tudomást venni: folyton tagadtam valamit; de nem akartam bevallani magamnak, hogy mit. Ez így ment napokon keresztül, egészen el voltam szédülve, de azért tudtam, hogy ez az örület örök titkom marad és minden embernek ki akartam olvasni a szeméből, hogy vajjon rejteget-e valamit önmaga előtt? Kinos és mégis kéjes érzéssel bódított és vonzott az az édes varázs, mely az ifjúságot övedzi s mely a virágos tavasz beleolvadása a meleg nyárba; a fiatal kor tündérderüje; a pezsgő életkedv szikrázó öröme; szóval minden, a mi jó és elbájoló ezen a világon. Ezekből eredhet az az ellenállhatatlan hatalom, mely akaratom ellenére arra kész, hogy tekintetem rátapadjon és úgy nézze azt a fiatal alakot, a hogy még nem nézett soha senkit.

Egyszer aztán csak úgy kezdtem érezni, mintha ő is másként tekintene a szemembe és midőn étkezések után kezet csókol, gyöngéden megszorítja a kezemet; néha mondani is akar valamit. Végigborzongtam: nem, nem szabad, hogy ez a fiu úgy tekintsen mint egy olyan asszonyt... mint egy milyen asszonyt? A vér arczomba szökött: ejh! hát hogy lehet ilyenre még csak gondolni is! Igyekeztem az uramra való emlékezéssel szétüzni lázas vergődésemet; de gyöngédségei helyett mind csak azok a cselekedetei tolultak emlékembe, melyek néha bosszantottak. Csunya hálátlanság! S minél inkább nem voltam magammal megelégedve, annál inkább gáncsoltam minden embert. Ebből legalább megtanultam, hogy a másokkal való elégtelenséget rendesen a magunk gyöngéi szülik.

III.

A rövidülő őszi délutánok kezdtek hüvössé válni s estefelé már tűz pattogott a kis társalgó kandallójában. A legény behozta a lámpákat, lebocsátotta a redőnyöket, előrakta a hirlapokat, a kandallóba pár hasáb fát dobott és távozott. Ugyanakkor lépett be az öcs, egyedül jött és mellém ült, arra az oldalra, hol az uram szokott olvasni; kissé eléhajolt, hogy a lámpa világánál arczomba nézhessen és tekintetéből egy egész tavasz melege sugárzott. Most már világosan láttam, a mint előbb sejtettem. Kezem az asztalon nyugodott - azaz remegett. Ő rátette férfias, szép kezét, mire sajátos, kéjes rángás futott végig minden idegemen, szemem előtt egy pár tüzes karika tánczott; de ezt a pillanatnyi megtántorodást egész erélyemmel elítéltem, kezemet kihúztam keze alól és komolyan tekintettem a szemébe. Éreztem, hogy diadalmaszkodtam örült lázamon s e pillanattól kezdve ura vagyok önmagamnak: ez az öngyőzelem egyszerre csak visszaadta minden erőmet s kész voltam egész komolyságommal jó utra téríteni ezt a szegény, megszárdult fiut. Előbb úgy teszek, mintha nem vettem volna észre semmit, ez talán észére téríti és megszegyenülés nélkül vonul vissza; de ha ez nem használ, akkor már komoly szigorral veszem a dolgot. Bizonyos voltam benne, hogy most már van erőm hozzá: akkor, midőn a kezemet elhúztam, váltottam meg a lelkemet. Vártam egy pillanatig, hogy hangomnak is olyan teljesen ura legyek, mint akaratomnak, addig széttártam egy divatlapot és éppen egy ismert nevű német író arczképére nyitottam.

- Ki az? - Megmondtam.

Közelebb hajolt a képhez, aztán rám nézett, melegebben, mint valaha és a legtermészetesebb hangon mondta:

- Oh, hiszen vén ez már! Bizonyosan van annyi idős, mint a néni.

Egyet fordult velem a szoba; szédültem és éreztem, hogy minden vér elfutott az arczomból, gyorsan lehajtottam fejemet, ő pedig ismét megfogta a kezemet, melegen szorongatta:

- Kedves jó nénikém, egy vallomást teszek: nagyon szerelmes vagyok és szeretnék minél előbb megnősülni... és mondta tovább...

Igaz, hogy csak magamban vétkeztem, de aztán magam előtt vagyok nevetséges is, a mit ugyan nem szükséges megtudni senkinek, még ezeknek a lapoknak sem, azért csak a tűzbe velők gyorsan.

Harmadik lap.
Bálint Ernőné naplójából.

I.

Kis városban születtem, magányosan nevelkedtem, rendkívül sokat olvastam és tizenhat éves koromban férjhez mentem. A férjemet nem tartottam ugyan regényhősnek, de azért nem volt előttem ellenszenves. Pedig én már úgy gondoltam, hogy olyan emberhez fogok menni, a kit éppen nem szeretek s akkor mutatom meg, hogy milyen az igazi hitvesi hűség. Ha valaki szerelmes az urába, nem érdem a hűsége; csak akkor van annak értéke, ha diadalmasan kiáll minden kísértést; már pedig az a legnagyobb kísértés, mikor valaki nem szereti az urát.

Szépnek lenni, a férjet nem szeretni és mégis szüriesen tisztának maradni: ez az igazi női jellem; ez az én eszményem, ilyen akarok lenni. Valami velem született természetes undort éreztem az érzékiség és kacérság ellen s mélyen megvettem az olyan nőt, a kinek tisztaságán egy leheletnyi folt esett.

Megvetem most is...

Ernő - ez a szolid férj - ismerte gondolkozásomat s nem hiszem, hogy kifogása lett volna ellene.

Tehát férjhez mentem a vidék legjobb parthie-jához, Bálint Ernőhöz és a gólya minden évben hozott egy lenszőke hajju, lenvirág-kék-szemű kis fiut. A negyedik fiunál megállapodott három egész évig és akkor hozta ezt a fekete hajju, fekete szemű, gyönyörű kis fekete leányt, a ki most még csak három hónapos és a kit én valami különösebb érzéssel szeretek, mint a négy fiut, nem nagyobb mélységgel, de sokkal forróbban s ha ezért elitélem magamat, még szenvedélyesebben ragaszkodom ehhez a kis fekete szépséghez.

II.

Két éve mult, hogy Ernő gyöngélkedni kezdett és akkor azt tanácsolta a doktora, hogy ne vesződjék a gazdálkodással, mert ez nem neki való mulatság, hanem vonuljon egy frissebb levegőjű tájra és éljen egész csendben hegyek között. Azonnal ajánlott is a havasok felé egy ujonépült, pompás nyaralót, melyet akár meg is vásárolhatunk, mert... szóval csakhamar, mint sajátunkba költöztünk a fenyvesek között levő gyönyörű házba. A lak háta mögött meredélyes fenyves oldal sötétlik, előtte alant a völgyben hatalmas hegyipatak zuhog, a „fekete víz”, a patakon túl csinos erdészlak áll és a benne élő erdészcsaládnak szent meggyőződése, hogy a világon én vagyok a legkülönb asszony s vadászvendégeit azzal mulattatja, hogy mint egy csudáról, úgy beszél rólam. „Szép, mint egy angyal és erényes, mint Szűz Mária”. És az

elhizott, kissé közönséges, de egészen jóindulatu erdészné, mikor előadja, hogy kinek mit mondott rólam, csak úgy sugárzik az örömtől. Jaj annak, a ki nincs teljesen elragadtatva a hallottak felett; az már nem is ember előtte. Csak egyszer tett kivételt s a mint állította, azt sem tudja, miért. Attól az egy embertől eltűrte, hogy oda sem figyelt a szavaira, vagy ha néha figyelt, akkor kicsinylő megjegyzést tett, mire a jó asszony azt mondta nekem:

- Hej! ne volna csak a méltóságos grófunknak a legkedvesebb barátja, bizony nem türtem volna el, hogy mikor dicsértem és Szűz Máriának neveztem, gunyosan mosolygott, aztán csak úgy egész közönyösen mondta: „Négyszeresen Szűz Mária, ha már négy fia van!”

Minden nap felnézett hozzánk az erdészné és mindig beszélt az ő embergyülölő, különcz vendégéről. Olyan ember az, hogy vagy bezárkózik a gróf szobáiba, vagy pedig, a mint felkél, elmegy vadászni. Csak néha ül ki a tornácra s olyankor vált néhány szót a családdal. Máskülönbén nem lehet reá sem neheztelni, sem közönyösen venni; valami nagyon, nagyon különös ember az.

- No hát csak hadd különczködjék! - mondtam és nem is igen gondoltam rá. Talán néha mégis eszembe jutott, midőn egy-egy hivatottabb orosz vagy franczia író művében olyan jellemre akadtam, melylyel nem tudtam azonnal tisztába jönni: vajjon nem ilyen e odaát az a különcz férfi? Aztán elkezdtem kutatni, hogy mikor akadok egy olyan jellemre, milyennek az erdészné bő beszéde után azt a bizonyos Ábrist magamnak megalkottam. E közben gyakran jöttek vendégeink; nagy vadászatokat rendeztek, de a „különcz” sohasem tért a többivel a mi lakunkba.

Néha egy-egy hevesebb ifju, a nehéz gyaloglások után, többet szedett be a szeszből, mint hogy tekinthette volna az én fagyos, távortartó tekintetem és elkezdett szerelmes hangon nagy bókokat mondani, akkor mindig arra gondoltam, hogy inkább legyen valaki *olyan* különcz, mint *ilyen* szerelmes.

Bosszantott, hogy a fiatal Z. báró egy napon előadta, mint akarta átszalogatni azt az embert. Azt mondta neki, hogy ha legkisebb érzéke van a fenséges iránt, akkor jőjjön és csodáljon egy tökéletes szépséget; egy olyan asszonyt, a kinek már négy fia van és mégis üdébb, leányosabb bármely tizennyolcz éves szüznél...

- Ugyan ne csalogassák annyit azt a különczöt. Nagyon helyesen teszi, ha nem jő - szakitottam félbe a bárót egy kissé hevesebben, mint szerettem volna.

Mikor a vendégeink távoztak, megkönnyebbültem: legalább nem hívja senki! Annyival inkább bosszantott, midőn egy napon Ernő csak azzal állt elő, hogy sétája alkalmával egész délelőtt Ábrissal beszélgetett és meggyőződött róla, hogy egy rendkívül vonzó, mivel férfi és fel is szólította, hogy látogassa meg, de nem fogadta el a meghívást: pihenni jött és nem ismerkedni...

- Miért nem hagyod hát, hadd pihenjen? Én elkerülném ezt a különczöt...

Igazán nem akartam, hogy hozzánk jőjjön és mégis bosszantott; de nem vallottam meg magamnak, pedig éreztem, hogy koronként bizonyos kellemetlenség futkos át minden idegemen s az összeköttetésben van azzal a különczczel, a ki úgy kerüli a mi házunkat.

Esős idő kezdett lenni és a „különcz” hosszabb időt töltött a tornáczon. Az erdészlak felett a vasszinű óriási sziklák megfényesedtek és a lecsurgó víz pirosnak tüntette fel a szikla rozsdás ereit, a fenyves oldal pedig olyan sötét volt, mint egy fekete terítő. A völgyalj kékeszöld tamariszkjai között sárgás-fehér tajtékot vetett a „fekete víz”. Komor, de fenséges ilyenkor a havasi táj.

- Nézd Irén a távcsövön, így még szebb. - És Ernő a szemem irányáig vitte a mindig felállított távcsövet; belenéztem, és egyszerre úgy éreztem, mint mikor egy hidegnek vélt aczéldarab megéget; felszisszentem és félre szöktem.

- Mi lelt?

A sziklákat akartam nézni és ekkor csak előttem állott egy férfi: egy csunya ördög!

- Csunya ördög! ismételtem fenhangon.

Ernő nevetett és állította, hogy az éppen szép és nagyon érdekes alak, csak beszélni kell ezzel az eszes, délczeg, igazi férfival és akkor bizonyosan érezzük a hatását.

Másnap, harmadnap csurgott az eső, a szikla még fényesebbre, a falak még pirosabbra mosódtak, a „különcz” mindig a tornáczon ült, a távcső mindig a szikláknak volt irányítva; de én csak még egyetlen egyszer néztem bele. Nem, nem akartam többé magam elé idézni azt az alakot. Ezt elhatároztam s meg is tartottam. Ugyan Ernő a szelid természetek gyermekes makacsságával később erősen állította, hogy sokszor kellett oda átnéznem, a min aztán mindig nevetett. Nekem ez a nevetés a legirtózatossabb kín: de neki egy jó tréfa és egészen beleegészségesedett már.

III.

Olvasmányaimnak mindig mély hatása volt a kedélyemre: de annyira sohasem hatottak át, mint amaz esős napok alatt. Szokatlan mohósággal élveztem a legjobb írók remek munkáit; mintha kényszerített volna valami, hogy többet, többet! Idegeim feszültek, agyam kábult és valami nyugtalanság zaklatott; mintha kíváncsi lettem volna valami ismeretlen dolog iránt; kutattam és nem találtam meg valamit; de hogy mit, azt nem tudom és nem is akartam magamba mélyedni - talán féltem, hogy megtalálom... Kis fiaimmal nem ment a játék, pedig egyre náluk termettem! de aztán ott is hagytam őket és olvastam tovább. Ernő felhasználta az esőt és bevégezte a „Juh-tenyésztés a havason” című füzetét.

Egyszerre csak feltisztult s másnap az ég ragyogó kék zománczczal tündöklött, a nap hevesen sütött és a fenyves sűrű gőze kábitó, édes illatot árasztott, a „fekete víz” pedig fényesen futott a tamariszkbokrok között. Augusztus vége felé járt, - éppen ma egy éve - de azért olyan bársonyzöld és üde volt minden, mint májusban.

Az erdészné fényes arcát törölgetve, lihegve érkezett a verandára s miután megállapította, hogy rekkenő hőség van, az uram felé fordult:

- Üdvözetet hozok; a „különcz”-ünk elutazott ma reggel és felkért, hogy üdvözetét adjam át. Sajnálta, hogy az eső miatt tegnap nem találkozhattak az erdőben s így el sem bucsuzhatott.

A bolond! - gondoltam; de az uram mentegetni kezdte. Az erdészné hozzám fordult és azt mondta, hogy egy könyörgéssel jött. Aztán megfogta a kezemet, szerinte azt a „fehér gyöngyvirágot” és elkezdte czirógatni, kérve nézett a szemembe s gyors szava megeredt:

- Hála istennek, hogy ismét magunkra vagyunk! Ugyan nem mondhatok semmit a „különcz”-ről, mert egészen uri ember volt s ha eljött volna ide úgy, a mint dukál, akkor éppen dicsérhetném is. De így nem tudom neki megbocsátani, hogy az én anyagi Szűz Máriám azóta sohasem jött át a vizen; sohasem kóstolta meg az erdész néni süttét, főztét, a mit senki a világon nem tud úgy megdicsérni, mint az az anyagi asszony. Ma is mind azt fogom készíteni, a mit különösebben szeret, csak szerencsétlenségem uzsonnára. A zöldben teritünk: de aztán arra kérem, hogy ne maradjon itthon egy macskafark sem. A gyönyörű aranyhaju négy kis Árgilus királyfi is jöjjön, jöjjön a franczialeány meg a dada, meg mindenki. Az uramnak születése

napja van, hát meg akarom traktálni a cselédeket is; azok sem kutyák, szegények megkivánják a jót!

Megigértem, hogy elmegyünk. Ezzel a jó hírrel aztán befutotta az egész házat: a gyermekeket rendre csókolta és készítette, hogy sürgessék a mamát. Bekukkantott a konyhába is, hogy aztán ne legyen valami finom az ebéd, hadd maradjon hely az uzsonnának is. Szóval felizgatta az egész háztájt s a gyermekek, még be sem végeztük az ebédet, már zaklattak, hogy induljunk, nehogy meg találjon fagyni a dinnye, mert erdész néni azt mondta, hogy már jégbe rakta.

Elindultunk. A „fekete víz”-en egy szál gerenda volt a palló, egyik felén karfával. Elöl ment az uram, a legkisebb pöske fiát vive az ölében, utána a dada a másik pöszkével, a francia leány kezén fogva vezette a nagyobbat, én a második szülöttet segitettem a pallóra s e miatt nem foghattam fel elől a ruhámat és a mint felleptem, letapostam a fodrát, a mi végigszakadt. A szobaleányra és szakácsnéra bízam a kis fiút és odakiáltottam az uramnak, hogy csak menjenek, mert én visszafutok és fölvarrom a fodrot. A varrókosaram a verandán volt: tűt, czéznát szedtem elő és elkezdtem varni. Mikor készen voltam, feltűnt, hogy mily különös színe van az egész tájnak: aczélfekete a havasok felől, vörhenyes piros a völgyben. Tompa zugás után erős harsogás hallatszott, aztán mint egy magas agyaghegy úgy tűnt fel a torkolatnál a árvíz. A veranda alatt még fénylő feketén folyt a patak s feljebb már hömpölygött a sárga hullám; aztán pár pillanat múlva ellepte az egész völgyet, a tamariszk-bokroknak még a hegye sem látszott. A havasi vizek áradása megdöbönt; a ki nem látta, el sem tudja képzelni azt a bömbölő rohanást, mely magával sodor mindent.

Aggódva néztem az erdészlak felé; hogy megnyugtassanak, a gyermekeket végig állították a tornáczkönyöklőn. Ott voltak mind, még a cselédekből sem hiányzott egy is.

A táj egyszerre elsötétült és a fekete aczélos színben fényes villámok czikáztak s nyomban utánok éles mennydörgés rezegettette meg az ablakokat. Fenséges az ilyen idő! Mély lélegzetet vettem és izgatottan vártam a vihar kitörését. Egyedül vagyok! Van ebben valami gyönyör, valami kitörő szilaj szabadságérzet: sirhatnám, nevethetném, azt nem hallaná meg senki, senki. Szokatlan érzések futkostak keresztül-kasul minden idegemen. Mintha eddig nyugözve lettem volna egy lágy, meleg élet puha fáslijával: pedig van bennem valami erő, a mi úgy tudna tombolni, harsogni, mint az az áradat; eddig nem tudtam, hogy van, de most érzem! És szerettem volna szabad folyást engedni a féken tartott indulatoknak... Egy erős szélroham felszakította a félig lebocsátott vitorlavászon függönyöket, a távcsövet pedig egész erővel dobta a lábaim elé; félrelöktem, - minek is az már! Összerezzenem erre az örült megjegyzésre s jól esett, hogy a zápor egyszerre csak az arczomba csapott. Az erdész-lakból kendőkkel integettek, hogy menjek be a verandáról; bementem, a szobákban illatos levegő csapott arczomba. Csak egy ablak volt nyitva s azon mind betolult, a mi illatot felvert az eső s közben egy-egy meleg áram csapott be; néhány levált repkény-indát is befutott a szél s a nyirkos levelek bepermetezték az egész szobát. Nem teszem be azt az ablakot, mert élvezni akarom ennek a viharának minden fönségét. A víz el nem apad estig, tehát addig egészen a magamé vagyok! Eddig talán sohasem is voltam az: növendékleánykából egyszerre anya lettem s azóta mindig csak az vagyok. Most érzek először valami követelő életkedvet. De hát miért is mentem olyan korán férjhez? Még nem vagyok huszonöt éves, most kellene kezdeni és... és hozzá menni egy olyan férfihoz, a kit forrón szeretek, ah! az lenne az élet! Miért kellett nekem egy ostoba gondolat után indulni! szerelem nélkül menni férjhez és megmutatni, hogy úgy is hü leszek... természetesen az leszek, mert utálok a csalást, a bünt... de nem jobb lett volna szerelmesen lenni hünek? Megdöböntem magamtól, ilyen gondolatok még sohasem zaklattak. Künn tombolt a vihar: kedvére teheti; utána felüdül; vajjon az emberi természet nem kívánja-e meg az ilyen kitörést? Szokatlan izgatottságom hogy csillapuljon, olvasni kezdtem, az ablakhoz ültem és a nyirkos repkény-inda meg-megcsiklandozta a nyakamat.

Bougnak egy izgató szép munkáját folytattam. Oh! miért is irnak ilyen dolgokat azok, a kik tudnak írni. A kik csak modom utánzóik ennek az iránynak és nem isten kegyelméből való írók, azok nem tesznek kárt az emberben, mert csak undort tudnak felkelteni azzal a frivolsággal, mely mellett aztán nincsen semmi mélyebbre ható. De ez a francia író belemarkol az ember szívébe; természetes dolgokkal meleg forrásba hozza a vért; igaz ugyan, hogy erre sincs semmi szükség, mert ha csak egyetlenegy idegesebb vagy érzékibb természetet felizgat és belesodor egy pillanatnyi önfeledtségbe, már azzal is többet árt, mint a mennyit esetleg javíthatna a tiszta erkölcsi életet magasztaló bevégzéssel. Oh, én átkozom azt a mámorító szép regényt!...

Mohón olvastam és úgy éreztem, hogy bőrömön tüzzsikrák pattognak ki; mintha közös lennék azokkal az egyénekkal, az ő szenvedélyük hevíti az én véretem... Ledobtam a könyvet, talpra szöktem: de a hatás alól nem tudtam szabadulni. Izgató vágygyal kutattam, találgattam, hogy vajjon milyen is lehet az a gyönyör, melyet az ilyen szerelem nyújt?

Mintha egy szélroham csapta volna ki a hátulsó bejárat ajtaját, olyan zajjal nyílt és előttem állt egy lángoló tekintetű, délczeg, barna férfi, a - különöz. Reszketve fogóztam az asztalba és éreztem, hogy eszméletem készül elhagyni. A lángoló tekintet belenézett a szemembe s egy férfias hang végigcsengett az illattal telített szobán:

- Ne, ne ijedjen meg, jönnöm kellett!

Aztán a mit azután mondott, az mind olyan szokatlan szilaj, de azért természetes volt. Akkor, abban a delejes zsibbadtságban nem is érttem jól szavait, most rezdülnek azok vissza, éppen úgy, mint a nap melegét magába szívó tárgy hűs éjjelen sugározza ki a melegséget.

Az asztalra tette kezét s hatalmas, daliás termetét kissé meghajtotta, hogy a szemembe nézhessen és szívből áradó hangon röviden elmonda, hogy pihenni jött a hegyek közé, másnap, a mint meglátott, érdekléssel hallgatta az erdészné magasztalását, ekkor elővette távcsövét és egy fa mellől lesett egész nap, este már érezte, hogy egy új, forró szerelem tölti el szívét: egy hatalmas, eddig soha nem érzett érzés, mely őt, a komoly férfit, arra ösztönözte, hogy mint egy iskolás fiú, gyermekesen lesse minden léptemet. De ugyanakkor azt is elhatározta, hogy a „fekete vizet” át nem fogja lépni. Egy boldog anya és feleség ne tudja meg soha ezt a szerelmet. Küzdött tomboló szívével s mikor már nagyon szenvedett, elhatározta, hogy egy hóval előbb fog távozni, mint akarta, elég volt a küzdelemből ennyi. El is indult s a mi hegyünkön akart keresztül hatolni addig az őrházig, a hova kocsiját rendelte. A magasba érve, ismét elővette távcsövét és nézte legalább a lakunkat. Így látta meg, hogy a pallótól visszatértem s ezután jött az áradat és a vihar s éppen a mint az elborította ezt a tájat, úgy rontott szívére a fékevesztett vágy, hogy most már látnia kell. A végzet művének tekintette, hogy az egész világtól elszakított engem s csak hozzá hagyott közel. Ebben a szokatlan különös helyzetben nem tudott tovább uralkodni magán, nem gondolt semmire, nem számított ki semmit, csak engedett annak az öserőnek, mely ragadta ellenállhatatlan hatalommal... és most itt van... Elhallgatott, de lángoló, szilaj tekintetében ott égett az a mély tűz, mely hatalmas lángolásával engemet is elborított s az, a mit éveken keresztül kellett volna éreznem, mind egyszerre rontott rám. Kétségbeesett vergődéssel igyekeztem összeszedni az erőimet, hogy öntudatom el ne hagyjon ebben a szédületes forgatagban.

Közelebb lépett, éreztem leheletét és ruhájának friss fenyőillatát; szólni akartam, de már nem voltam a hangom ura, még az ajkamat sem tudtam megmozdítani. Igéző tekintetében nem volt semmi ijesztő: mintha bátorított volna, hogy ne féljek és a mint így nézett rám, egyszerre valami meglepetést, ujjongó örömet sugárzott az a lángoló, sötét szem-pár és hangja diadalmas csattogással csendült:

- De hiszen szeret! Látom, hogy szeret!

Egy védekező kiáltásban összpontosult minden erőm.

- Nem igaz!

- De igaz, igaz! - És megragadta a kezemet.

És az a delejes érintés akkora ütést adott, hogy abban a pillanatban elvesztettem eszméletemet s mikor egy kissé magamhoz tértem, az is olyan volt, mintha álmodnám, mintha nem én lennék én s mintha az úgy jól is lenne.

És most ezeket a lapokat itt kellene hagynom és büntetésül mindennap keresztül olvasnom s csak azután hallgatni végig azt a beszédet, mely szintén ilyen élvezet nekem. Elmondja Ernő lépten-nyomon és felhívja a figyelmét mindenkinek arra a csodára, hogy az a feketehaju barna kis baba olyan, mintha nem is lenne édes testvér a négy kis szőszke fiuval. S ilyenkor hamiskásan emlékszik egy távcsőre, melyet nagy kár volt annak a viharnek szétzuznia!

Az ilyen beszéd teljesen feleslegessé teszi ezeket a lapokat s már csak azért is ki kell tépnem, nehogy egykor a kezébe kerüljön annak a gyönyörű fekete kis lánynak - pedig csak annak ne! Azért csak gyorsan a tűzbe velők!

A HELÉN NEVELTJE.

(Elbeszélés.)

I.

- A fiu tüstént megérkezik.

- Meg, meg, öregem... de vajjon... istenem, vajjon sikerült-e neki? Különben, ha éppen nem is sikerült volna...

- Szó sincs róla! Nyakam teszem rá, hogy nem sikerült! De hát attól még lehet jó idő... Mással is megesett az már...

- No, Simon, ugy-e, hogy meg? Én is éppen azt akartam mondani... Te is megéltél, te is egy fiu voltál.

Különös következtetés! Talán úgy akarta mondani az asszony: „Te is megéltél, pedig te is *megbuktál?*”

- Attól még megél az ember, csak eszén járjon.

És a koros házaspár, a mint ott ül egy juniusi délután régi udvarházának omladozó verandáján és várja az utolsó tanodai évből haza egyetlen fiát, teljesen megnyugszik abban, hogy ha nem is sikerült a fiu vizsgája, azért az mégis Bántelky, a kinek ősei... nos, természetesen Bántelkyek voltak, még pedig olyanok, a kiket hasonló körülmények között, hasonló megjegyzésekkel vártak haza a szülők: így hát nem természetellenes, ha az unoka az ősök nyomdokait követi. A milyen bemohosodott ezen az ősi kurián minden, a mi kő, a milyen pókhálós, a mi szöglet, olyan mohos-pókhálós itt a gondolkodás is; nem boszantó, nem elriasztó, csak egy kissé elszomorító, csöndes elmélkedésre ösztönző és álmosító.

Alsó- és felsőtelki Bántelky Simon óriás zsebbelijével megtörli fényes arcát, aztán újból megtömi családi nagy lajtpipáját, a felesége pedig másik könyökére támaszkodik s így folytatják az egyetlen fiu jövője fölött való eszmecserét.

- Lehet, Simon, hogy ha a nagyobb fiuk meg nem halnak, nem féltettük volna így ezt az utolsót s talán a tanulásra is inkább ráhajtók vala...

Ha az első fiuk el nem halnak, akkor inkább is rá lett volna utalva, akkor a tanulásból kellett volna, hogy megéljen, így megél a gazdálkodásból; fölösleges sallang annak a tudomány, a ki nem abból él. Lehet, hogy Ödön urfi is ilyen fölösleges sallangnak tartotta a tanulást, mindazáltal kissé kellemetlenül érezte magát, midőn a tanodának hátat fordítva, megbukott voltára gondolt.

Hej! pedig mily ragyogó színekkel festette ki ezt a napot és forró vágygyal várta az eljövetelet. Otthon fog maradni mindig, nem kell többé tanulnia, azt teheti, a mit tetszik és láthatja azt a szép leányt, a kinek üde piros arcát annyiszor megcsipkedheti, a hányszor tetszik, nem szabad annak azért neheztelni, hiszen a nagyapja jobbágya volt az ő apjának; igaz, hogy ez már régen volt, de azért Bori épen olyan szép, mintha el sem mult volna a jobbágyság! Aztán Ödön urfi olvasott már regényeket, melyek nyomán vadregényes hajlamai támadtak. Ha már egyenlők vagyunk és az örege még sem találná a szép leányzót méltónak egy Bántelkyné névre, akkor majd elintézi ő is a dolgot „érdekesen”. Megszökteti Borit és a havason egy sziklacsucsra épült oláh templomocskában egy pópa előtt összeesküsznek... vagy valami ilyen, a minek a vége mindenesetre egyesülés legyen; mert hát az a leány észbontó szép!

*

A négylovas ódon kocsi, a szikár agár, az inas és a kocsis ott várnak a kollégium előtt, míg az Ödön jól megtermett, egészséges alakja kihajlik az ablakból és lekiált: „Jöhetsz, Marczi!” Erre Marczi inas és az agár leszöknek a kocsiról és megkezdődik a csomagolás. A kocsit utrakész csikos „átalvetős” kis székelő tanulók állják körül. Nagy ut áll előttünk, sietnek is haza; de az elindulást mégis csak végignézik. És a mint a többi tanulókkal ott összetömörülnek, arról tanakodnak, hogy vajjon Ödön urfi vissza fog-e még ide térni, azt a kis csorbát kiegyenlítani? Aztán egy jól értesült elmondja, hogy Ödön nem szándékszik ismételni és ezennel végbucsut mond a tanodának.

Bucsuzó barátoktól körülvéve megérkezik Ödön is s míg a szolgalegény és az inas a kocsi hátuljára fölötözi a nagy csomagokat, vidám hangon szól oda a tanulókhöz:

- No, a kit Bántelke felé visz az utja, az pattanjon ide mellém!

Erre egy zömök ficzko felszökésre készen belecsipett a sárhányóba:

- Hohó fiam, elvetteted a dolgot! Jobban is bírod, közelebb is a falud, mint ennek a kis sárpenésznek; s egy rongyos, nápicz kis fiut fölkapott és a kocsiba dobta.

- Mindig ilyen jószívü, igazságos volt, - mondogatták a tanulók, - bizony kár érette... bár végezhetett vala másképen... milyen kár!

Az ódon kocsi végigcsörtet a kövezeten, aztán kiér az országutra, a kocsis ostort bont s a fölvert por, mint szürke felhő borul az utasokra. Míg a porlepett jármű behajt az ősi kuriára, addig az öregek készen lesznek a fiu jövőjével. Mert hát végre is meg kell házasítani a fiut, hadd álljon az esze egészen a gazdálkodásra. Különben is ők már korosak - késői virágzás volt a fiu - s bizony, ha nem sietnek, nem érik örömét egy unokának. Szép, jó leány után sem kell messzire fáradni; itt van az a faluban; igaz, hogy nem olyan régi familia, mint a Bántelkyek. Nagynak nevezik, de azért mint család kicsi; lehetne vagyonosabb is, mindazonáltal megjárja ez a parthie, ha tekintetbe veszi az ember, hogy boldogult Nagy Arthur tanárnak a jól művelt földjei éppen szomszédosak az övéikkel és az özvegye - ugyancsak boldogult Nagy Arthur tanárnak - olyan gyöngé, hogy csak hálalni jár bele a lélek. Bizonyosan a tudomány emésztette fel, mert ugyan mitől jó az asszonynak, hogy olyan tanult legyen, mint a férfi?

II.

Az Ödön kocsija otthagyva a poros országutat, befordul a nyírfásba s az üdén zöldelő erdőcske dülős utain halad tovább, mindig tovább, miglen a tetőre érve, egyszerre csak előtte szülőfalva, kék zománczu hegyeivel, karsu tornyával s a tornyon most is úgy csillog az érczgomb, mint akkor, midőn kis fiu korában arra vágyott, hogy azt a fényességet hozzák le neki lapdázni. Valóban csoda, hogy a szülői ezt az egy kívánságát nem teljesítették: nyilván felhagyott idejekorán a kéréssel s abban mult az egész.

Sűrű lombok közül öregesen, barnán emelkedik ki a Bántelkyek régi udvarháza. Ödön szíve nagyot dobban, azok között a tömör kőfalak között sok, sok alsó- és felsőtélki Bántelky látta meg ezt a ragyogó szép napvilágot. Az ősi családfának ő az egyetlen fiu, legfiatalabb hajtása: az utolsó Bántelky. A tanulásra is azért fogták olyan későn, hogy el ne csenevészszék.

Igaz, hogy későn kezdte, gondolja az ifju, de hát azért még sem jól van ez így... végezhetett volna másként, hiszen ő nem buta... és a mint a nagy udvarház mind méltóságosabban bontakozott ki a fák közül, úgy vált az Ödön kedélye nyugtalanabbá. Aztán egy kanyarultnál föltűnt egy más ház is, piros cserépfedelével, repkényes oldalaival, nem nagy, de rendkívül csinos, kellemes épület; abban a házban lakik özvegy Nagy Arthurné Ilka leányával; az az

asszony az oka mindennek: az gonyolódott mindig, hogy ezen a vidéken - az Ödön kedves, szép szülőföldén - gyűlölik a betűt.

No hát lássa meg az az asszony, hogy nem gyűlölik! És az ifju derűre-borura olvasni kezdett; olvasott annyi sok férczmunkát össze-vissza, hogy fele is elég lett volna egy fiu megrontására; most már majd lesz miről beszélni az okos Helén nénivel ott a piros fedelű, repkényes, bájos kis lakban. Hiszen már előtte sem ismeretlen a regények világa! Vajjon a kis Ilka olvasott-e annyit, mint ő? Nem hiszi... ej! de vége már a diadalmaskodásnak... nem fog oda menni, nem! Az ő bukott voltán ne szánakozzék az a tanult asszony!

Kocsija beér a faluba, végigdöcög a patakmenti kövecses utcán; az utca üres, a hegyre futó kertekben foly a szénagyűjtés... jó, hogy nem lát senkit, őt ne is süvegelje ma senki, nem érdemes arra... Aztán egy faragásos utcaajtóban megvillan valami: a Varga Bori varrottas ingvállja; kezében üres korsót zörget; kilép az utcára, keresztül fut a lovak előtt: vizért fut a gyűjtők számára; szerencsés jó estét! kiált az urfinak, hamiskás szép arcán mosoly játszik, sötét szemei lángolnak, aztán eltűnik a patakotuli fűzfák között; muszulyának arany szín szegélye néha még át-átvillan a füzágak között, aztán nem látja Ödön, hiába hajlik ki a kocsiból. A mint eltűnt a szép leány szemei elől, úgy eltűnt az ifju lelkéből minden más egyéb, e deli szép alakon kívül. Mit bánja ő, akár mint vélekednek is felőle a piros fedelű bájos kis lakban! Arra nem is gondol, hogy vajjon az ódon udvarházban nem szivesebben vennék-e, ha jó bizonyítványt mutatna fel. Minden, minden eltűnt előle, csak azt érezte, hogy fiatal vére gyorsan száguld.

Igen, még ma fog beszélni az édes apjával... miről? ej! természetesen, hogy összekeléséről, azzal a lángoló tekintetű, gömbölyű leánynyal...

Az omladozó verandán Bántelky Simon kiveszi ezüst óráját és megállapítja, hogy öt óra és a nyakát teszi rá, hogy a fiu itt lesz félóra alatt. Erre a felesége nehézkesen feláll.

- Akkor szólitom a cselédeknek, hadd nézzenek a kávé után.

Az öreg ur közbeszól.

- Ha fel van gyűjtve a széna, lehet; máskülönben ott ne hagyják: várhat az urfi. Engem sem ki-nált édes anyám kávéval, pedig nyakam rá, hogy Ödön sem állít be külön bizonyítvánnyal, mint én.

A szilvásban ugyan még nem volt „villahegyre” rakva a dus rendek illatozó sora, de azért a ház asszonya sürgette az öreg csoszogó szakácsné s a fiatal, mezitlábos szolgálókat, hogy fussanak befelé, mert tüstént itt lesz az urfi.

- Tüzszevalót szedjete, ti álomszuszekok, - kiált a szakácsné a szolgálókra és azok nyomban neki is esnek a sövénykerítésnek és az öreg csoszogó szakácsné nem elmélkedik a felett, hogy mivégre vannak Bántelky uramnak bükk- és fenyőerdei, ha az udvarán soha sincsen fa? De hát így volt ez mindig. Az öreg Bántelkynek még több volt az erdeje, de a tüzelő fája éppen ennyi volt, azon oknál fogva, hogy már kevesebb nem lehetett ennél. Az öreg Nyicza akkor mint fiatal Nyicza tépdeste a sövénykerítést a boglyas vén szakács tüzére, - mert a milyen elkerülhetetlen kellék egy-egy ilyen ódon udvarház tájékán a pompázó páva és rikácsoló gyöngytyuk, azonképen kiegészítője a konyhának egy boglyas, piszkos szakács. Van még egy majorság, azt sem kell kifeledni a kuriáról: az „inas”, ki egy személyben ispán, kertész, vadász s néha a kocsis is: így kívánja azt a család ösisége. A Bántelky-konyhán ugyan most nem szakács trónol, hanem az öreg boglyasnak egy neveltje, a ki éppen oly jól főz s éppen oly piszkosan is: Nyicza, ez az utód.

Volt a szénagyűjtőben elég napszámos, de annak már az a rendje, hogy a házi cselédség is ott legyen; aztán ha ilyen időben érkezik egy szekér vendég, akkor lótás-futással, a rendes cseléddek megkettőztetésével sikerül a felette nagy vacsora: így kívánja ezt a jó gazdasszonyság.

A száraz gally még pattog, a kávéőrlő már nyikorog és az ódon jármű befordul az ősi kuriára; és a mint az édes anyja karjaiba szorítja az ifjút, az apa úgy félszemmél nézegeti és azt gondolja: bizony szép fiu, de nyakam rá, hogy rosszul áll a szénája. És rövid időn megnyugodhatott a nyaka állapota felől, mert igazán nem forgott az semmi veszedelemben..

Azután - már a vacsora és beszéd után - a fiu szobájába tért: éppen úgy várja vetett ágya, mint hajdan, csak hogy ő nem kívánczik bele úgy, mint hajdan; kikönyököl a nyitott ablakon és elgondolja, hogy ilyen megérkezés után még sem lett volna helyén való az öregével erről beszélni... igaz, hogy azt a másik beszédet, a vizsgaügyet nem vette annyira szívére, a mint hitte volna... jó öreg! Nem is feledi el ezt a gyöngédszivűségét soha! Hanem azért mégis beszélni kell szivügyéről... igen, meg is mondja rövid időn, meg... de mit mond meg? Azt, hogy feleségül akarja venni a parasztleányt, a jobbágy-unokát? Azt. És tovább szemlélte a holdvilágban fürdő festői tájat és szíve annál zaklatottabban vert: a holdfény, a rejtélyes árnyak, a szerelem és regényesség zaklató vágyát csak fokozták... beszélni fog; beszélni, de előbb vele, Borival s majd csak azután az édes apjával.

III.

A zöld-repkényes, piros fedelű, kellemes lak udvara gyönyörű zöld fészek, illatozó, nyíló virágokkal, bokrokkal. A hegyrefutó kertből úgy van levezetve a forrás, hogy vizesés alakjában szökik egy természetes sziklamedenczébe; fehér törzsű szomorú nyír rezegve borul a víz fölé. A virágok között sugár, kecses alak hajlong: virágot szed. A széles kerti kalap nagyon fiatal, üde, bájos arcot árnyal; a szép gyermek egyetlen leánya a korán elhunyt Nagy Arthurnak, a híres tanárnak. A leányka édes anyja benn van a finom izléssel rendezett lakban, íróasztala mellett ül s halvány arcza, gyöngé alkata meg-megrándul, a mint férfias kézvonásokkal egyik sort veti a másik után.

A mennyire e csinos, derűs lak ellentéte a régi, mohos udvarháznak, úgy ellentéte e mindig csinos, előkelő modoru, gyöngé alkatu, finom asszony a loncsos, nehézkes, előítéletes Bántelkynének. De készen van a gyöngé asszony levele. Nővérének írta; olvassuk el azt, abból kissé megismerjük az egyik asszonyt s megtudunk olyan dolgot, melyre e kis történetben szükségünk lesz.

„Kedves Ilám! A kis Ilát kéred, hogy töltsé veletek a nyarat azon a szép Margitszigeten s ha őszre hajlik az idő, kirándultok egy kicsit a külföldre is; óhajtanád, hogy a leendő nagy leányt érje nálatok az első farsang. Így irod te és ez lenne az én óhajtásom is, az enyém, a ki teljes szívvél fővárosi vagyok most is, mint voltam mindig, a ki soha, de sohasem tudja megszokni e légkört, nem Ilám, soha! De... ez a de különben későbbre jó, most idején valónak itélem, hogy bepillantást engedjek neked az én életembe, eddig nem tehettem: édes anyáknak az fájt volna: te, jó Ilám, nem fogsz elszomorodni, mert tudod, hogy most már másként van s csak tőlem függ egy nyugalmas élet megteremtése; sőt meg is van teremve, csak az idegeim ne lennének széttépve; de az a világ, mely nem az én világom s melyben mégis életem javát kelle töltenem, megrontotta kedélyemet, egészségemet. Most már ki tudnám magam ragadni e szűk látóhatár abroncsából, de már késő!

Mikor négy évi boldog házasság után rám szakadt a nagy sötétség s az én drága jó uram itt hagyott örökre két kis gyermekemmel, apósom ide hozott Bántelkére. Az öreg

bérlőből lett középszerű birtokos volt s alantas származását a vidéki „nagy” családok sem hányták gyakrabban szemére, mint saját felesége, a ki „jó ágyból született.” Hogy anyósom benszülött volt, az kitetszett mindenből, mert sehol a világon nem teremnek olyan rettenetes jó gazdasszonyok, mint itt. Nagy lóással-futással, piszkos öltözékben foly a munka és gyarapszik a rendetlenség. A mi régi, rozzant lakunkban sem volt soha csinoság, pedig a surlás, meszelés végnélkül vala s mintha most is érezném a surolt padlók gőzös páráját, a nyirkos falak mészszagát; érzem és eszembe jut ifju korom zaklatott élete! Hogy kedvökre legyek s velem született hajlamomnál fogva valami türhető rendet eszközöljek, végtelen sokat fáradtam, néha csaknem összerogytam a megfeszített munka alatt, de azért - mivel nem voltam soha loncsos, - a „kényes, gála pesti” volt a melléknevem.

Aztán anyósomat heves gazdasszonykodása közben - éppen burgonyát szedett - szélhűdés érte; ekkor engedett egy keveset a nehéz iga, de azért apósomtól is naponta hallottam: „hejh! nem így szereztük mi szegény megboldogult feleségemmel a vagyont!” Naponta, mert az az ok, a miért ezt mondta, naponta ismétlődött: minden nap tisztán felöltöttem az én kicsi árvaímat, pedig a gyermekek rendben tartása nagy bűn ezen a vidéken, hiszen az anyáknak más dolguk van, mint a kicsinyek után ügyelni: a jó gazdasszony nem ér rá az effélére!

S mig egy-egy ilyen jó gazdasszony hét számra róttá a vidéket, addig én sok, sok kis inget varrtam s a hófehér, rendes fehérneműben mindig olyanok voltak a gyermekek, hogy apósom méltán szörnyülködött e szokatlan látvány felett. Aztán elköltözött az öreg is, azt hiszem, nem a saját őseihez, mert anyósom mindig azt mondta, hogy a férjének nincsenek ősei, így hát valószínűleg a felesége őseihez. A vidék szeme akkor még nagyobb érdeklődéssel fordult a gála pesti asszony felé: mit fog most tenni? Mit? Hát bujja tovább a könyveit és felgálazza a különben sem nagy vagyont! Nem tudom, mi uton, de elterjedt itt az a hír, hogy nagy tudományu édes apánk minket klasszikus nyelvekre is tanított (pedig sohasem ejtettem ki egy szót sem, a miből ezt kitalálták volna) és arról is tudnak valamit, hogy a szegény férjem nagy művében a görög részt magam fordítottam.

Igy természetesen nagyon rossz hirben állottam. Talán ez a tudat adott annyi erőt, hogy kitűzött célomat elérhettem; máskép kezeltem mindent, mint az öregek s ezáltal olyan rendbe jött a gazdaság, hogy a jó uram kedvencz tervét megvalósíthattam. Ugy tervezte volt szegény, hogy néhány évi tanárkodás után visszaköltözik szülőfalvába, épített egy csinos kis lakot - a tervrajzot el is készítette jó korán - s maga fogja gyermekeit tanítani. Megépíttettem a kis lakot, magam tanítottam gyermekeimet és akkor kezdett valami olyan kellemes, jó érzés eltölteni, a mit meg kellett, hogy az élet keserítsen... te már tudod... az az eszes, gyönyörű kis fiu... nem, ezt nem írhatom tovább!...

Azután nem dolgoztam többé; tétlenül, gondolatok nélkül barangoltam napestig a mezőkön, még, a mit sohasem hittem volna magamról, a ruha is kezdett leszakadozni rólam. Házam tája, kis leányom rendetlen volt és a vidék kezdte szájról-szájra adni, hogy a gála asszony magához tért: a mezőre jár, dolgozok után néz és felhagyott a fényüzéssel. Ez igazán magamhoz téritett: dícsérnek! hiszen a mig dolgoz voltam, szakadatlan munkáságban törve erőmet, rossz voltam; most már, hogy semmit sem teszek, jó vagyok? Igen, még mindig meg vannak velem elégedve; ebből láthatod, Ila, hogy most sem dolgozom; egy kissé gondolkozom, de nem dolgozom, oda a régi szorgalom; kiállhatatlan, ideges, gyöngye asszony lettem... bizony nem ismernél rám, ha így látnál! Csak egyben vagyok a régi: hogy nem tudom megszeretni a vidék uri népét, e szörnyen gazdálkodó, előítéletes, felfuvalkodott, betükerülő népet! Itt mindenki nagyobb

születésü, mint a másik, pedig itt ez a fő; dohognak a mágásra, hogy miért tartja magát nagyobbra, mint ők, a kik szintén olyan ősi familiák, de azért futnak utána mód nélkül. Azt találtam egyszer mondani:

- Ugy tapasztalom, hogy itt az a legnagyobb, a ki legpiszkosabb, legrendetlenebb és kinek legkevesebb a felvilágosodottsága. Elhiheted, hogy ez a keserü megjegyzés éppen nem növelte a népszerűségemet; de annyi keserüséget kellett visszafojtanom, hogy a végén keserüvé váltam magam is.

A dolgok ilyen állásában képzelheted, hogy leányomat szívesen küldeném a ti művelt, szellemes körötkbe, de nem lehet. Mikor erről szóltam neki, olyan bánatnak adta magát s úgy kért, hogy megingatott; - tudod, ez a kis leány éppen olyan, mint az édes apja volt; olyan tekintettel is kér valamit - nem, nem tudom megtagadni! Lásd, ő szereti ezeket az embereket - hiszen nem is rossz emberek, - van a vidéken egy pár jó barátnője, ezek éppen kedves leánykák; szereti a népet, különösen van itt egy paraszt leányka, egyidős Ilával, a „szép” Bori, ezt is gyakran hívja magához, különösen, ha a hegyek között óhajt barangolni, mindig ez a kedvence kíséri; el sem hinnéd, hogy a muszulyos Bori már jobban ismeri az irodalmat, mint a bepókhálózódott uri nép. Egész vasárnapját - feltéve, hogy táncz nincs - olvasással tölti és olvasnak, ha együtt vannak Ilával. Ettől a tájtól, ettől a környezettől nem tud ez a kis leány megválni; de a hamis hozzám simul s azt mondja: engem nem tud elhagyni... és a mi jól esik az embernek, azért nem haragszik.

Ne neheztelj rá te sem, kedves Ilám, szeress úgy mind a kettőnket, mint eddig: mi kétszeresen viszonzzuk a szeretetet. A te mindig szerető testvéred

Helén.

Förlállott és kilépet az udvarra.

- Na Ila, én megírtam.

A kis leány arcán öröm sugárzott, anyjához futott, megölelte és megcsókolta.

- Köszönöm, mamuskám!

Helén leült a szikla-medence mellé, a fehér törzsű szomorú nyír alá.

- Tudod, hogy még tegnap hazajött Bántelky Ödön és még sem mutatja magát.

- Tudom, mama.

- Most végzett volna a mi kedves Zoltánunk is... Elhallgatott, fejét kezébe hajtotta s egyszerre egész erővel törtek elő keserü emlékei. Semmi, semmi sem bántotta őt annyira, mint mikor imádott kis fia meghalt és azt mondták: édes anyja ölte meg a tudományával; idejekorán tömte a tanulással. - Tudja, hogy ez nem igaz és mégis végtelenül kinozza ez a megjegyzés; ezt sohasem bocsáthatja meg.

Ujból megrándul minden idege, idegesen leszakít egy zöld lombot, széttépi, a vízbe dobja, feláll - szemei szikráznak; a mult minden keserü sége egyszerre tolul szívére s a szenvedélyek salakját, a boszu édes mérgét felszínre dobja a visszafojtott érzések dagadó árja. Egy parányit megizelít belőle s attól folytatja olyan keserü en szavait:

- De az én fiam igazán végzett volna, míg a megelőző hírek után ezt nem merném állítani alsó- és felsőtelki Bántelky Ödön urfiról. Jó, hogy ilyen örömet szerez az ősi familiának, éppen hozzájuk méltó végzés, jól van ez így!

A leányka megdöbbenve tekint édes anyjára és megdöbbenve tekint önmagába Helén is. Hát ilyen boszuálló, kárörvendő természetet csinált belőle ez a környezet?

A méreg hatása egy pillanat alatt megszűnt; a feszült idegekre lankadság száll és elgyengülve ül vissza a szomorú nyír alá. Szemét elfödi s még mindig el akarja magával hitetni, hogy örül az Ödön bukásán. Pedig az éppen nincsen úgy: az a fiú játszótársa volt az ő kis fiának s már akkor úgy találta, hogy hasonlítanak egymáshoz, különösen szemök égszínkéjé s hamvas szőkeségük éppen egy volt s ha együtt játszadozott a két kis fiú, mindenki testvéreknek tartotta őket s bizonyosan csak azon csudálkozott volna az ismeretlen, hogy egy anya miként hanyagolhatja úgy el egyik gyermekét a másik rovására? Bántelky Ödön korosabb volt két évvel s később kezdett tanulni két évvel, mint a Helén fia. Az özvegy átlátszó fehér kis kezébe temetve arcát, újból látja maga előtt a játszadozó fiúcskákat; szíve újból a játszótárs felé fordul:

- Szegény Ödön!

A leányka gyönyörű fekete szemeivel újból meglepetve tekint édes anyjára, a gyöngye asszony idegesen tépdesi és dobálja a nyírlevélkéket és tovább beszél:

- Kár érte... milyen kedves tekintetű, szép szemei vannak... hányszor megsimogattam puha, szőke fürtét!... Ha úgy történt, Ila, nem ő az oka... előítéletes, elmaradott familiájának köszönheti! Nem, nem! azzal a tekintettel számár nem lehet... Ila! az egész vidéken senkinek sincs annyi kifejezés a nézésében, mint annak a fiúnak!

A leányka mosolyogva közelít anyjához és bájos játzsisággal megjegyzi:

- Mama sokra becsülheti e vidék értelmességét, ha az egészben nem talál annyi észet, mint egy megbukott diákban!

- Helyesen, kicsikém! Te mindig védelmére kelsz e ripők népnek, de valld be igazán, hallottál-e életedben benszülöttől valami szellemes dolgot, bár egyetlen egy megjegyzést? Én itt élek közöttük 16 év óta s itt élhetnek még kétszer ennyi ideig a nélkül, hogy valami ilyenre számítsak. Legnagyobb szellemességek ott érte el tetőpontját, ha az én gazdasszonykodásomra tettek elrejtett célzásokat: azok nagyon mulatságos élczek voltak!

Egész életökre mendikánsok maradnak ezek a nagypipás, kétes fehérműjű urak; s éppen a mint visszatetsző előttem, hogy nagy ozsonnáikon a ritka tejhab és tömött torta mellett ott illatozik a hagyma, úgy nem tudom megszokni ezt a szellemet sem!

És Ila tovább szedi a virágokat és elhajlott szép arczáról nem lehet leolvasni, hogy vajjon ezen az ócsárolt vidéken van-e valaki, a kit szívében mentetet ideges édes anyja ellenében!

IV.

Tehát elmúlt az első nap és egy hajszálnyi előhaladás nem történt! - gondolta az ifju, a mint másnap este újból ott állott nyitott ablakában. Hajdan ennyi idő alatt már befutotta az egész tájat, tudott minden nagy ujságot a kicsi faluban s úgy megízlelte a Helén néni csukros tésztáit, mint a bíró uram puha barna kenyerét; érezte, hogy szeretik mindenütt s barátságos természete mohón ízlelte a népszerűség kellemes ízét.

Máskor ennyi idő alatt már megcsipdeste a Varga Bori piros arcát... haj! akkor még könyv nélkül cselekedett! Akkor lelkét még nem érintette a regényesség vágya. Mint gyermek rendkívül el volt kényeztetve és nemcsak étellel tömték szülői, de meg akarták vele azt is értetni, hogy ők „nagy familiák.” Ödön nem olyan, mint holmi tisztartó-kölyök, az olyanokat le kell nézni. Az ósdi szülők ezen czélszerű oktatása mellett a művelt, de ideges Helén néni pedig arról tett tanubizonyságot, hogy ezen a vidéken nagyon nevetségesek az emberek az ő kicsinyeskedésükben és hogy a férfiak betüiszonyban szenvednek. Erre Ödön nagy dologra szánta el magát: olvasni kezdett; előbb mint áldozat a vidékéért, később a saját élvezetére

mohó vágygyal össze-vissza minden férczmunkát; s minthogy az ős Bántelky-faj sohasem élt betűvel, az utódra, mint egy ismeretlen görgeteg, romboló hatással hullt a betű árja. A vizsgálaton megbukott és a hol ilyen szégyen érte, oda nem fog visszamenni többé és nem megy a piros fedelű házba sem... oda éppen nem!... Meg fog házasodni, regényes házasságot köt... szíve hangosan ver és a mint ott áll az omladozó udvarház mély ablakában s lenéz a kertre, a hold úgy világít, mint mindig, mikor valami regényességről van szó. Tenni, valamit tennie kell!

Ifju vére hajtja... megrozsdásodott bilincseket fog széttörni... aztán komoly munkához lát! A kallódi ősi birtokot jó karba hozza... és még sok, sok szépet meg jót fog tenni... de hogyan kezdje?... Találkozót fog kérni a leánytól; meleg, kéjes zsibongás fut rajta végig; csitítgatja magát: ej, nem *olyan* találkozó lesz az, hanem olyan, mint egy igazi nemes lovagé és Bori nem lesz többé az a paraszt leányka, kinek az arcát csipkedte, hanem az a szüz, a ki rövid időn az ő nevét fogja viselni. De édes atyja, mit fog szólani ehhez a dologhoz?

Ej! hiszen éppen ebben a küzdelemben van az inger! És a mint sejtelmes vágygyal merül a kert titokzatos árnyaira és szivja a frissen kaszált fű illatát, mélyen felsóhajt:

- Minden, minden regényességet lehel ezen a bűbájos, meleg nyári éjjelen s csak engem hagyna érintetlenül mindez? Nem, nem!

És másnap reggel Bántelky Ödön vállára akasztotta puskáját, füttyentett kopójának és a kert harmattól csillogó pázsitján kiért a mezőre. Erre a vadvirágos mezőre szögelt a falusi gazdák kertje. Az egyik sövénykerítés egy helyen egészen le volt taposva és Ödön előtt nem ismeretlen ez az út; most is gyorsan átszökken rajta s egyenesen arra tart, hol a gyümölcsfák lombja között meg-megvillan a Varga Bori fehér ingujja; a kerti füvet hordja villahegyen magasabb helyről és teregeti kis hugával. Hányszor betoppant Ödön e kertbe, de a szíve sohasem dobogott úgy, mint most.

- Jó reggelt, Bori!

- Adjon isten az urfinak is!

- Vadászni indultam, Bori...

Elakadt.

Bori mosolygott és azt mondta, hogy látja a puskájáról. Az ifju újból hozzá kezdett:

- Vadászni indultam, de megszomjaztam... adj egy korty vizet, Bori.

- Akár kettőt, urfi! Lehajolt, felemelte a korsót, kiöntött belőle egy keveset, hogy az utóbb ivott szája ízét lemossa és odanyújtotta.

Ödön ivott.

- Langyos ez a víz, Bori. Hozass frisset a hugoddal.

Azt ne higgye senki, hogy egy ilyen falusi földmives leány rögtön át ne látna a szitán; minde-nik észrevenné azt, hogy mi végből langyos az a víz, hát aztán még Bori! Bori, a kiről azt tartja az Ila anyja, hogy civilizáltabb a vidéki uraknál.

- Ha melegelli az urfi, hozhatok mást...

- Ne, ne te hozz, Bori! küldd vizért a hugodat.

Bori mosolyog, kiönti a tele korsó vizet, oda nyújtja hugának:

- Fuss, Erzsi, izibe a csorgóra!

A kis leány elfut, Ödön hevesen ragadja meg a Bori kezét:

- Bori! te tudod már, hogy szeretlek!

- Tudom, de nem vagyunk egymáshoz valók. Eddig gyermekek valánk; megjárta a pajtás-kodás, most már keresse ki-ki a magához illőt... aztán nézze urfi, a kertben van apám-uram, anyám-asszony, úgy hát távozzék, mert eddig sem nézték jó szemmel, hogy utánam jár...

- Bori, itt van a válság pillanata: sorsunk felett határoznunk kell! De az ilyen találkozások nem alkalmasak erre... nem, nem! Oh, Bori, adj egy rendez-vous-t...

- Hát az mi?

- A forrón szerető szívek találkozása, Bori! Senkitől nem sejtett édes, titkos találkozás ez s különösen a mi viszonyunkhoz, a hol akadályokkal kell küzdeni, avult előítéleteket megdönteni, egymás szerelmében vetett bizalmunkat megerősíteni, szóval, tisztázni ezt a türehetetlen helyzetet, semmi sem olyan alkalmas, mint egy ilyen találkozás. Találkozni az isten szabad ege alatt, holdvilágos éjjelen, a hol csak a csillagok néznek ránk... Oh, Bori, egész nyáron ilyen titkos, bűbajos találkozásra gondoltam. Ne tagadd meg tőlem, te falvam szép virága!

És az ifju, regényes hevében, valóban úgy hitte, hogy megérti őt, viszonozza azt a rajongást, melyet a felcsigázott képzelgés, nem pedig a sziv természetes melege fakaszt. Elhitette magával, hogy ez a fiatal parasztleány az előítéletesség, a társadalom áldozata, a ki csak nem meri őt szeretni, mivel nem egymáshoz valók.

A leány megrázta gömbölyü vállát s csak úgy könnyedén vetette oda:

- Hát aztán, ha az urfinak nincsen rossz szándéka, mért kell ilyen komédiát csinálni?

Az ifju megbotráncozott; ez a leány nem tudja őt megérteni! Látszik, hogy sohasem olvasott érdekfeszítő regényt... pedig ugyancsak bútták a könyveket Ilával... Vajjon miféle könyvek is lehettek azok? Ej! akármik voltak, ő most egy szép regényt fog játszani ezzel a szép teremtéssel... Ránézett, megragadta a kezét s erre az érintésre csak azt érezte, hogy a leány nagyon szép, gyorsan átkarolta és a regényesség teljes mellőzésével, forró csókot nyomott piros ajakára. A leány kissé ingerülten szökött félre:

- Megmondtam már, hogy a mi volt, mult!

- Bori! A multról, a jövőről és mindenről egy rendez-vouson határozhatunk! Gyermekkori emlékeinkre kérlek, egyezz bele.

A leány kissé gondolkozott:

- Na, jól van hát, csak mondja el az urfi egészen, hogy miből áll az a: rád, de vár!

- Így, így jó angyalom! A rendez-vous annyiból áll, hogy az éjjel, a midőn a toronyóra el-kongja a tizenkettőt, megindulunk, te itt a kerten át, én a mi kertünkön és egyenesen a „Csikós-kert” felé. Mindenütt a füzek árnyában haladj, Bori, egészen a sánczig, ott állj meg és várd a jelszót. Midőn egynegyedet üt egyre, én elsuttogom a jelszót: „rózsabimbó”. Érted, Bori? Rózsa, bimbó; tehát úgy lesz az, hogy én mondom: „Rózsa”, te így válaszolsz rá „Bimbó”... tudod, Bori: bimbó!

- Tudom... de hagyjuk el ezt a hiábavalóságot!

- S te hiábavalóságnak nevezed ezt, Bori! Akkor te nem szerettél soha! Hiszen az előbb már beleegyeztél, ne vond vissza a szavadat; életem boldogsága függ ettől; ígérd meg, hogy eljössz, ígérd meg, Bori!

- Hát ha csak annyiból áll az egész, el is mehetek... Na, el is megyek! Könnyedén, tréfásan dobta oda a pár szót és piros arcán, sötét szemében valami pajzán csintalanság játszadozott s hogy így nagyon szép, nagyon ingerlő volt ez a leány, az bizonyos és hogy az ifju nagyon vágyhatott a füzesbeli találkozásra, abban sincs okunk kétkedni.

Erzsi a friss vízzel megjött és az ifju gyorsan távozott. Feje égett, szíve hangosan lüktetett; tehát végre meglesz! Egész nap az erdőn barangolt, a nélkül, hogy puskájához egyszer is nyult volna, de annál több dolga volt zsebbeli órájával s mikor isten tudja hányadszor nézte meg, azt hitte, hogy valami csoda történt, annak kellett történnie, mert az lehetetlen, hogy ez a nap csak egy nap legyen. Hisz eddig egy hét is rövidebb idő alatt eltelt, mint most reggeltől idáig! Délután két óra, mikor lesz még tizenkét óra! Tíz évet adna azért a hátralevő tíz óráért!

Pedig az nem lett volna rosszabb ifju Bántelkynek, ha olyan csoda esik, hogy az az epedve várt éjféltűn kimarad az életéből. De nem esett csoda; végre megjött az éjféltű és a tele hold úgy világított a *Csikós-kert* felett, a mint azt egy regényesen szerelmes ifju csak elvárhatta tőle. Fehéres világossága ott tündökölt s fénylett minden egyes kis fűszálon, fűzlevélkén és ott a sáncz agyagos vizén.

Ödön el-elakadó lélekzettel, lázasan dobogó szívvvel áll egyik fűz alatt, és a várakozás izgal-mában rászakadt szívére mindaz, mit a regénygyárakban a kiélt francia idegesség, a német érzélgősség vagy a modern magyar könnyen szeretkező novelettejei csak kieszeltek.

A fűzek sűrűjéből nesz hallszik és valami fehérség megvillanása. Az ifjut a szédület környé-kezi; kéjes áram borzongatja végig, szíve úgy dobog, hogy alig tudja kiejteni a regényes jelszót; de azért mégis csak kimondja:

- Rózsa!

Halkan elnyomott suttogással jó a válasz rá:

- Bimbó.

Ödön erre újból elfeledte a regényességet és ifju hevének egész melegével szorította karjai közé a lombok közül kilépő alakot. Lehet, hogy midőn regényesen kieszelte a tervét, nem így gondolta, de ebben a pillanatban nem gondolkozott, nem látott, csak lángolt. Éppen oly hévvel, csakhogy még nagyobb erővel fonta most őt is át két kar: átfonta, felemelte, aztán mint a villám, sujtotta le a sáncz agyagos vizébe, hozzá egy erős, heves hang ezt kiáltotta:

- Ez a kézfogó volt, urfi! De ha még találkozóra csábitgatja a mátkámat, akkor meg lesz a lakodalom is! Meg urfi, a ki lelke van?

Olyan váratlanul jött a megrohanás, hogy az ifju egy pillanatig elkábultan, öntudatlanul állott a mocsárban; de már a következő pillanatban böszülten szökött ki a partra s előre rohant:

- Megállj! Hol vagy! - kiáltotta. Senki sem állott meg, senkisémet volt sehol.

Megállott ő maga, fejéhez kapott; az irtózat hangján csak annyit hörgött: borzasztó! - Aztán végig terült a fűvön.

Már a hajnal derengése szűrődött át a fűzlombok között, midőn megmozdult és eszméletre tért. Az ébredés irtóztató volt. Talpra szökött s újból az a szó tört ki ajkain, a mi pár órával előbb, csakhogy akkor az elhaló gondolatok zavaros megtörésével, most pedig a férfi fellázadt megbotránkozásával:

- Borzasztó! - két tenyerébe szorította fejét, lábával toppantott: borzasztó! Térden felül száradó agyagkéreg borította a nadrágját; első, ösztönszerű gondolata az volt, hogy ilyen ruhában ne lássa őt senki. Haza rohant, bezárkózott és tombolt felébredt férfiassága dühében. Fejét két kezébe szorítva, levetette magát a divánra: tépelődött, aztán határozott és megborzongott; de

hiába, nincsen más menekvés, nincsen! Az imádott leány, a kit feleségül akart venni, elárulta s egy parasztleány kezét emelt rá. Ezzel a tudattal nem lehet tovább élni. Tudja, hogy szülőit lesújtja ez a csapás, pedig milyen kár egy megbukott fiuért busulni!...

És az édes anyja mégis busulni fog - szegény! Lázasan sebességgel futnak előtte a dolgok, melyek mind onnan indultak ki, hogy az ő vidékével gunyolódott az a művelt, finom asszony, a ki előtt szeretett volna más színben állni: hadd legyen legalább egy, a kire rá nem foghatja, hogy betűszóiban szenved. És a mint elolvasta az első „érdekfeszítő” rossz regényt, azután mohósággal szívta magába a többi, melyek aztán elvezették egész az agyagos sánczig. Most mindaz, a mit csak olvasott, felkavart zür-zavarban tolul az agyára: ott kering ő maga is minden pillanatban más-más alakban s nem tudja, hogy melyik az igazi. Csak a szívében érez valami igazat: nagyon sajnálja az édes anyját; mennyire szerette, milyen jó volt hozzá mindig! Most sem nézte a bukását; olyan melegen szorította a szívére, mint mindig és ő mégis meg fogja szomorítani. Azt megteszi, hogy véletlenségnak tűnjék föl az egész... akkor talán nem okoz oly nagy fájdalmat. Régebben is történt egyszer egy véletlenség vele, midőn növendék korában, állat a puska csőre tette s cipője orrával a ravaszon babrált. A puska elsült s a golyó fülét horzsolta. Édes anyja azóta mindig az ilyen szerencsétlenségtől félti őt. Hát miért ne lehetne e félelmet előérezte szentelni?

A kert fái között aranyfényvel tört át a reggeli napsugár. Az ifju összereszt s önkéntelenül sóhajtott: már?

Aztán felkapta puskáját, jól megvizsgálta, vállára vetette s gyorsan ment az ajtóig. Ott megállott s a mint visszatekintett gyermekkori szobájára s a nyitott ablakon ki az árnyas kertre, szemében a végelválsnak végtelen bánatos, megkapó kifejezése tükröződött. Fejét elfordította és határozottan nyitotta ki az ajtót. A harangok vasárnapi templomozásra szóltak. - No hát kísérjete ki siromig! gondolta ábrándozásra hajló kedélyével és csendes léptekkel ment végig a tornáczon a kiszögelő „ámbitus”-ig.

- Jó reggelt, fiam! - hangzott ekkor az édes anyja szava és ugyanakkor a kövéres puha kéz végig simította arcát: Mi baja van az én kis fiamnak, hogy olyan halovány? De hát ugyan mire való most ez a puska? Vadászni menni a vasárnapi templomozás előtt! Ugyan mit gondolsz, édes fiam!

Leakasztotta a fegyvert, megsimogatta szőke haját, megcsókolta halovány homlokát, aztán karjaiba fűzte karját. Megindultak. A korhadt lépcsőn kissé megcsuklott a nehézkes asszony bokája:

- Lásd, kedves, jó fiam, ha most nincsen a te erős karod, orromra bukom. Nem is győzők hálát adni az én jó Istenemnek, hogy ilyen támaszt adott mellénk öregségünkre. Melegen szorította magához fia karját. A fiu elszibbadva, összezavarodó gondolatokkal vezette tovább anyját. Tudott, értett mindent és mégis úgy érezte, mintha az, a ki ott lépdelt anyja mellett, nem ő lenne. Különös! Hát akkor ő, az igazi ő, hol van? Vajjon nem örült-e meg? Vajjon nem csak egy rögeszme az, a mire folyton gondol; az, hogy őt egyszer - évekkel ezelőtt, vagy ebben a pillanatban? azt már nem tudja - egy parasztleány a vízbe dobta? Nem, még nem örült; de ez a tudat fogja örültté tenni! Ilyen eset után, mit is keres ő még az emberek között? Neki azóta ott kellene lenni a nagy ismeretlenben, a honnan nincsen visszatérés... ott...

Az édes anya karja puhán, melegen tapad karjára és végtelen szeretet melege szól hangjából, a mint tovább beszél:

- Itt, ezen a kis pallón, siklottál le egyszer; Ödön; alig kaptalak ölembe, már jött az áradat; most is megborogat az a gondolat, hogy mi történhetett volna! Most is hallom néha álomban, a mint zugó harsogással hömpölyög az árvíz s érzem, hogy az én kedves, kicsi fiam ott pihet a karjaim között... Milyen szerencsétlenség is történhetett volna akkor, édes jó fiam!

Kétszer forogtál nagy veszedelemben; tudod, mikor éppen ma tiz éve elsült a puskád s megsebezted a füledet? Csak a harmadik ne jöjjön, Ödön! Nem is fog jönni, mert nem akarja az Ur két szegény öreg ember végmegsemmisülését... Mi is lenne belőlünk nálad nélkül... Nem, nem jó erre még csak gondolni is! És mégis mind csak erre gondolt. - Tudod, Ödön, már a többi gyermek elvesztése is borzasztó volt, hát aztán, ha az utolsót, az *egyetlent* érné valami veszedelem.

Az egyetlen fiu összerezzen.

- Édes anyám, miért gondol éppen ma ezekre?

- Azt igazán magam sem tudom, fiam... Bizonyosan, hogy ma tiz éve történt az a véletlen eset a puskával... az éjjel is többször felrettentem a miatt...

- Még sirtál is, anyjuk - szólt közbe az öreg Bántelky, a mint utólérve őket, a fia mellé lépett.

- A sirás pedig örömet jelent.

- És meg is van az örömöm, Simon, ebben az én jó fiamban.

Erre az öreg urnak jutott valami az eszébe.

- Nyakam rá, feleség, hogy ma a templomban lesz Nagy Arthurné a leányával... Ödön, hányszor voltál már megérkezésed óta Nagyéknál? Nem hallod, fiam, téged kérdez édes apád!

Ödönt kellemetlenül érintette ez a kérdés s kissé ingerülten dobta oda:

- Nem tudom!

- Persze, persze, hogy nem tudod! Így már jól van. - Beléptek az Isten házába.

A gyülekezet tiszteletadó felállással fogadta hajdani földesurait. Felemelkedett kissé Nagy Arthurné is, hogy helyet adjon Bántelkyéknek, aztán Ödönre tekintett. A mit látott, az megkapta a szívé: szegény fiu, milyen halovány, dult az arcza! Hát így szívére vette azt a dolgot?... Igaz, hogy a fia két évvel volt fiatalabb, de azért már rég végzett volna, hanem ennek mind a vidék az oka és nem ez a szőke haju szép fiu... Itt csak a gyomrot tömik s a főt és szívet üresen hagyják! De hát illik-e így vádaskodni az Istenházában? gondolta, s ismét csak a végtelen szeretet kifejezése sugárzott tekintetéből, a mint tovább szemlélte fia játszótársát. De már a leány tekintetében nincsen irgalom; a mint felvetve szép fejét, elítélő komolysággal tekint az ifjura, mintha csak ezt mondaná: Nem szégyelted fiu létedre megbukni? Jó, hogy az ifju még nem vette észre őt. - A mint széttekintett, első pillantása Borira esett: szemeik találkoztak; a leány arcza vidám pajzánságot sugárzott, mint mikor valaki jó tréfát követ el. Az ifju fellázadt: ez már rettenetes! Hát ennek a leánynak nincs szíve, nincsen semmi erkölcsi érzéke, hogy így tekint rá? És ő ezt a közönséges teremtetést akarta egy egész életre magához fűzni; azt, a ki egy ilyen borzasztó dolgot tréfának tart? A leány lopott vidám tekintetét vetett a legények kara felé, azután lesütötte szemét szemérmatosan, a mint a templomban illik. Ödön is a karra nézett: ott állt egy délczeg legény hetykén, arczán kihívó mosoly játszott, a mint Borira tekintett. Az ifju még haloványabb lett és úgy érezte, hogy leszédül az ülésből.

Ila újból rátekintett, de most már szelid részvéttel, mint jó testvér, ki megérti, hogy mi fáj a másinak. - Legalább azt hitte, mintha értené, pedig ekkor még távol járt attól. Szegény Ödön, milyen halovány! így hát átérzi szégyenét annak a mulasztásnak... De hogyan is lehet egy férfinak a tanulásban megbukni? Ezt ő nem bírja megérteni... Ej! csak nem fogja vádolni azt a szenvedő arczu, szegény fiut! Most már tudja, hogy miért kerülte őket... Kár volt, igazán kár volt! És bájos tekintete olyan békítő, barátságos kifejezéssel tapadt az ifjura - miközben a zsoltári ének lágyan hullámozott a kis templom boltívei között - hogy az ifju parányi enyhületet érzett. Aztán félve emelte tekintetét a leány anyjára, az okos, tanult Helén néniére: mint

elítélheti az most őt, pedig csak annyit tud, hogy rossz tanuló, hanyag volt, de hátha majd megtudja a nagyobb gyalázatát?... Annyi szeretet, annyi bátorítás sugárzott az özvegy asszony szemeiből, hogy az ifju egy perczre feledte a nagyobb gyalázatot s az élethez való ösztönszerű ragaszkodással homályos sejtelve támadt, hogy ott a megmentés számára. Helén néni nem fordult el tőle... annak meg is tudná mondani, hogy mi történt vele... Nem! azt senkinek sem mondhatja meg soha. Az ének csendes akkordokban halt el; a pap a szószékre lépett s a szent ige meghallgatására felállt a gyülekezet. Mit? Hát a kis Ila már nagy leány? Hiszen éppen olyan magas, mint Helén néni, de hát ő erre sohasem gondolt. A szószékről hangzik az ige: „szerelmes fiam, az én tudományomról el ne feledkezzél, de az én parancsolataimat megőrizze a te elméd. Mert napoknak hosszú voltát és sok esztendő életet, békességgel egyetemben hoznak néked.” Az egyházi beszéd az alapigéből kifolyólag a fiatal ember kötelességeit rajzolta és az ifju egészen belemerült a tartalmas beszéd józan igazságába. Kijőve a templomból, Helén az ifju vállára tette kezét:

- Hát az én kis fiam így megtudott feledkezni? Ha ma sem jó hozzánk, mi fogjuk felkeresni, ez aztán megszegyeníti egy kissé! Ila is oda nyújtotta kezét s szelid, bátorító tekintetével felnézett rá:

- Én is várom, Ödön.

V.

Ilyen tekintetet sohasem látott Ödön. Megrendült minden idegében s a Helén meleg, barátságos kérdésére, hogy meglátogatja-e ma őket, önkénytelenül mondta, hogy meg. És a mint kimondta, már szeretete volna vissza is vonni. Haza felé tartottak. Utközben az öreg ur néhány-szor nyakát tette rá, hogy ha az egész vármegyében van még egy olyan leány, mint Nagy Ila.

Bántelkyné sem mondott ellent, csak csodálkozását fejezte ki, hogy egy gazdatiszt unokájából miként válhatott ilyen uri hölgy? Fiukat akarták ezzel mulattatni az öregek, de kárba vezett fáradság volt, mert a fiu egy hangra sem figyelt.

Ebédhez ültek. Ödön semmi ételt nem érintett s az anya etető rendszerét tekintve, el lehet képzelni, mint megrémült ezen.

- Feküdj le, édes fiam, azonnal fekédj le!

A fiu, hogy szabaduljon a zaklatástól, végig dőlt a divánon; de édes anyja annyit beszélt, olyan sápirozást vitt végbe, hogy talpra szökött és kiment a kertbe; anyja ott is felkereste.

- Legyen nyugodt, édes anyám, nincsen már semmi bajom.

- Hála istennek, édes fiam: ugy hát már elmehetsz Nagyékhoz...

- Megyek. - És elrohant. Nem, még sem megy oda... tétovázva állott meg az utca közepén. Mit tegyen? Megingott elhatározása.

Oh, bár ne is ment volna ma a templomba, azóta tul lenne minden! Akkor még nem gondolt egyébre, csak hogy meneküljön meggyalázott életétől; szabaduljon attól az irtózattól, hogy olyan emelt kezét rá, a kin elégtételt nem vehet!

Mig nem beszélt édes anyjával, nem érezte annyira, hogy mily szivtelenség lenne akkora fájdalmat okozni a szülőknek; s mig nem látta azt a békitő bájos tekintetet, - melyből egy egész élet derüs világa sugárzott feléje, - nem érezte, hogy mégis nagyon nehéz megválni egy fiatal élettől. Delejes vonzódást érzett ama ház felé, melynek piros fedele éppen ide kandikált a zöld lombok közül. Vajjon nem talál-e ott békességre? Az a vidám, bájos hely, hátha enyhíteni fog ezen a marczangoló kinos érzésen? Tehát csak gyorsan oda. Nem is akart az éjjeli

jelenetre gondolni; majd ráér arra később is és lázas sietséggel haladt a pirostetejű, zöld-repkényes ház felé. Mikor belépett a virágos udvarra, látta, hogy a kerti kijáraton egy alak távozott. Távol volt tőle, de azért jól érezte, hogy ki az. Magas, karcsu alakjával, délczég mozdulatával, lengő piros hajfonójával nem lehetett az más, csak Varga Bori.

De hát mit keresett itt az a közönséges, ledér teremtés? És olyan mély megvetést érzett a szép Bori iránt, melyet az éppen úgy nem érdemelt meg, mint azt, hogy angyalnak tekintse. Egy pillanatig megállt a rácsos kapu előtt. Szíve lázasan vert: vajjon belépjen-e? Belépett. A virágos udvaron fehér rózsató mellett állott Ila. Az óriási rózsafa száz meg száz hófehér nyílását az alkonyi pir aranyzománczczal vont be s az a mély hatású világítás oda vetette sejtelmes világát az üde, fiatal, bájos alakra. Ödön csendesen közelgett s halk hangon köszönt. Ila megfordult, egy pillantást vetett az ifjura; arczából elfutott a vér: önkénytelen, de szilaj mozdulattal ledobta a kezében levő fehér rózsákat és feslő bimbókat s úgy nézett tágra nyitott, megremült tekintettel Ödönre. Erre az ifju is elfehéredett s szivverése fennakadt: az a tekintet mindent elmondott. Bizony nem ok nélkül rezzent össze, mikor megérezte, hogy a távozó alak Varga Bori volt. Tehát Ila mindent tud! de vajjon igazán tudja-e az ő gyalázatát?... És mintha csak álmában cselekedne, lehajol egy fehér rózsá után. Ila a virágra tekintett, erre lángoló pir öntötte el arczát, szemei haragosan szikrákat szórtak:

- Adja ide, adja ide! - hevesen kapta ki az ifju kezéből a virágot, széttépte parányi darabokra, gyorsan a földre dobta, még egyszer oda villantotta lesújtó tekintetét Ödönre, aztán elfutott...

Késő este volt, mikor Ödön hazatért.

- Jól mulattál, édes fiam, talán vacsoráltál is Helén nénédnél? - kérdezte édes anyja.

Az ifju arcza halvány, de egészen nyugodt volt. Határozott s ez adta meg nyugalmit. Sokkal mélyebb fájdalmat érzett, mintsem a szülőire gondolhatott volna: első határozatához hiven annyit meg fog tenni, hogy véletlennek láttassék a dolog... de más út nincs, ennek meg kell lenni! Erőltetett vidámsággal beszélgetett szülőivel, nem sietett elhagyni őket ezen az estén.

- Tegyük el magunkat, édes fiam, holnapra, - mondta ásitva az öreg ur. Ödönnek mintha gyorsan a szívébe kapott volna valami, megrázkódott, fölállt, kezét csókolt édes apjának: Jó éjszakát! Anyjához lépett, s hosszú csókot nyomott a kezére. Édes anyja, mint máskor is, megsimogatta a haját s megcsókolta a homlokát.

- Jó éjszakát, kedves kis fiam!

És ennél a jó éjszakánál valami rettenetesebbet képzelni sem tudott az az ifju, a ki tele volt életkedvvel s ifju meleg vére pezseve forrt ereiben: a ki, midőn visszatért szülőfalvába, meg akarta mutatni, hogy mint helyre tudja ütni azt a kis mulasztást s milyen munkás, hasznos életet fog élni... Ej, vége mindennek; jó éjszakát!

VI.

Ila nem ment egyenesen anyjához, ő is határozott előbb, aztán levelet irt, azt elküldte a vasuti állomáshoz, s csak aztán ment be. Helén végig dőlt a divánon és olvasott, de már homályos volt a szobában s a könyvet leeresztette maga mellé. Ekkor lépett be leánya. Egyenesen a fejéhez került - nem óhajtotta, hogy arczába nézzenek, tudta, hogy olyat is fog mondani, a mi nyílt, egyenes természetével ellenkezik. A diván karjára könyököl s forró arczát oda nyomja édes anyja arczához.

- Mamuskám! Meg fogja lepni az én nagy tréfám... meg fogja lepni...

- No hát, lepj meg vele, kis leányom.

- Elhatároztam, hogy egy régi vágyát teljesítem... úgy van... most már elmegyek Ila nénihez.

Helént valóban meglepte ez a határozat; föl is akart ülni, hogy szemügyre vegye a kis leányt, de Ila úgy hajolt le hozzá s a forró arcz olyan szorosan tapadt arczához, hogy meg sem mozdulhatott.

- Ila! még tegnapelőtt a világért sem mentél volna...

- És holnap már megyek, mama.

Erre a meglepő, határozott nyilatkozatra igazán föl akart szökni helyéből.

- Ila! miféle beszéd ez?

- Hallgasd csak, mama; jól ki van ez tanálva. Mikor a mult nap K-n voltunk s a vasutállomáson kocsink után vártunk, emlékszel, hogy az állomásfőnökné pesti utjáról beszélt és kérdezte tőlünk, mit izenünk Ila néninek, ki az ő anyjával ugyanegy házban lakik... Holnap reggel indul a főnökné: bocsásson vele mamuskám.

Itt kezdődik aztán az a kérés, a melyikről megjegyezte volt Helén, hogy annak nem lehet ellentmondani. És olyan jól sikerült a kis leánynak tévutra vezetni édes anyját, hogy az nem is gondolhatott egyébre, mint igazi gyermekes meglepetési szándékra. Ő is óhajtotta, hogy leánya más társaságokban is megforduljon, így tehát rövid tétova után, örömmel adta beleegyezését az elutazásba.

Hajnalba keltek utra: gyönyörű reggel volt s a hársvirág és friss széna balzsamos illatától mintha ujult erőt érzett volna a gyenge Helén. Az ut mellett csevegve futott szembe velök a kis patak, mintha jó reggelt kívánna az ébredő falunak. A patak útját - végig a zöld mezőn - rózsaszínes fátyol jelöli, az erdőaljban a fátyol kiszélesül s ott lebeg az egész erdő fölött. Helén gyönyörködve tekint szét:

- Milyen szép! ilyet nem lehet festeni!

Ila az erdő felé tekint s arczát halvány pir futja be. Helén folytatja:

- Nézd, mint ifjul meg az öreg nap minden reggel: a fűszálak, a falevelek milliárd meg milliárd harmatcsöppjében megsokszorozódva, mint csillog... de az erdő-aljában még csillog valami a harmaton kívül is. A bizony: Ödön megy vadászni s puskája csövéen törik meg a kelő nap fénye... hallod Ila, az ébredő erdő hangját, mint üdvözl minket is, őt is! Ödön is korán kelt ma...

- Kevesebb a vadászatból és több a komolyabb foglalkozásból, férfiasabb lenne!

Annyi erély s oly megvető elítélés csengett a kis leány hangjából, hogy édes anyja meglepetve tekintett rá. De a leányka, midőn legelőbb nézett az erdő felé és érezte mély elpirulását, már akkor arczára rántotta tömött fátyolát s így egész biztonságban válaszolt arra a feddő, kérdő tekintetre:

- Ugy van, mama, nem tartom férfinak az olyan ifjut, a ki nem szégyel megbukni... Az olyan már nem szégyel semmit... Semmit, mama!

S míg az anya meleg szívvél védelmére kel Ödönnek, addig Ödön behatol az erdő sűrűjébe és magában mind csak azt ismétli: véletlennek fogja tartani az édes anyja... éppen úgy lesz, mint akkor... mint kis fiu korában volt... És éppen úgy is tett. A toroknak irányított golyót egy látatlan kéz kivezette az állkapcsok között.

*

Midőn az egyetlen fiút vérében feküdve, eszméletlenül megtalálták és haza szállították és ez éppen akkor volt, mikor Helén visszatért a vasutállomásról - az édes anya olyan rémületbe esett, hogy meg sem tudott mozdulni; mikor pedig azt mondták, hogy fiában még élet van, akkor leborult az ágyra, sirt, reszketett és tétlenül tördelte kezeit. Ez így tartott, míg egészen beteggé tette magát. Erre aztán Helén, a ki Ödönt nagy melegséggel ápolta, azt a megjegyzést tette: ilyen anyákat is csak ez a vidék termel! Lám, az az asszony igazán szereti a fiát s még sincsen lelki ereje az önfeláldozó ápoláshoz. Más anya - bármily erőtlen, gyöngé lenne is - ilyen eset alkalmával erőssé válna: nem is bocsátana mást a gyermeke mellé... Jó, hogy nem ilyen, így legalább ő ápolhatja a kedves fia játszótársát! És ápolta is annyi szeretettel, gyöngédséggel, hogy nem csoda, ha az ifju üdülő félben - mikor a kedély legáradozóbb, - bevallott előtte mindent. Aztán ajkához szorította az ápoló finom kis kezét.

- Most már, édes jó Helén néni, mindent tud... ugy-e jobb lett volna végezni akkor? mert azt csak nem hiszi, hogy ezek után életben maradhassak... ugy-e nem hiszi azt?

VII.

Ödön fölgyógyult. Serkedező selymes szakállá közül még kipiroslik a sebhely; de bensejében már helyreállt az összhang. Az okos, gyöngéd Helénnek sikerült fölrázni őt abból a zsibbadt, mély levertségből, mely annyira erőt vett rajta.

Lelkében új eszméket ébresztett, melyek nem regényesek, de férfiasak. Tettvágyat, különösen pedig a mi fő, kötelességérzetet keltett az ifjunál. Tanuláshoz látott s észre sem vette, hogy mily előny egy olyan asszony vezetése, a ki éppen abban van otthon, a miben ő gyöngé volt. S míg a komoly munka nap-nap után folyt, egészen egy más világ nyílt meg előtte. Most még az sem zavarta föl lelki összhangját, midőn egyizben Helénhez menve, az utcán Borival találkozott, ki egész parasztos tréfával mutatta a mellén piros zsinór „ingkötő”-n csüngő virágot: a rózsát és a bimbót. Ez a pórias szellemesség arról győzte meg Ödönt, hogy igaza volt Helénnek: hiszen ez a leány és a jegyese nem is sejtik, mit cselekedtek.

Aztán az sem zavarta meg, midőn pár héttel ezután a Bori lakodalmas népe ott ujongott a kapujok előtt. Ekkor már teljesen fel volt élesztve nála a tanulási kedv s az töltötte be egész lényét. Hej! ha olyan tanárok tanítanák az embert, mint Helén néni, a tudomány mellé mennyi műveltséget lehetne szedni! A mint a szomorú-nyír ráborult az ifjura, az ifju meg a kis asztalkán levő könyvekre, hányszor szeretne volna az özvegy megsimogatni azokat a dus, hamvas-szöke hajfűrtöket. Ilyen lenne most az ő fia is... de hát nem az ő fia lesz-e a törekedő, tehetséges ifju, a ki már megtalálta az utat, melyen biztosan szoktak haladni a jóra való fiatal emberek?

No, édes kis leányom, most fogod azt a levelet kapni, a melyen forrongó szivecskéd föl is lázad, meg is enyhül! - És Helén mama ekképen irt:

„Kedves kicsikém! Többször tapasztaltam már, hogy ideges lények sejtelmében van valami látnoki. Drága áron: erőnk, egészségünk árán jutunk e tehetséghez, de hozzá jutunk! Mikor szegény Ödönnel az a szerencsétlenség történt, én mindjárt sejtettem, hogy az nem véletlen. (Lám, a kövér, jó étvágyu édes anya, most sem sejt semmit.) Nem tévedtem és mégis tévedtem. Azt hívé, hogy a bukás miatti szégyenből önkénytelen repült az a golyó egy ifju élet kiontására: nem tévedtem a szándékosságban, de tévedtem az okban. Szegény Ödön, mikor jobban lett, elmondott nekem mindent és nem is sejtette, hogy vallomása mily óriási önvádat rakott a szivembe! Hogy könnyebb legyen e teher elviselése és meg is mutassam az én kicsi leányomnak, hogy már olyan nagy leánynak tekintem, a kivel az édes anyja titkokat közöl mint egy jó barátnéjával:

elmondok mindent s még nem is figyelmeztetek, hogy kettőnk között maradjon ez a titok. Vádolom magamat! Sok, sok jót kellene nekem Ödönnel tenni, a míg leróhatnám azt a rosszat, melyet én zuditottam ifju életére!

Az én ideges kifakadásaim voltak okozói minden rossznak. Annyi rossz élczet faragtam e vidék elmaradottságára, betű-iszonyára, hogy a tapasztalatlan gyermek így kezdett gondolkodni: de hiszen megmutatom én, hogy mégis olvas valaki az én kedves vidékemen! Velünk ne gunyolódjék Helén néni. És olvasni kezdett nyakra-főre, hova tovább mind mohóbb vágygyal s végre úgy belemerült a szerelmes regényekbe, hogy tanulását elhanyagolta; de ez még nem volt minden: fölízgatott kedélye, ifju, pezsgő vére arra hajtották, hogy maga is regényt csináljon s mint a kezdő írók, kik maguk a regényeik hősei, úgy Ödön is hőse akart lenni egy regénynek; de nem leírni, hanem megcselekedni akarta a regényt s mivel a természetesség rovására cselekedett, nem a szívével, hanem csak a képzelgésével, meg is boszulta magát az igazság.

Nevetséges lenne az nagyon, ha nem vált volna csaknem tragédiává.

Tehát olvasott az a fiu teménytelen „érdekfeszítő,” azaz iztelen szerelmes regényt s már előre örvendett diadalának, hogy majd mikor betoppan a pirostetejű, zöldrepkényes lakba, mint fogja Helén néninek elősorolni az elolvasott művek czimeit. De míg ezeket elolvasta és a saját regényét kigondolta, nem tanult; elbódította az édes méreg: a sok rossz regény... de azt már tudjuk, hogy megbukott: így tehát szégyelt felénk jönni szegény feje! Bár jött volna, beszéltem volna vele elolvasott műveiről s azokat oly világításban tüntetem föl, hogy nem kap kedvet meg is cselekedni az izetlen hóbortot. De nem jött. Lázás izgatottság ragadta valami regényes cselekedetre: na aztán meg is cselekedte, szegény! Rávette a te Boridat, hogy holdfényes éjjelen találkozt adjon neki, mikor aztán majd határoznak sorsuk felett. No hát hallottál-e már ilyen golyhóságot? Hanem a büntetés mégis erősebb volt, mint a mennyire ez a regényes hóbort rászolgált. Mert olyan együgyűséget nem teszek föl, hogy valaki ebben mást lásson, mint a regényes hajhászatát! Hiszen, ha rossz szándék vezérli a fiut, bizony nem lett volna szükség erre a regényes találkozásra, megtalálhatta volna Borit otthon is, meg bárhol, kevesebb feltűnéssel, mintha éjnek idején távozik hazulról... Csakhogy az nem lett volna holdfényes, fülemiledalos rendez-vous! Bori, a ki szintén regényes akart lenni, - mert hát elverted a fejét, Ila, ennek a leánynak is a regényeiddel! - a maga módja szerint azt találta regényesnek, hogy a „két legény” találkozzék a füzesben, az lesz most a jó tréfa! No hát ezt a paraszt tréfát vette szívére Ödön, hogy meg akart miatta szökni az élettől, meg minden kötelességtől.

Ismételte volna szándékát, ha nekem nem sikerül bizalmat kelteni benne. Elmondott mindent - azaz, egy dolgot elhallgatott, mert azt állítja, hogy nekem azt nehéz lenne elmondania, pedig az fáj neki legmélyebben! de én nem zaklatom újabb vallomásra, úgy is tisztán tudom, hogy ez az ifju aljas szándékkal soha semmit sem tett, s ezt is igyekszem megérteni, mély levertségét enyhíteni. Nehezen megy, mert gyakran visszaesik abba a tévhitbe, hogy ilyen meggyalázás után még sem élhet tovább! Gyermekbeszéd! Ha minden fiatal embernek csak ennyi lenne a rováson; ha mindenkinek csak ennyit kellene, hogy megbocsásson a jövődöbeli feleség, akkor nagyon is angyalok lennének a fiatal emberek!

Nos, hát, édes kicsikém, hogy leszünk már, mikor jössz haza? Én menjek-e utánad, vagy Ila nénéd rászánja magát az erdélyi utazásra?

Simon bácsi és az ő élete párja szintén tudakozzák, hogy nem igen hosszasan maradsz-e oda? Hátha fölötte nagyon megszokod a fővárosi életet! a mi tudvalevőleg előttük a legnagyobb bűn. Ödön nem szól semmit: szobájába zárkózva tölti a nap nagyobb részét.

Szegény fiu! nekem köszönheti minden szerencsétlenségét: bár sohase beszéltem volna előtte olvasásról, vagy ha már megtettem, ajánlottam volna, hogy mit és mit ne olvasson.

Hibás vagyok ebben a dologban, Ila, nagyon hibás; vajha jóvá tehetném!

Mindnyájatokat csókol a te forrón szerető, édes anyád,

Helén, s. k.”

A leány válasza is hosszú volt. A hazamenetel ellen védekezett, s míg irt, szép fejecskéjében mind csak ezt forgatta: nem, nem akarom látni! Hevesen dobogó szíve pedig zaklató sürgetéssel azt verte: Nagyon ohajtanám látni azt a bánatos tekintetű, szőke ifjút!

És a hosszú levél elmondta az édes anyának mind a két beszédet és a kis leány meg volt róla győződve, hogy titkát senki sem tudja.

VIII.

Elmult a nyár és az özvegy ugyancsak meglehetett elégedve magával is, az ifjuval is. Az a kitűnő bizonyítvány, melylyel Bántelky Ödön most haza érkezett, megnyugtatta Helént, hogy mégsem sokat rontott ezen a fiatal emberen. De most már czélt ért, kezdett valami nyugtalanságot érezni. Mi lesz már ezentul? Hogy az ő leánya mit érez, azzal tisztában van; de vajjon fogják-e ezt az érzelmet viszonzni? A mire ő reménységét építette, az még nem biztos alap: azt vallotta volt az ifju, mikor üdülő félben volt, hogy azért nem kíván élni, mert akkor annál az utolsó jelenetnél olyan megvető tekintettel sujtotta Ila. De ez még nem bizonyít sokat; ez sérthette az ifjút, a nélkül, hogy érdeklődjék Ila iránt; különben is akkor Bori kellett, hogy betöltse egész lelkét; azóta pedig nem is találkoztak. Vajjon nem leendett-e helyesebb, hogy hagyja leányát haragudni és ne világosítsa fel az ifju jelleme felől? Ugy a végén is kiábrándult volna, míg így fájdalmasabb lesz a nem viszonzott szerelem. És ő mindedig erre nem gondolt; bizony szíve és nem esze szerint cselekedett. Aztán meg azt is megigérte, hogy a fővárosba fog utazni s ott is marad néhány hétig; ez nem helyes. Gyors léptekkel járt alá s föl virágos udvarán. Az idő késő ősze hajolt s a fák levelei mintha hervadásukat siratnák, olyan fájdalmas zizegéssel hulltak alá; a kis vizeses kőpárkánya körül egész aranyos prémet alkotott a csigára gyülemlett sárga levélhalmaz. Helén megáll a vizeses mellett, oda dől a szomoru-nyír fehér törzséhez; az őszi hervadás kedélyéhez szól; a kis Ila szereti a késő őszt... bár itthon lenne, hogy lássa.

Az ég fehérrel tarkázott ólomszinű, de a nap tiszta fénynyel ragyog s a vizesést tündöklő szivárvány színekkel szövi át. Helén, a mint elmerül a gondolataiba, úgy érzi, hogy valami fogva tartja itt, nem ohajt távozni és önmagának sem akarja bevallani, hogy ez az otthon nagyon drága neki. Nehéz lenne ettől az ócsárolt vidéktől megválni. Szíve összeszorul... pedig ha a gyermek boldogsága úgy kívánja, mégis el kell távoznia. Én Istenem, vajjon mire is fog haza jönni az a gyermek?... Háta megett erős léptek hangzanak, megfordul s érzi, hogy elpirult. Ödön állott előtte. Kezet nyujtott.

- Isten hozta, Ödön! Ugy-e szép nyár ez a mi nyarunk?

- Olyan távol van Helén néni a vén asszonyságtól, mint ez a nyár az igazi nyár szépségétől.

- No lám, milyen ártatlanul csikar ki az ember néha egy-egy bókot; mert igazán nem számítottam rá, hogy az én kis fiam ezt a megjegyzést tegye. Ödön, tudja miért nevezem én mindig kis fiamnak?

- Tudom... a múltért, egyedül csak a múltért, Helén néni...

Mi akart ez lenni? Talán fél ez a fiu, hogy a jövőre czélozok? Szorongást érzett, visszafordult a vízhez s idegesen csapkodott a zsebkendőjével a száraz levelek közé. Mint száz meg száz parányi kis arany csolnak usztak, ringottak a falevelek: aztán keringve futottak tova a keskeny mederben; mikor már ideges fehér kis keze mindent, a mit útjában talált, a vízbe dobott, mintha idegességét is magával sodorná, a víz egészen lecsendesedett. Ezalatt az ifju sem volt olyan nyugodt, a milyennek mutatta magát. Mennyivel tartozom ennek az áldott, mivel t teremtésnek - gondolta, Helén ideges mozdulatait kísérve, és még sem tudok egészen őszinte lenni hozzá. Az özvegy is gondolt valamit, Ödönhöz fordult:

- Menjünk be, Ödön, (már nem mondta kis fiam) hüvös az én nyaram, fázom.

Bementek.

Az ifjura semmi sem hathatott volna kellemesebben, mint a régi udvarház pinczeszerű levegője után az illatszerrel telített üde, tiszta levegő.

Milyen bájos, puha, meleg itt minden; még a színek is mintha simogatnák az ember idegeit. Oda haza ilyenkor szanaszét a vetemény, azon jár az ember, míg a szobába hatol, ha pedig behatolt, ott ágastul letört paradicsomalma pirul minden képen, tükrön, a butorok pedig tele vannak almával, körtével: arra ül az ember, az hull a fejére mindenfelől. A kályhákban, ha tűz ég, akkor füst van; ha nem ég, akkor hideg, nyirkos, kellemetlen a lég. Ezért is nem szereti ő a késő őszt, hogy már mint kis fiu irtózott az első tüzelés fojtó szagától. A tél, az más; már akkor náluk sem füstölnek a kályhák, az almák is elapadnak, ha még paradicsomnak nevezik is azokat. Hej, de azért hol áll az ódon ház kezdetleges, rideg berendezésével ettől az illatos, puha, meleg fészektől! Ilyen otthonra vágnék az ő szíve! Helén élénken tudakozódott egyről-másról, az ifju szórakozottan felelt, csak mikor lovairól szólt, akkor kezdett érdeklődni s midőn már tul voltak az erdélyi vérrel vegyített négy fekete arabon, melyet a héten tanított hámba Ödön, akkor tett ugy az özvegy, mintha most jutna eszébe valami: egy album után nyult.

- Bizony csaknem feledém... egy képet kaptam ma, nézze: ismeri? - A kinyitott albumot oda helyezte az ifju elé, aztán fürkészve nézett arczába. A mint Ödön a képre tekintett, arcát lángoló pir futotta be, azután rögtön elhalványodott.

Helén le nem vette róla a tekintetét: vajjon a vérnek e gyors száguldozását milyen érzelem verte fel? A férfi felháborodása-e azért a meggyalázó jelenetért, midőn utolszor találkoztak, vagy más forrásból ered ez a színváltozás? Hej, csak egy pillantást vethetne abba a szivbe, a hol most ugy tombol, hánykolódik az ifju vér!

- Nos, Ödön, talán rá sem ismer, pedig ez igazán jó képe Ilának.

Az arczkép bájos, fiatal szépségében komolyan tekint az ifjura s gyönyörű telt ajkai mintha szólásra nyílnának.

- Milyen szép! - mondja egy önfeledt sohajjal Ödön. Aztán összerezzen, becsapja az albumot, feláll, távozni akar.

- Csak nem megy még el, Ödön? Gyujtson inkább szivarra, csak ne hagyjon itt; látja, már olyan hosszú az este. - Csengetett, lámpát hoztak be és a kandallóba fahasábot dobott a cseléd s olyan zaj nélkül távozott, hogyha Ödönt el nem foglalta volna a szíve, most is megkérdi vala, mint máskor, hogy hol veszi Helén ezeket az ügyes cselédeket? - Ott kelnek ezek egy fészekben a maguk cselédeivel, felelte volna Helén most is, mint máskor.

Az ifju nem ült le, izgatottabb volt, hogy sem egy helyben maradhatott volna. Kinézett az ablakon a félhomályban ringó őszi virágokra: a szürkeségben nagy csoport varju röpködött; leeresztette a redőnyt, a kandallóhoz ment s a tűzfogót belemerítette a zsarátnokba, ott is hagyta, megragadott egy kis karszéket, aztán letette...

- Helén néni!

Az özvegy úgy tett, mintha csak most nézne rá; felemelte a fejét az albumról s biztató, szelíd hangon, szerető, gyöngéd tekintettel azt mondta:

- Beszéljen, édes Ödön.

- Helén néni, hiába volt minden, hiába! Nem lehet azt jóvá tenni soha, soha, Helén néni!

- Gyermekbeszéd! Hiszen már jóvá van téve minden. A ki olyan férfiasan megküzdött magával, attól már nem várom ezt!

- Hej, ha tudná, Helén néni, ha úgy érezné... elhallgatott.

- De hát ha van még a szive mélyén valami, miért hallgatja el éppen előttem? Látja Ödön, ez nem helyes!

- Igaz! a ki megváltóm volt, az előtt nem lehet titkom. És most már oly hévvel és gyorsan kezdett beszélni, mintha attól tartana, hogy félbeszakítja valaki. Elmondom, Helén néni, csak aztán meg ne haragudjék rám. Tudja, mikor abban a kétségbeesett helyzetemben édes anyám a templomba vitt, közel álltam az örülethez; de egyszerre csak úgy éreztem, hogy hátha még nincs elveszve minden s mintha ujja születtem volna; egy édes, kimondhatatlanul édes tekintet teremtette lelkemben ezt az új világot. Abban a pillanatban feledtem mindent és tisztán éreztem, hogy mindig Ilát szerettem! Láz volt az a másik, igazán csak láz volt. Ha ezt a drága, kedves tekintetet nem érzem, bizony nem lett volna erőm ahhoz, hogy annyi év elhanyagolt tanulását pár hó alatt...

Elhallgatott.

Helén kiegészítette:

- Olyan bámulatra méltó sikerrel jóvá tegye.

- De már most csak az a tekintet éget, a melyet Ila rám vetett akkor, midőn elfutott előlem. Oh, Helén néni, sohasem lehet ezt jóvá tenni? A leánya megvet engem!

Az özvegy gyöngéd, okos tapintattal lecsendesítette az ifjut, reményt is nyújtott neki, a mire oly édes bódulat fogta el, hogy meghajtott fővel sok-sok ideig mozdulatlanul ült helyén. Helén csendesen felállt, vállára tette a kezét:

- Ma irok Ilának... Mit ízen neki, Ödön?

Az ifju felszökött s lángoló tekintettel, férfias hévvel, csaknem követelő erős hanggal kiáltotta:

- Azt ízenem, hogy jőjjön haza! Jőjjön haza!

Ezt már szeretem, - gondolta az özvegy mosolyogva, az ilyen erélyes hang mindig többet ér a mi nemünkénél, mint a sohaj; ha így folytatja a kis leány előtt is, akkor nem is lesz neki oka sohajtozni, az már bizonyos.

IX.

És az öreg Bántelky, a mint ott pipázgat az alma-, körteillat, kemenczegőz és pipafüsttel telített nagy ebédlőjében, nyakát teszi rá, hogy annak a kis leánynak - Nagy Ilának - mégsem jó olyan hosszasan Budapesten időzni.

- Elrontják, feleség; meglátod hogy elrontják!

A feleség egy halom selyemszálu kender között babrál - és nem lehet állítani, hogy a frissen ecsetelt kender illata kellemesebbé tenné a szoba legét.

- Hát, öregem - válaszol az asszony - olyan lesz a leány is, mint az anyja; alma a fájától... És ez a jövődölés nem arra van szánva, hogy örömet szüljön. Ha csak egy kissé kevesebb lenne a köd az ősi házaspár láthatárán, mint szobájukban, akkor nem is mondhatnának maguknak valami kellemesebbet, minthogy a menyükül szánt leány ahhoz a derék, mivelte asszonyhoz fog hasonlítani, a ki megmentette, emberré tette fiukat. Az öreg ur kissé gondolkozóba esik s úgy találja: mintha még sem lenne egészen rossz asszony az özvegy. Hiszen vannak, vannak hibái, feleség; de hát melyikünknek nincsen?!

Mig az ódon udvarház ködös légkörében így foly tovább a beszélgetés, az özvegy ezeket írja a leánykájának:

„Kedves, kicsi jó leányom! Szivem szerint való lett volna, hogy magam menjek utánad s pár hetet ott is töltsék abban a légkörben, mely gyermekeimre mint aranyos rózsafátyol borult.

Széttépett idegeimmel még nem merek utra kelni: az ilyen gyöngye teremtésnek otthon a helye. Immár bevallom neked, hogy ez az otthon nagyon drága előttem! Sohasem hittem volna, de most világosan érzem, hogy szeretem ezt a helyet s még a népét sem találom már olyan gáncsolásra méltónak, mint eddig.

A népe alatt, természetesen, az uri részét értem. Tehát én nem mozdulok már ki innét; kérd meg Ila, nénédet, hogy hozzon haza. Határozott kívánságom a minél előbb való hazatérte; nem tudok tovább egyedül lenni!

Még szerencse, hogy Ödön minden nap meglátogat.

Nehezen nélkülöztem, mig oda volt. Vagy talán nem is említettem, hogy egy napon csak elutazott s mikor visszatért, hozott magával olyan bizonyítványokat, melyek becsületére válnának bárkinek: még olyan tárgyakból is vizsgázott, melyeket elkerülhetett volna; de azt mondja, hogy ha már benne volt, egy-két oklevélig meg sem állt. Ez aztán férfi a talpán! Átvette a gazdálkodást is s végtelenül jól esik nekem, hogy mindent a szerint intéz, a mint szegény atyád sokszor elbeszélte: miként fog ő gazdálkodni, ha egyszer visszakerül kedves szülőfalvába.

Nincsen is szebb, függetlenebb élet, mint a gazdáé! Mikor ez az ifju lóháton vagy kis kocsiba fogott gyönyörű négy feketéjével elrobog itt a kapunk előtt s látom ifju üdeségének férfias délczégtségében, mindig azt hiszem, hogy a felszántott barázdák öseregü párájából, a rétek és erdők vadvirágos illatából fakadtak arcza rózsái, a szabad lég, a férfias munka feszítik mellét oly hatalmasan.

Szóval, ez a fiu úgy fejlődött ifjuvá, hogy büszkének lehetnek rá a szülők; a mit ők meg én rontottam rajta, azt mind helyrehozta Ödön egymaga!

Éppen midőn idáig értem, toppant be az ifju; természetesen nem mondtam, hogy mit irtam róla, de megkérdeztem mit izen? Erre tekintete megvillant, szép fejét büszkén hátravetette és erélyes, csengő hangon, röviden csak ezt mondá: - Jőjjön haza, jőjjön haza!”

...Nem megyek! kiáltotta a kis leány, mikor idáig olvasta anyja levelét, nem megyek! Aztán másnap már utban voltak nagynénjével együtt - hazafelé.

A vasutnál Helén és Ödön várta őket. A kis leány kezében gyönyörű rózsabokréta volt s a mint anyja karjai közé repült, önkénytelenül oda dobta a virágot Ödönnek. Aztán a korosabb Ila ölelte át testvérét, majd a kis Ila lángoló arczczal nyujtott kezet az ifjunak:

- Jó estét, Ödön!

Az ifju megszorította a kis kezet, ajkához nyomta és meleg hangon csak ennyit mondott:

- Köszönöm, hogy hazajött!

Erre a kis leány, mintha kicserélték volna, daczosan megrázta a vállát s büszkén vetette oda:

- Nem a parancsolatjára jöttem!

Aztán az a szegény rózsabokréta, a mint megrázkódott az ifju kezében, mindent eszébe juttatott Ilának: hevesen elkapta a virágot és anyjához fordult.

Kocsira ültek. Ödön hajtotta szép lovait, Ila szembe ült az anyjával.

Milyen szép lett! gondolta az anya, szívének teljes gyönyörűségével szemlélve gyermekét. A négy tüzes fekete ló mintha érezte volna, hogy gazdájában mint forr, tombol az indulat, úgy toporzékolt és rágt a zablát. Berobogtak a hervadó virágok közé; leszálltak a kocsiból, de Ödön nem mozdult. Helén szelid hangon szólt hozzá:

- Ödön, csak bejő velünk?

- Köszönöm, nem.

Ebben a határozott hangban ismét ott csengett az, a mire Helén megjegyezte, hogy férfi-ajakról jobb szívvél hallják azt az asszonyok, mint a sohajt. A kis leány összerezzent, visszafordult, feltekintett az ifjura s szólni akart; de nem, még sem szól: most elárulná hangjával, mi van a szívében, az pedig nem lehet! S zajongó szíve, szüzs tartózkodása, de főként az az emlék, mely itthon ismét lelkére nehezült, nem engedte, hogy első vágyát kövesse s az ifjut behívja. Gyorsan jó éjt kívánt, befutott és az éjszakája nagyon, nagyon rossz volt, de nem rosszabb, mint az Ödöné.

Harmadnapra Helén így szólt leányához:

- Ila nénéd meg akarja látogatni Bántelkyéket, te sem voltál már régen az öregnél, hát jér velünk.

- Mama... Nem megyek...

- Miért? - és az anya olyan gyanutlan, jámbor arczczal kérdezte ezt, hogy a kis leány egészen felült és nagyon meg volt magával elégedve. Hogy hát ő olyan jól csinálta az egész dolgot, hogy az édes anyja semmit sem sejt? És ne is sejtсен, mert soha, sohasem is szabad annak úgy lenni - pedig lázongó kis szíve mind csak azon vergődött, hogy *ugy* legyen. És ha már senki semmit sem sejt, akkor neki is *ugy* kell cselekednie, mint hajdan, a mikor minden nap elfutott Simon bácsihoz... nem, most még sem mehet oda... de aztán mit mondjon édes anyjának?...

- No hát öltö magadra valamit, mert foga van már az időnek oda künn.

Ila szó nélkül engedelmeskedett és Helén azt gondolta, hogy mégis csak együgyű teremtésnek képzelheti őt az ő kis leánya, hogy semmit sem vett észre! Aztán felérkeztek mind a hárman az „udvar”-ba, hol az első tüzelések füstje, gőze éppen akkor érte el tetőpontját és Simon ur *ugy* kezdé észrevenni, „mintha egy parányit érezné a kemenczék szagát”. A két művelt nővér egy szemhunyorítással sem árulja el, hogy fejük megfájult a kellemetlen gőzben. De Ödön, a

ki már a vendégeik ruháiról érezte azt a finom ibolya illatot, a mely minden időben betölti a pirosfedelű lakot, tudta, hogy mily hatása lehet az ősi ház sűrű légkörének mind a három vendégre és ez a tudat nem tette kellemesebbé különben is zaklatott helyzetét.

- Azt hittük, kedves kis hugom - szólta Simon ur, miközben le akarta tenni füstölgő tajtpipáját, - hogy haza sem jó már abból a czifra fővárosból!

Helén felelt leánya helyett:

- Én hívtam haza. Különben a pipáját le ne tegye, Simon bácsi, el sem tudom képzelni füstölés nélkül.

- Sem pedig ennél nagyobb füstölést nem tud elképzelni, Helén néni! - mondta Ödön. Erre az édes anyja megjegyezte, hogy biz itt van egy kis pára, de majd csak kifujják magokat a kályhák. A házi ur, mivelhogy elhatározta udvariasnak lenni, azt kérdezte, hogy vajjon a pesti urnő nem veszi-e rossz néven, hogy füstöl?

- Sőt kérem. - Magában pedig azt gondolta, hogy ugyan mit árthatna már itt egy kevés pipafüst? Az öreg ur megint a kis leánykához fordul:

- Mig oda időzött, hugocskám, csaknem nagy szerencsétlenség érte a házunkat, talán nem is tudja...

- Tudom, - szólta közbe a leánya.

- Ő mondta?

- Mama irta.

Az Ödön szíve hangosan vert. Ila egészen nyugodtnak látszott, Bántelkyné pedig elkezdte magyarázni, hogy milyen nagyon megijedt akkor. Istenem; még a jó gyermekek is megtudják ijesztetni az embert, hát aztán még a rosszak... vagy talán nem is hallották, hogy a Kisturi fia Árpád hallatlan könnyelmű élete után most milyen házasságot készül elkövetni?

- A rossz nevelés, - erősködik Simon ur, miközben önérzetesen csattintja le az ezüst, kormos pipafedelelet - nyakam teszem rá, hogy az én fiam illet vagy bárminő léhaságot elkövessen!

Ödön lángvörös lesz és Ilára tekint.

A kis leány nemes ösztönénél fogva nem néz föl. Ez a szende szemlesütés egyszerre kibékítette Ödön szívét. - Milyen nőies! - gondolta. A nagy Ila pedig mosolyogva szólta:

- Én nem ismerem közelebből az ifju Bántelkyt, de sokkal jobb véleménynyel vagyok felőle, minthogy elhigyjem az atyja állítását, mert nagyon hamvába holt, minden tüznélküli ifju az, a ki soha semmiféle könnyelműséget el nem követett! Ugyan mit forr, mit józanodik ki az olyan ember, a ki sohasem volt ifju? A fiatalság apró botlásai éppen szükségesek, hogy legyen alkalmuk az ifjunak, megmutatni erejét, visszaszerezni az egyensúlyt...

Bántelky közbeszólt és tüzzel állította, hogy jobb az, ha semmi olyat nem követ el az ifju, a min pirulnia kellene... Már milyen jó az, a ki olyan, mint az ő fia... Helén mama felállt, nem maradhat tovább. Ödön elkíséri őket, de most sem megy be; agya ég, vére forr: gyors léptekkel indul az utcán fel és megkerüli az egész falut, miközben mind csak azt kérdi magától: Mi lesz ebből, mi lesz ebből? Oda haza az ősi házban Bántelky azt a fölfedezést közli élete párjával, hogy a fiatalok egy cseppet sem érdeklődnek egymás iránt. Biz ezt én is észrevettem! És egyszerre csak úgy érzik, hogy sajnálják a dolgot s elhatározzák, hogy még várnak egy kissé, aztán majd más leány után néznek: hiszen van elég.

- Van, van, de azért ez a kis Ila még sem volna rossz...

Helén pedig azt gondolja: nagyon szereti egymást ez a két gyermek, most még duzzognak, lázongnak, de csak eligazodnak rövid időn. Nem kell már ebbe a dologba beleavatkozni! És benső megelégedéssel szemlélte, hogy minél férfiasabb kezd lenni Ödön, annál szelidebb a nyakas kis leány. Most már éppen jó úton vannak. És azon is voltak elannyira, hogy egy napon Ödön azzal lepte meg édes apját, hogy menjen vele a piros fedelű házba *leány-kérőbe*.

*

Aztán tisztába jött a dolog. Az öregek, úgy szivők mélyén, rendkívül örvendettek is ennek a házasságnak, de azért maguk között mindig azt hányták-vetették, hogy vajjon nem fognak-e felette fényűzők lenni ezek a gyermekek, mert a végén is budapesti vér foly a leány ereiben! Csak az ősi vagyont el ne verjék, csak azt ne!

Bántelky-vér foly ennek a fiúnak az ereiben, - gondolja Helén mama - nehogy ez a vér visszasülyeszsze a jóra való ifjút az ősi semmivé válásba, csak azt ne!

*

És a mennyit két, három év alatt láttak a fiatal házasok életéből, már az is megnyugtathatta őket! Hát aztán, ha még láthatnák, a későbbi dolgokat: azt a jó módu uri életet, a milyenről még sejtelve sem volt egy ősi Bántelkynek is, akkor egész nyugodtan alhatnák tovább örök álmukat. És a szegény idegtépett özvegy is kibékülne azzal a vidékkel, a hol olyan vő termett, a kit így ki lehetett nevelni.

*

Különben Nyicza, az az öreg cseléd, a ki hajdan sövény-kerítéssel főzte a nagy ebédeket, abban van, hogy ő majd mindent elmond a szülőknek; elmondja, hogy van ebben a földi paradicsomban a világon minden, még felvágott tüzelő fa is. Én istenem, mint fognak azon csodálkozni a Bántelky uraságok!

A GYANU.

(Elbeszélés a kalotaszegi népéletből.)

I.

Az uj, tornáczos nagyházban is, az ól melletti kis viskóban is még világosság van; itt is, ott is beteg asszony hánykodik olyan kinokban, melyek alatt önkénytelenül villan meg a küzdő asszony agyában, hogy: miért kell ezt egyedül csak a gyöngébb nemnek szenvedni?

Az éj zimankós; a kutya fel-felvonit. Ilyenkor Bács István összeborzong és még nehezebb léptekkel járja utját a tornácztól a csürig. Eláll a szélvész, kiragyognak a csillagok és az ól mellett való viskóban eloltják a gyertyát. - „Az már túlesett rajta,” - gondolja István és a tehetős paraszt büszkeségével teszi hozzá: - „de hát ugyan mire is jó az ilyen nyomorultnak a gyermek”?

Végigmegy az udvaron, belép a tornáczba, izmos fiatal alakja félve hajol az ajtóhoz: - „Szegény Erzsók felette rosszul van... szívesen magamra vállalnám a szenvedését!”

Nagyon szereti, nagyon szánja a feleségét. Azt a másikat nem szereti, nem szánja senki s mégis könnyebben átesett rajta. Visszafordul, végigmegy az udvaron, megáll a viskó ablaka alatt: itt már minden csendes. A rozoga falon egy fényes csik fut végig; a tornáczos ház ajtaját kinyitották, onnan szökött ide az a fény és onnan jó az az uj hang is, mely áttörve a hideg őszi légen, megérinti az apa szívét.

A tágas szoba padlóján, karos padjain szét van szórva az a teméntelen ágynemű, mely máskor a padlástverő ágyak disze szokott lenni. A nyitott tüzhely lobogó lángja bevilágít minden zugot. Egy nagyobb halmaz ágyneműn széttárt karokkal alszik egy két-éves kövér, piros fiucska, bizonyosan az édes anyja mellől került a hevenyészett ágyra. Piros orru, fényes arczu öreg asszony, a falu bábája, mumia-divatra pólyázott uj szülöttet tart az édes anyja elé:

- Fiu?

- Fiu; de nem ez a fő, hanem hogy ép... ezért adj hálát a jó Istennek, Erzsók!

Az elgyöngült fiatal anya kérdő tekintettel néz az öreg asszonyra: a másiknál nem mondta ezt... most mért mondja?

Belép a gazda, az öreg asszony nyomban hozzáviszi a gyermeket:

- István, adj hálát az istennek, hogy ép gyermekkel ajándékozott meg...

Ennek is azt mondja, de hát miért mondja? gondolja a beteg és elgyöngült idegeinek finom hallását egészen arra fordítja, hogy kivegye, mit suttog a bába:

- Mert István, született ezen a telken az éjjel egy kétfejű csodagyermek is: borsószik tőle a hátam... ha az Ur isten rátok méri ezt a csapást, az bizonyos, hogy a feleséged belehal az irtózatba, mikor még én is meg vagyok képzelődve!

A beteget halotthalványság futja el és feje meredten szegül hátra, az ura hozzá siet, az öreg asszony pedig eczetért kiabál, a mit fel is fedez és elkezd dörzsölni a menyecskét: - Uram isten, de mi lelheté ilyen hamar!

- Erzsók! édes feleségem, térj magadhoz! Lásd, a jó isten meghallgatta kérésedet, fiut ada a fiu mellé, éppen úgy, a mint kívántad. Tudod, mindig azon imádkoztál, hogy szép két fiad legyen: két nyíló rózsza egy törül; ez is olyan szép lesz, mint Jánoska... meglásd csak, hogy olyan lesz.

Végre felnyitja a szemét, az urára néz és mosolyogni akar, a miből csak egy fájdalmas rángás lesz; aztán körültekint rettegő kereséssel. Talán a gyermekét kívánja? És a bába oda viszi. Az anyja rátekint, remegni kezd, lázas félelem fogja el, eszmélete ismét el akarja hagyni:

- Hol a másik feje?

Összenéznek. De a beteg tudja, hogy a gyermeknek van még egy feje s izgatottan követeli, hogy mutassák meg azt is.

- Uristen, még az eszét veszti!

Nem vesztette az eszét, csak elgyöngült idegeire oly nehéz sulylyal csapott a kis csodaszörnyről való suttogás, hogy mélyebbre nyomult, mint sem elsimulhasson. Hát ha ez a borzasztó dolog vele történt volna? S gondolata még végig sem siklott e feltevésen, már a gyanu belekapott a szívébe s lelke szövevényét egészen összekuszálta. Erős lázba esett s iszonyu látománnyok kezdtek gyötörni: a kétfejű gyermek folyton ott ült a mellén, nehéz is volt, forró is volt, csak akkor futotta el a jéghidegség, midőn négy fagyos kis kéz kezdte czírógatni és két szederjes szájacská beszélt hozzá rémséges dolgokat: - Ugy, ugy! Mi vagyunk a te édes gyermekeid, hiába ástak el a kertvégi tövisaljban, azért mi mindig visszajövünk hozzád, ide ülünk a melledre és itt maradunk, mert itt van a mi helyünk. - Oda is ültek és ott is maradtak egy egész életen keresztül.

II.

Már vége felé járt a tél, midőn Erzsók kezdett öntudatra jutni és felkelegetni. A mit lázában látott, abba teljesen beleélte magát. Annak a borzalmas éjjelnek minden mozzanatát ezerszer végig élte. A kutya vonítása, a bába sugdosása és a rémálmok kétségtelenné tették előtte a dolgot és a gyermekcserében erősen hitt. Elhatározta, hogy nem szól senkinek, csak midőn egészen nyilvánvaló lesz a dolog, akkor mondja meg az urának.

Hogy a menyecske élet és halál közt lebegett, a gyermeket beadták az özvegyhez, hadd szoptassa, úgy sem fizetett még házbért, mióta ide befogadták. Valami kóbor fényképésznek volt a felesége, az ura itt halt meg néhány hó előtt s úgy maradt a Bácsék nyakán az özvegy. Bács mind várta, hogy Erzsók mikor fog gyermeke után tudakozódni, de azt ugyan várhatta: az anya mindig Jánuskát kérdezte, mintha az a másik a világon sem lett volna. Mikor felkelt, keresztül ment az udvaron, István azt gondolta, hogy most már a viskóba fog menni a gyermekéhez: szegény menyecske, csak azt várja, hogy jártányi ereje legyen és maga kereshesse fel a kis ártatlant. De a menyecske elhaladt a kunyhó előtt és a csürön átmenve, egyenesen a kertvégnék tartott, tekintete félő kutatással futotta végig a sövényaljat, egyszerre csak el-sápadt, remegni kezdett: itt, itt van elásva az a szegény kis csoda! Ha felbontaná ezt a turást, akkor megbizonyosodhatnék: az a ruhadarab, a melybe betakarták, megmondaná az igazat... de most nappal nem teheti, a szomszédok is ide látnak, az ura is ott áll az udvaron... hátha kijönne éjjel? Összeborzong, a fogai vaczognak...

De ugyan mit kereshet ott az a menyecske? És István gazda, a ki még mindig olyan szerelmes a feleségébe, mint volt legény korában, mellette terem, megfogja a kezét és úgy hívja, hogy menjenek be a kis fiukhoz. Erzsók meghajtja a fejét s úgy követi az urát. A viskóban jó meleg van és egy nagyon halavány, jó arczu asszony éppen akkor göngyöli tiszta fehér ruhába a

három hónapos kis fiút. Mikor meglátja az anyát, diadalmasan löki hátra a ruhákat, hogy bemutassa az izmos, kövér kis teremtet; hiszen jóformán még nem is látta: mindjárt utolérte a hagymázos láz, valahányszor bevitte hozzá, most már felgyógyult, gyönyörködhetik benne. A kis fiúnak tetszik, hogy ruha nélkül érzi magát s azt a kellemes helyzetet siet is felhasználni: kövér kacsóival belekapaszkodik a saját lábába és úgy igyekszik megkóstolni a nagyobb lábujját. Ezen buzgalmában ide-oda hempereg a vánkoson.

Az özvegy és a gazda Erzsókra tekintenek, az pedig sápadtan és meredten áll a gyermek mellett. Előbb egy pillanatig érdeklődve fürkészte a vonásait; de egyszerre csak, mintha megfagyott volna a szive: nem hasonlít a másikkhoz!

- Na, Erzsók, ugy-e bizony derék egy gyermek? És meg kell adni, hogy a szomszéd asszony úgy ápolja, mint a magáét.

Ez felrázza a menyecskét, vad tekintetet vet a szomszédasszonyra és azt kérdi, hogy miért fekete az a gyermek? Sem ő, sem az ura nem szenes tuskó, akkor miért fekete ez és nem olyan, mint az első? Azt mondja meg! Mondja meg...

Az özvegy csodálkozva néz: na még ilyen anyát sem látott! István is megdöbben: hát még meg sem csókolja a gyermekét?

- Rosszul vagyok! - mondja a menyecske és kitámolyog a viskóból.

- Erzsók! neked még más bajod is van a betegségen kívül, - faggatja pár nap múlva az ura, - ne tagadd, én látom...

Vajjon szóljon-e, mit tegyen? Ha most szól, még nem késő, meg lehetne bizonyosodni a borzasztó gyanu felől. A bizonyos rossz is jobb ennél az irtóztató állapotnál!

- Pista, bevallok mindent, ha megígéri, hogy egy dolgot végbe hajt, akár mint irtóznék tőle, mégis végbe hajtja... ha erre meg nem esküszik, sohasem árulom el azt, a mi előbb-utóbb meg fog ölni.

Természetesen, hogy a férj megesküdött, a felesége pedig élénk színekkel festette a csoda-gyermek születését és az okokat, hogy a bába és az özvegy miért cserélték ki az ujszülöttet; hiszen az világos: az egyik jó módba akarta helyezni a gyermekét, a másik pedig nem akart nekik olyan szomorúságot csinálni, talán attól is tartott, hogy akkor kevesebbet kap; szóval, napnál világosabb az egész. Emlékezzék csak vissza Pista a bába suttogására, a mitől most is borzong az ember; nézze! És felborsózkodott, elfogyott karját oda tartja az ura elé.

Az irtózatnak és erős meggyőződésnek oly mélységével beszélt a menyecske, hogy a férje megdöbbszent és gondolkozni kezdett.

III.

A megdöbbszent férj hirtelenében emlékezetébe idézte annak az éjnek minden óráját és percét, aztán felvidult arczzal legyintett a felesége vállára:

- Bolond beszéd, Erzsók, bolond beszéd! Mindig az udvaron voltam, mindig a két ház között járkáltam és bizonyos vagyok benne, hogy olyan nem történhetett...

- Pedig úgy történt... én tudom, hogy úgy történt! Sirva borul az urára. - Bizonyosodjunk meg, Pista! És a fülébe suttogja a módját. A férfi összerezzen; az asszony odanyomja könnyes arcát az arcához s úgy kéri. Pista feláll, Erzsók megragadja a kezét: - de... de csak azt mutassa meg, a mibe göngyölítették... magát... na, tudja *azt* nem akarom látni...

A csürben vár az urára. Hallja, hogy a fagyos földben mint koccan az ásó és úgy reszket, hogy le kell ülnie a szekérrudra.

Az ura is reszket, a mint sápadtan, undorodott arczkifejezéssel, távol tartva magától, mutat egy darab rongyot.

A fiatal asszony rámered és csalódva mondja:

- Az özvegy kötője!

Ettől fogva a nagy házba kezdett visszaállni a régi rend. Egészsége, munkakedve megjött a menyecskének. Az a kinszó gyanu, melytől nem volt nyugta, meglapult valahol a szive mélyén. Hosszas, nagy betegség után olyan szép az élet, a természet, és a fiatal asszony úgy érezte, mintha gyermek lenne, a ki mohó vágygyal futkossa be a vadvirágos tájat. Csak a kertnek egy részét kerülte ki mindig; de hogy miért, arra nem akart gondolni: majd máskor, most nem akar...

- Erzsók! Ez a mi lakónk felette gyöngé, a gyermek erős, el kellene már választani, azt tanácsolja a bába, - mondá egyszer István a feleségének.

A bába és a gyermek együtt való felemlítése kellemetlenül hatott a menyecskére; de beleegyezőleg intett és a piros tulipános kék bölcsőt beszállították a tornáczos házba s míg a költözködés folyt, Erzsók az ölébe kapta nagyobb fiát, a szőke-piros Jánoskát és úgy érezte, hogy azon most valami igazságtalanságot követnek el: simogatta, csókolgatta és szenvedélyes szeretettel csüngött rajta. Egy álmatlanul töltött éj után, - mert a kis való személy torka szakadtából sirt majdnem egész éjjel, - ölébe kapta a kisebb fiút és kiállt vele a kapuba; most hajtják a csordát, az talán elfoglalja. A mint arczába csapott a hűs őszi reggel szellője, eszébe jutott, hogy az ajtót nyitva hagyta s a kis fia, a *szép*, meg talál hűlni: visszatért, hogy behuzza az ajtót; de arra nem gondolt, a ki az ölében volt, hanem a viskóban gondoltak rá; óvatosan, hogy a kis fiu észre ne vegye, háta mögé került az özvegy és nyakáról a meleg kendőt levette s oda borította a gyermekre s visszahúzódott a kapuszárny mögé. Erzsóknak mintha a szívébe szurtak volna: „ugy félti, mint én azt a másikat!” Aztán igyekezett elhessegetni magától a rossz gondolatot, hiszen felfogadta, hogy sohasem gondol arra. A csorda megteszi a hatását, Pistike kitért karral hadonász a tehenek felé és érdeklődve kiabál érthetetlen szavakat. Erre az öreg csordás, a ki lassan ballag tehenei után, megáll.

- Jóba van a kölkök! Na, hadd lássam a második fiút, a kire az utczára néző szoba néz, mert Jánoskának már csak a hátulsó szoba járja, már ennek ez a sora! De az istenért, Erzsók, hol szeded ezt a fekete gyermeket; mintha nem is a tied lenne!

A szőke menyecske egész testében megremeg. A fölébredt gyanu, a mint megmozdult, úgy szurt, mint ezer tű s olyan hideg volt, mint a jég. Érezte, hogy többé nincs hatalma felette, nem is küzdött ellene, hiszen a mit észrevesz minden idegen, hogy ne érezné azt ő! Szédelegve megy be, leteszi a kis „feketé”-t (ez lesz annak a neve mindig) és ráborúl az elsőszülöttre: „Te, te vagy az én édes, szép, fehér-piros gyermekem. Hiában erőltetem, nem tudom szeretni azt a másikat. Még az állat is megérzi a magzatát, én is csak megérezném, ha az enyém lenne!” És önkénytelenül gondol a kertvégi tövisaljra: a fogai vaczognak. A mi részvét vagy melegség még van a szívében, az egészen oda költözik a vadbürok és csalán tövén porladó kis csodaszörnyhöz, a „feketé”-nek csak a jéghidegség marad.

Minden este sirva suttogja el az urának gyanuját, elősorolja, hogy ki milyen megjegyzést tett a szőke pár fekete gyermekére. A férj előbb csak neveti a dolgot, hiszen ő bizonyosan tudja, hogy az nem lehet igaz; ott volt a két ház között egész éjjel. Azután alkudozni kezd:

- De Erzsók, ha még igaz lenne is, akkor is úgy kellene tenned, hogy nem igaz; mért szerez-nénk magunknak kárörvendőket? Az efféle dolgokkal mindig csufszágra járnak az emberrel. Azért ne említsd a gyanudat a világon senki előtt... Az ember meg tudná ezt tartani, félek, hogy az asszony nem tudja!

Az asszony is meg tudta, pedig mikor a gyanu nagyobb erővel ütötte fel tükből álló fejét, gyakran volt azon a ponton, hogy Jancsinéhez rohan és igazszólásra kényszeríti; de vissza-tartotta magát és csak arra szorítkozott, hogy ha a bába meg-meglátogatta a „drágalátos két csemetét”, bővebb mértékkel töltögette számára a pálinkát s mikor már jól bevett a megczuk-rozott szeszből, akkor mindig a „fekete” születésére terelte a beszédet; de nem tudott kisütni semmit. Ilyenkor aztán nyugtalansága határ nélkül való volt. Csak az igazat, csak azt tudhatná egyszer biztosan!

A kis „fekete” lehetett már három éves. Erzsók az urával kapálta a káposztát. A két fiu az udvaron maradt; az anyjuk tudta, hogy ha nem bizza is az özvegyre, az mégis ügyel rájuk; különben a káposztás egészen közel van az udvarhoz; a büszke parasztnyecske nem tartja érdemesnek a „jövevényt” kéregetni, mikor magától is szemmel tartja a gyermekeket.

Vigan játszadozik a két fiu, míg a nagyobbik az nem jut az eszébe, hogy most már jó lesz főbeütösdit játszani, úgy, mint a nagyok s ennek okán fel is kap a favágóról egy hasáb fát és úgy rohan az öcscse felé azon kecsegtetéssel, hogy most már főbe fogja ütni. Az apróságot semmiképen sem hangolja örömmre az ígéret és sivitva fut körbe, megbotlik, orrára esik s ekkor a bátyja oly hatalmas ütést mér rá, hogy ha éri, egyszer mindenkorra felmenti az édesanyját attól az aggodalomtól, hogy az örökség jogtalanul oszlik majd kétfelé. Ugyde - a mint ezt már mindenki sejti - az özvegy ott terem, félrelöki a „szép”-et és ölébe kapja a kicsit, simogatja, csókolgatja s magához szorítva szeretettel beszél hozzá:

- Ne sirj, édes kedves fiacskám, te vagy az én drágám, nem hagylak, a míg élek!

A szegény kis fekete szipogva fogja át a nyakát, egész hozzásimul, az asszony pedig melegen csókolgatja az ő „egyetlen”-ét.

- Hallja? látja? - kérdi lihegve Erzsók az urától és megragadja a kezét. - Na, most sem hiszi, nem hiszi, Pista?

- Mondasz valamit Erzsók! s ettől kezdve egészen elfogadta a felesége kételyeit s rövid időn éppen olyan kellemetlenül szurta az ő szívét is a gyanu s éppen úgy tartott tőle, mint a felesége, hogy vajjon, nem egy idegen gyermek fogja-e megrövidíteni az igazit?

IV.

És a kis feketére már nemcsak az anyja tekintett hideg szemmel, de az apja is s így a hidegtől elfordulva, a meleg vonzotta a gyermeket: meleg tekintete, meleg bánásmódja a szegény lakónak.

Mikor aztán egy nap az özvegy nem kelt fel és azt mondta a tíz éves fiucskának, hogy nem is fog felkelni soha, a gyermek irtóztató fájdalmat érzett és szó nélkül rohant a doktorért.

- Hol jártál? rival rá az anyja.

- Édes anyám! a néne nagyon beteg, azt mondja meg is hal... a doktort hívtam.

Az asszony sötét, fürkésző tekintete beleszur a fiucska szemébe, mintha a gyermeki lelket akarná átkutatni: vajjon ez is tudja már? bizonyosan tudja, azért van így megijedve... oh, hogy ezt a borzasztó gyanut nem lehet már egyszer tisztán látni!

- Pista! miért sajnálod te olyan erősen azt a lakót?

- Azért, mert nagyon fáj szegénynek a szive; aztán meg olyan jó hozzám, senki a világon nem olyan jó, mint a néne.

Mikor a doktor távozik, Erzsók utját állja, mert hát szeretne valamit tudni arról a szegény jó asszonyról, a kinél áldottabb lakót nem is kíván.

- Pedig már nem hosszasan lesz a lakója; végét járja a boldogtalan!

Erre egy barna piros gyermekarcz elsápadt, a menyecske tekintetében pedig felvillan valami remény fénye; egy gondolatba dobban minden érzése: hátha most megtudhatná az igazat?

Sebtében rakosgat egy ruhába puha kenyeret, sajtot, szöllőt és úgy megy az özvegy viskójába. A szipogó kis fiu nyomon követi, de ösztönszerűen érzi, hogy anyja visszaküldi, ha észreveszi, azért csak úgy lopózik be és észrevétlenül lapul az ágy lábához.

Erzsók nyájas szókkal tudakozza a beteg állapotát; biztatgatja, hogy holdváltozáskor jobban lesz, aztán leül az ágya mellé s úgy kínálja az elemozsinából. A beteg köszöni, de nem kóstolja meg.

- De hát, ugyan mit kíván, lelkem szomszédasszony; csak szóljon, tüstént itt leszek vele.

- Nem kell már nekem semmi, Bácsné asszony!

- Ugyan, ugyan, csak nem hiszi, hogy meghal!

- Azt én már tudom bizonyosan. El is vagyok készülve a nagy utra...

- Na, csak ne csüggedjen, lelkem. - Elhallgat s izgatottan simogatja a takaró ruha piros csikját: hogy kezdje? Ez a nyomorult nem éli túl az éjet és akkor örökre magával viszi a borzasztó titkot... Nem, annak nem szabad megtörténnie!

- Szomszédasszony!... elakad, köhéccsel és színét változtatja. Vajjon mi baja lehet? gondolja az özvegy a szivbajosok józanságával.

- Szomszédasszony... ha úgy gondolja... pedig az nem lesz úgy, mert felgyógyul... de ha mégis azt hiszi, mintha közel lenne az utolsó órája, nem nyomja-e olyan a szivét, a mitől szeretne szabadulni; - tudja, hogy könnyebben bejuthasson a mennyeknek országába?

- Olyan bünt nem érzek, a mi gátolna az oda való jutásban.

- Pedig látja, szomszédasszony, van egy olyan bűne, a mit csak én bocsáthatok meg és lelkemre mondom, hogy meg is bocsátom, csak vallja be igazán, vallja be, édes lelkem! - Megragadja a kezét és oly sürgető végkétségbeeséssel néz a szemébe, hogy a beteg elcsodálkozva mondja:

- De nem értem, igazán nem értem...

- Szomszédasszony! Én tudom, bizonyosan tudom, hogy a „fekete” a maga gyermeke. Azért nyugtassa meg a lelkét egy igaz vallomással. Isten engem úgy segéljen, hogy a világ előtt ezután is csak úgy magaménak vallom; ez ne tartsa vissza...

A beteg valódi csodálkozása megdöbbeneti Erzsókot.

- De az istenért, Bácsné asszony, hogy gondolhat ilyet? Mikor vette ezt a fejébe? Verje ki, verje ki onnan, ha azt akarja, hogy az isten meg ne verje. - Aztán az igazságnak olyan meggyőző erejével beszél tovább, hogy Erzsók, a mint távozik, ezt gondolja magában! „A beteg igazán nem tudja a dolgot: úgy hát a bába csak a maga fejétől cselekedte; de majd eljő annak is a végórája s akkor kiveszi belőle a titkot.”

A kis fiu pedig oda sompolyog az ágyhoz; lelkét különösen érintette, a mit hallott; kis szívének erőszakos, sebes dobbanása majdnem elszédíti; meg van rémülve, nincs még tisztában vele, hogy mitől fél s így még irtózatossabb a dolog: tekintete rimázkodó kifejezéssel tapad a beteg arczára s hangjában rémület rezeg, a mint megszólal:

- Nem értem, néne, nem értem!

- Hát hallottad?

- Hallottam.

- Akkor jer, kis fiam, ülj ide az ágyamra... De mégis, előbb nyisd ki az ajtót és az ablakot is, hadd jöjjön be a friss lég és adjon egy kevés erőt a beszédhez.

A szérüskertben asztagot raknak s az ablakon betolul a friss szalma illata.

- Beh jó! - És a szegény „néne” mélyen lélegzik.

- Pistike! Akármi érjen, ha egészséged lesz és szabadon járhatsz az áldott tiszta levegőn, nem lehetsz boldogtalan. Lásd, én mily nyomorult vagyok s ha kínálnának vele, még szívesen visszavenném az egészséget: jobb az enyhe napfény, mint a sötét sir!

Megborzong, pedig nem magára gondolt, midőn az élet szeretetét akarta beleoltani abba, a kit senki sem szeret rajta kívül.

- Add ide a kezedet, kis fiam, és ne reszkess, hiszen az őszi nap olyan melegen süt; aztán ne busulj te azon soha, hogy az édes anyád azt hiszi, mintha te nem lennél az ő gyermeke; ez csak egy rossz álma anyádnak és lásd, neki az sokkal rosszabb, mint neked, mert te mindig tudni fogod, hogy ő az édes anyád és a szerint cselekszel; de anyád nem tudja, hogy igazán a gyermeke vagy és idegen módra bánik veled. Így tudva, soha, soha se essék az neked rosszul és gondolj vissza mindig erre a délutánra. Olyan szépen süt be az elbuvó nap, mindjárt sötét lesz és a „néne”, a ki téged úgy szeretett, azt hagyja neked, hogy légy jó; felette ne nagyon buslakodj semmiért, aztán néha jer ki a temetőbe, mondd el a bajodat, én ott is meg foglak érteni mindig... de más előtt ne szólj arról soha, érted - soha!

V.

A gyermeket az első bánat mély érzékenységevel hatotta át a néne halála és mégis kis szívének némi enyhülést adott a haldokló fölfedezése s mikor odaát a szomszédban a kereszt-anyjáéknál, - Mátééknál - részvéttel czélozgattak az ő megkülönböztetett sanyaru állapotára, most már nem okozott olyan nagy fájdalmat neki, mint eddig: hiszen az édes anyja azt gondolja, hogy idegen hozzá, akkor hát nem is lehet csodálni, megmondta ezt, az a szegény néne, beh jól tette!

Az anya, a mint gyanujában megingatták, ismét jobban szenvedett és a felzavart izgalom csaknem örületbe ragadja a szegény kétkedőt. Most már minden reménye a bábában összpontosul, csak az tudja az igazat; s ettől kezdve nincs az az érdeklődő örökös, a ki nagyobb hévvel tudakozódjék a kedves nagybácsi egészségéről, mint Bácsné a baba állapotáról. Csak úgy véletlenségből akkor megy az utcára, mikor az öreg asszony épen arra jár és beszél neki olyan orvosságról, melytől a haldokló is életre tér; csak el ne mulasztja Jancsiné érette küldeni, mikor egyszer rosszul lesz.

Egyszer azonban, egész váratlanul, hirtelen megütötte a guta a bábát, mire Bácsné kétségbeesve elkezdett átkozódni:

- Legyen, legyen átkozott a vén boszorkány, hogy miért vitte magával azt a titkot, melyet azon a borzasztó éjjelen megérintett! Másnap, midőn a temetési menet csendesen haladt a kapu előtt, Bácsnét elragadta az indulatja; ott, abban a bezárt koporsóban viszik az ő rémséges nagy titkát és eltemetik örökre! Vad tekintettel rohan az utcára; jámbor ura rögtön sejti e kétségbeesés okát, megragadja karját s úgy tartja megfeszített erővel, míg a menet elhalad.

- Csendesülj, Erzsók! Csendesülj!

- Majd lecsendesülök akkor, midőn úgy visznek a koporsóban! Ha vissza nem tart, Pista, bizony mondtam volna egy pár szót annak a vén boszorkánynak, a ki így megrontotta a lelkemet!

Bemegy a szobába; az első szülött szalonnát nyomkod egy darab puha kenyérre, minden órában tömi magát a kövér fiu, - a kisebb egy ostornyelet farag. Egymás mellett állnak a szoba közepén, az anyjuk szorongó érzések között vizsgálja őket: nincs már senki, a ki bizonyosan tudná a dolgot... Ha valami hasonlatot fedezhetne fel!... Nem, ne is legyen hasonlat, mert az is borzasztó lenne, összerontaná azt a sok keserűséget, melyet már egész mohósággal dédelget s mely szorosan összenőtt a kertvégi tövisaljjal. Beszédet is kezd Pistával; a szava is idegen, de mindezek felett idegen a szín, az a fekete szín! s mire a temetésre szóló harang utolsó kongása azt jelenti, hogy immár a sirt felhantolták, az anya már megállapodásra jő és elhatározza, hogy ő tisztán tudja a dolgot, nem fog többé kételkedni soha. Oh, csak lenne hozzá ereje, hogy legalább a világ szájáért úgy tudjon tenni, mintha igazán az övé lenne az a kis idegen!

Pedig az ő világa már régen kárhóztatja és a szomszéd komaasszony nem is csinál abból titkot, csak midőn látja, hogy mily zokon veszi, akkor nem érinti többször a dolgot: de annál nyájásabb lesz a kis fiuhoz; még azzal is kitünteti, hogy néha rábizza a házat és a kis leányát: ügyeljen, a míg ő visszajő a mezőről. A gyermek hálás ragaszkodással vonzódik az új melegség felé: hiszen a keresztanyja csaknem olyan jó hozzá, mint a szegény néne volt.

Bácsné, a mint tervet tervre sző, hogy mi módon kárpótolja majd az ő szép fiát a rajta elkövetett jogtalanságért, úgy beleéli magát tervezgetésébe, hogy kezdi visszanyerni nyugalma s halvány arca oly piros lesz, mint volt a „fekete” születése előtt.

Az egyik terve kész van. A Máté Gyuriék öröksége legnagyobb a faluban, a belső telek pedig terjedelmesebb a legjobb gazdák telkénél is. A ház sem úgy van építve, mint a mostani házak: több benne a tölgyfa, mint a fenyő. Aztán még eddig csak egy gyermek van a háznál, tehát csak ezzel a házassággal lehet helyreütni azt a csorbát, melyet a jogtalan osztozkodás fog ejteni az elsőszülött jussán. Mikor már ezt egészen jól elhatározta, akkor ismét egy szomorúság, vagy - szerinte - igazságtalanság érte. A szomszéd kis leánynak egy öcsikéje érkezett s pár év múlva ismét egy másik. No, ez már sok! És Bácsné új tervnek szövi a szálait.

Most már Csüdöm Bori a legjobb szerencse, tehát azt fogja elvételni a fiával: erősebb, fejlettebb is, mint Máté Anna és a nagyanyjának egy zacskó ezüstpénze van, a mit egészen oda ad az unokájának a lakodalma napján; majd abból - meg az addig eldugasztott pénzből - fog az új házhoz egy olyan részt tolatni, mely mellett elülhet a Pista szobája!

A „feketé”-t dologra szoktatta, hadd keresse ki, a mit majd bitorolni fog. És a fiu megtesz mindent, szó nélkül. Már a „szép” is egészen megszokta, hogy a mi nehéz vagy kellemetlen, az mind az öcscsére néz. Hiszen olyan erős, mint egy bivaly, mondja az anyja, apja pedig beleegyezve inti: „Éppen olyan”.

Ha a fiu kifáradva a favágásban, marhák körül való teendőkben, neki pirulva hozza be az általa fejt tejet és pihenni szeretne, az anyja sürgeti, hogy menjen ki éjszakára a marhákhoz a rétre, de jól vigyázzon, nehogy tilosban ériék a jószágot. Pista szó nélkül engedelmeskedik: mert hát ő tudja, hogy az édes anyja akarát követi: de az anyja azt hiszi, mintha idegent zaklatna... aztán úgy sem jobb itthon lenni, mint akárhol, tehát neki mindegy.

Ha a paraszt legények legkedvesebb szórakozásáról, a vásárra való menetelről van szó és az apja azt mondja, hogy mégis csak Pista ért jobban a marhához, menjen ő: akkor az anyja Jánoskát, a „szép”-et küldi: „hadd mulasson a szegény!”

Egy ilyen alkalommal volt Bácséknál Máté Anna és a mint meglátta, hogy Pista elpirulva vonul hátra és szó nélkül dobja le a cifra szűrét, nem tudta megállni, hogy el ne mondja, a mi a szívében van:

- Erzsók néne! hogy nem szánja Pistát. Ha esőben kell a mezőre, erdőre menni, akkor mindig őt küldi, de ha ünneplőbe öltözve, a vásárra készülődnek, akkor János menjen! No, én nem tűrném el ezt még az édes anyámtól sem!

Bácsné úgy érezte, hogy ez a kis béka ezer körömmel markol a szívébe s ettől a pillanattól kezdve gyűlölte is. Haragos szóval mordult rá:

- Ki tanított arra a becsületre, hogy idegen háznál leczkéztesd egy asszonyt?

- Ne haragudjék, Erzsók néne, de nagyon megszántam Pistát... különben is sokszor csodálkoztam rajta, hogy mindent szó nélkül teljesít, miért nem mondja vagy egyszer...

- Mit? talán bizony, hogy nem akar szót fogadni?

A kis leány megrázza vállát, kikerüli az egyenes feleletet, mert hát anyja sürgősen küldte a kovászért. Hanem annyi ideje mégis marad, hogy a mint elmegy Pista mellett, oda sugja neki:

- Beh kár, hogy egy kicsivel nincs több akarata, beh kár!

És ekkor a fiú a hálának, az ébredő szív megszólalásának s a zaklatott lélek feljajdulásának egy olyan tekintetével mélyedt a leányka szemébe, hogy azt soha, sohasem lehet többé elfeledni!

A Bácsné haragját lecsendesíti, hogy a „szép” ott áll előtte olyan buta göggel, nehézkes lomhasággal, a mint az csak kitelik egy elkényeztetett, jómódu parasztleánytól; felcsapja bokrétás kalapját s úgy várja, hogy az anyja utravalót adjon.

De hát hogy is hiheti valaki, mintha ezek testvérek lennének? gondolja az anya, a mint kövér piros fiáról a „feketé”-re tekint. Oh! az a fekete szín sötétítette be az ő egész életét! Aztán ha még más forma lenne; de az ilyen mamlasz, tedd ide, ne vedd elő embereket hogy miért teremtette az uristen, azt nem lehet megérteni!

Pedig a csinos, mindig tiszta fiú az ő fiatal üdeségének friss hamvával, egészséges vére meleg színével s különösen tekintetének szelid mélységével minden ember előtt nagyon vonzó. Csak az anya szemét homályosította el a gyanu szürkése, csak az nem látja ezt.

Istenem, vajjon mit gondol most róla Máté Anna? - töpreng a szegény fekete; - oh, csak az az egy láthatna be az ő szívébe! De hát az sem lehet s így az sem fogja megtudni soha, hogy miért bánnak vele ily mostohán és ő miért tűr el mindent, feljajdulás nélkül, mint a barom. Pedig a leány jó véleménye olyan lenne az ő élete ködös szürkességében, mint egy meleg, fényes napsugár.

VI.

Bács István uramat birónak választották és János, a „szép”, tisztán elhitte, hogy hozzá nem is illenék más apa, csak egy biró.

Bácsnét az utóbbi időben még egyéb is kezdte foglalkoztatni, mint Jánosnak Csüdöm Borival való házassága. Volt ugyan összeköttetése a két dolognak egymással; de a főök most is csak abból indult ki, hogy ha az idegen fajzat egyenlőn fog osztózni az első szülöttel, legalább adja is meg az árát, a mennyire lehet.

Egyszerre csak elkezdte az urát kísérgetni, kísérteni:

- Na Pista, ha még ennyire is rázza a fejét, akkor ne is mondja magát sem birónak, sem apának... üljön a sutba!

- Hagyj békét, Erzsók, hagyj békét!

Az asszonyt szorongó érzések kinozták: ha ez az ember felette erős találna lenni! És a kísértés folyt tovább és a férj bizony nem talált felette erős lenni.

Közelgett a sorozás ideje és a biróné szigorú tekintettel vetette oda:

- Még sem szólt, pedig belátta, hogy igazam van! Aztán tekintete meglágyul, szemébe könnyek gyűlnek, ajk-szegletei remegnek:

- Tudja meg, ha Jánoskát beveszik, én abban a pillanatban meg fogok halni, erre esküszöm!

A „fekete” éppen ekkor lépett a szobába; az asszony könnyes szeme esdő kifejezéssel tapad az urára: most, most szóljon! A bíró köhécsel, aztán kissé rekedt hangon kezdi:

- Pista! egy szavam lenne hozzád, úgy gondolom, értelmezed... hát a mint láthatod is, a bátyád idejekorán felnyult s e miatt felette gyenge a melle, így mondja a doktor is... ha be találnák sorozni, félesztendő mulva belehalna... Hála istennek, te erős vagy, a dolgot is jobban bírod, azért úgy gondoltam, hogy a bátyád nevén téged állítsunk elé... te bizonyosan kiszabadulsz, mert mégis csak gyöngé... azaz, hogy fiatal vagy; így aztán mind a kettőtöknek jól lesz... Na, mit szólsz hozzá?

A fiu egy kissé elhalványul, de ki venné azt észre a fekete színén? Az asszony dobogó szívvel várja a feleletet: sohasem mondott ellent semmiben, talán csak nem teszi éppen most? És összetéve kezét, úgy néz esdő kifejezéssel a fiára. Ilyen kérő, meleg tekintetet még sohasem érzett. Szíve telegyült bánattal, egy pillanat alatt átéli rideg, elhagyatott ifjúkorát; sejti, hogy még rosszabb várna rá... ki tudja, vajjon az édesanya szíve nem lesz-e melegebb *azután*, nem fogja-e megérezni, hogy így csak az édes gyermeke tehet?

Jól van, édes anyám, ha kend így kívánja, megteszem.

Sor alá állították, és be is vették katonának. Máté Anna lángoló tekintettel, feddő hangon szól hozzá:

- Miért is születik az férfinak, a ki olyan akarat nélkül való? Szeretném szét tépni az egész világot - meg egy asszonyt!

- Na, na, kicsi Anna. Csendesülj, galambom!

- Nem csendesülök, mert a mi sok, az mégis csak sok! Hogy lehet ilyenbe beleegyezni? Eltűrné Pista, hogy a hátán fát vágjanak; eltűr mindent, megcselekszik mindent, a mit csak kívánnak... akkor mért nem lett galamb, vagy legalább is lány?

A fiu bánatosan mosolyog és csendes hangon mondja:

- Nem tudja azt az ember, hogy a másik mit miért cselekszik! Hej! be sok szép dolgot beszélt nekem a szegény néne, abból én sokat okultam... Aztán mondd csak, kicsi Anna, hogy mivel lett volna az jobb - a mit annyiszor a szememre vetsz -, ha továbbra is küldöztek volna zivatarban, sárban-vizben, erdőre, mezőre? Mindegy az; a fergetegben sem volt rosszabb, mint lett volna a házban. És ládd, ilyen a többi is mind... nem tudja azt más, csak a ki benne van!

- Ugy hát az is mindegy, hogy három esztendő itt a szomszédban töltsön, vagy pedig messze, messze innen?

- A bizony nem mindegy; de azt remélem, Anna, hogy ezzel magam felé hajtom az édes anyám szívét.

- A kő nem szokott hajolni!

- Nem úgy van az, Anna... hanem azért én még sem mondhatom meg, hogy van. - Elhallgat, de tekintetében ott van az, a mi meghódította az erélyes kis leányt.

- Olyan szépen tud nézni, Pista, hogy mindig megszelidíti a haragomat, pedig sokszor nehezteltem már a szerfelett való nagy türelme miatt.

- Ne neheztelj, Anna, add ide a kezedet és nyugodjunk meg abban, hogy három esztendő múlva összekelünk, akkor már te is nagy lány lélsz s ha akarsz...

- Akarom!

Mily gyöngye kis teremtes - gondolja a fiú - és mégis mennyi ereje van; de hát néki könnyű; kimutathatja minden indulatát, mert az anyja édes gyermekének ismeri s nem neheztel meg rá semmiért.

És Bács István bíró uramnak felette sokjába kerül, hogy bedugja a falu száját; tudja, hogy a míg bíró, addig csak megy a dolog, de mi lesz azután?

- Hidd el, Erzsók, hogy ki nem kerülöm a tömlöczöt! Mindig magam előtt látom a nyitott ajtaját!

És e miatti folytonos rettegésében egészen az italra adja magát: csak a kancsófenékről jó az enyhülés!

- Pista! a hogy mulik a szele ennek a dolognak, tüstént elmátkásítjuk a fiunkat Csüdöm Borival...

- Azzal? Iszen eddig Máté Annát akartuk...

- Na, ismét elitta az eszét!... ha így megy, olyan lesz, mint a lyukas fazék, nem tart meg semmit! Pista, ügyeljen a nyelvére, mert most már két titkot kell takargatni!

A bíró kezd kijózanodni. - Igaz a! Most már tudok mindent... Máté Annát csak előbb akartuk, a míg nem voltak fiú testvérei...

- Ugyan hagyja már azt, a ki olyan hitvány, mint cziberén a hártya, a mellett csunya is, vézna is, akár a gazdátlan macska, a nyelve pedig kétélű sás... épen a mamlasz feketéhez való. Tudja Pista, még úgy is fordulhat, hogy oda vigyék fiunak, míg a gyerekek felcseperednek...

- Hát azután?

- Azután? No hát majd meglássuk, hogy mi lesz! De most csak beszéljünk a miénkről, a mi szép virágunk elmátkásításáról...

VII.

A „fekete” már rég a király kenyerét eszi és a „szép” kézfogóját is megülték, mikor odaát a Mátéék nagy házára nagy gyász borult: a gazda meghalt s minthogy a sors az ő sulyos baltájával egy fogásra többször üt ugyanegy helyre: a három gyermek egyszerre kapta meg a difteritist és a két fiucska rövid időn követte az édes apját. A leányka élet és halál között

lebegett; mire a falubeliek azt mondták, hogy: lám, most hal már meg, midőn a szerencsétlenségek által a legjobb „szerencsé”-vé vált volna.

- Na hát kell is a toldás! - veti oda Bácsné és hevesen dicséri a Csüdöm Bori derékségét: - Kettő válna abból olyan, mint Anna.

Aztán midőn Anna felgyógyul és először megy pártásan a templomba, az egész gyülekezet elámul: Hát kicserélték ezt a leányt, vagy mi? Olyan rózsás arcú, viruló hajadonná fejlődött, hogy Bácsné egészen elszomorodott bele.

Piros pünkösdi napja volt és mikor az Ur asztalát körülállta a gyöngyös pártás élő virágkoszoru, Máté Anna éppen Csüdöm Bori mellé esett. Nem nőtt oly magasra, mint Bori, de akkorára igen, hogy e pillanatban sok-sok legénynek éppen a szívéig ért; különösen tekintében volt olyan, a mi megkapta a szíveket: szomorúság, okosság és szelidség egybeolvadva, mindez kimondhatatlan bájossá tette üde arczát.

Biró Jánoska a jegyesét kereste és tekintete megakadt az „új pártás lány”-on; aztán lomha vére gyorsabb keringésbe kezdett dobanni.

Valami egy hó múlva Bácsné így szólott az ő egyetlen szép fiához:

- Jánoska, drága napom! Mondd meg, hogy mi a te bajod? Sóhajtozol, az ábrázatod halványul, kevesebbet eszel, beteg vagy?

- Nem tudom... de mégis lehet, hogy tudom... édes anyám...

- Na drágám, csak szólj bátran!

- Hát nem igen szeretem Csüdöm Borit... mást jobban szeretnék, - (egyet int a nagy ház felé) - na tudja már, hogy kit?

Az anya tudta és azt kérdezte, hogy: a gazdagsága végett?

- Nem. Ha csak egy muszulya lenne, akkor is szívesebben elvinném, mert hogy olyan szép... engem csufolnak „szép”-nek, pedig Máté Anna csak a szép ebben a hazában!... Vajjon, istenem uram, a „fekete” előre tudta, hogy így lesz? Mert anyámasszony, ő már szerette, mikor még kicsiny és csunya vala.

Bácsné azt gondolja, hogy ez még nem lenne baj, csak a leány ne szeretne. De ha szerette is eddig, a míg nem volt más, lehetetlen, hogy ha látja a Jánoska indulatát, felé ne hajoljon.

Legelőbb is szívére köti a drága napjának, hogy a mit neki mondott, el ne mondja senkinek, mert sohasem lehessen tudni, hogy fordul a dolog, - de kezdjen járni Anna után s ha vele boldogul - ugyan hogyis ne boldogulna! - akkor a többit csak bizza rá.

János annyira megfogadja az anyja szavát, hogy egy órával is előbb kél, mint máskor és átmegy segítségére lenni Annának a csordahajtásnál. Egy napon, mikor még csak a hajnal fénye derengett a falu felett, már ott állott a kapuban és várta, hogy megszólaljon a csordás kürtje, mire a leány ki szokott jönni és a pajtába fut eloldani a tehenet.

Sokan járnak Anna után, - gondolja a legény, - de egy sem jó ily korán segiteni, pedig senki sem szereti úgy a hajnali álmot, mint ő... Aztán elhatározza, hogy ezentul be is fog menni az udvarra... vagy még jobb lenne a pajtába menni és ott várni be a leányt. Nyomban úgy cselekszik. A jászolhoz dől és a nyitva hagyott ajtón át várakozva tekint a ház felé. A Mátéék barnafedelű nagy házán és fehér falán piros fény kezd játszadozni a szürkeséggel és az akáczfák felett, mintha rózsaszínű liszt porzana. A ház ajtaja megnyílik és a szép leány fehér ingválla élesen kiválik a derengő fényből. Futva megy a pajtáig; de az ajtóból visszahökken, szíve hangosan ver...

- Ne ijedj meg, kicsi Anna, én vagyok...

- Azt hittem, azt hittem, hogy...

Nem folytatja és el sem tudja képzelni, mi vihette ily csalódásba; de a mint János ott állott a félhomályban, egy pillanatig úgy tetszett neki, mintha Pista lenne.

- Segíteni akarok, te csak maradj vesztig, kicsi Anna, majd kihajtom én a tehenet... de még nem tülkölnek, ne siessünk, Anna...

Most, most lenne itt az ideje, az anyja is rég kérdezzeti: na, drágám, beszéltél-e már? és most már minden áron beszélni fog. Torkát köszörüli, aztán elkezd tapogatni a tehén hátát:

- Czimeres jószág... beillik erre a telekre... Hanem van egy baj... tudd meg, Anna, egy nagy baj...

- Ugyan mi?

- Hát, hogy nem szeretem Csüdöm Borit!

- Az bizony elég baj, ha az ember nem szereti a saját mátkáját!

- Nem szeretem, Anna, mert más van a szivemben, a kit nagyon, nagyon szeretek...

Anna - mint a világon bármely más Anna - jól érti a dolgot; de azért úgy tesz, mintha nem értené és arra tereli a szót, a mi éppen nem kíváncsú a legény előtt:

- Ugy van az, János, hogy mindenkinek meg van a maga baja... Jusson csak eszébe az a szegény Pista, mennyit szenvedte kedtől és az anyjától... Ha! szól a kürt!... Eloldja a kötelet, rá üt a tehén hátára és mire a „szép” észreveszi magát, egyedül marad a pajtában.

Édes anyámasszonyban pedig felgerjed az indulat, mikor fia előadja a hajnali jelenetet. Jól van; majd beszél ő azzal az elkapott leánnyal! És még az nap beszélt is.

Előadta czikornyás paraszt tempóban, hogy a fia mennyire szereti. A leány szép arcza hamiskás mosolytól derült:

- Én is mindig úgy tudtam, hogy az egyik fia nem idegen tőlem... és...

Az anya siet elárulni, hogy melyik fiáról van szó.

- Istenem, uram, Erzsók néne, beh meg is tudja változtatni az emberek szívet egy kis örökség!

- Aztán ott hagyja az asszonyt, a gögös birónét magára, a ki boszuságtól eltelve, immár egész anyósi hangulattal morogja:

- Utálatosa! Azért mégis az én menyem léssz!

A leány vizért fut és a mint korsóját oda tartja a csurgó alá, szép arczára árny borul: az asszony erőszakolni fogja azt a gyöngé fiát és akkor... Én istenem, hogy is lehet az a Pista olyan, mint a lány viasz? Oda hajthatja az anyja, a hova éppen akarja! És a leány lelkét elfogja a kétség; aztán haragot érez a természetellenes anya iránt s fellázad Pista ellen is: nem kellett volna, katonának sem kellett volna, hogy elmenjen! Most is úgy fog cselekedni, a mint kívánják! Felhevülve ugrik talpra, kapja a korsót és kiönti a vizet. Jól van, ha most is enged, nem bánom, nem bánom! Összerezzen, széttekint: vajjon nem látta-e valaki ezt a kitörését?... de hát nem tehet róla... és ha Pista ismét viaszból lesz, soha, sohasem néz rá többé! Pedig nagyon szereti... csak jőne már haza és tekintene rá azzal a szelid, ragyogó szemével... Ejh! akárhogy tekint azzal a szép fekete szemével, mit ér az, ha nem tud férfi lenni, ha nem tud akarni! Ismét a csurgóhoz hajol s már rég tele a korsó, a vízfölösleg mint egy gyöngyös fátyol, úgy borítja el az edényt s még nem tudja elhatározni, hogy hát mi lesz akkor, ha Pista engedni talál? Annak kell az utját elvágni...

De hogyan?... mentére hagyja a dolgot... hiszen akkor az az erőszakos, sziv nélkül való anya kényszeríteni fogja azt a szegény fiút! Na, most már tudja, mit tegyen: rögtön elmegy a birónéhoz és megígérteti vele, hogy nem beszél Pistával erről a dologról addig, a míg ketten nem találkoznak. És ha nem igéri meg? Akkor rá fog ijeszteni, hogy egyik fiára sem néz soha többé; majd megígéri erre. De hát miért is nem mondta ezt meg már előbb is? Hiszen Pista minden perczen betoppanhat, kiszolgálta az idejét... jaj! hát ha otthon is van már? Az anyja bizonyosan tudta, hogy jő és azért is beszélt ma vele. Azóta rá is vehette a lemondásra: van annak valami különös hatalma Pista felett! Anna nem hisz a boszorkányságban, de hogy ez nem tiszta dolog, az már szent igaz!

Egy felhő odaveti árnyát a zöld pázsitra éppen a leány lába elé, erre a szive nagyot dobban és úgy érzi, hogy előtte Pista áll, az ő árnya rajzolódott oda és különös izgalommal emeli fel tekintetét: egy lélek sincs a közelben... Hogy lehet az, mikor ő még a lélegzetét is érezte? Olyan lelkiállapot ez, melyet el lehet nevezni előérzetnek, telepathiának, de azért, hogy volta-képpen mi, bizony még nem tudja egyikünk sem. A leány tisztán érzi, hogy sietnie kell, nem is megy az utca felé, átsap a kerteken, majd úgy fog egyenesen a bíróék kertjén bemenni az udvarra.

Mig a leány így vívódott és idegei fájdalmasan tépődtek, abban az aggodalomban, hogy az az asszony megrontja a fiát, a fiu ragyogó, boldog tekintettel lépdél a faluba vezető magas ösvényen és mikor meglátta a kedves tájat, barna-piros arcát melegség öntötte el: „Én istenem, be áldott szép falu!” A rétek friss zöldjén lilás fátyolt tereget az őszi kökőrcsin; zöld lombok közül kék-hamvas szilvák és aranypiros almák mosolyognak felé. A legnagyobb ház háta mögött legnagyobb a gyümölcsös is és a tisztások sima, bársonyos zöldjén, dus sarjurendek sötétzöld prémeket vonnak. És a legény szívében felélénkül minden emlék: a sok szenvedés, a kevés öröm. Az öröm mind innen, erről a nagy telekről hajtott ki, és a bánat?... Ejh ne jusson ma az eszébe!... Csak a viszontlátás lenne olyan, a melyet óhajt és a kis lánynyal történt nagy változás, ne változtatta volna meg a szívet is. De a mint keresztül jött a szomszéd falun, valami rossz hír olyan sulyosan csapódott a szívéhez, hogy most is sajog bele. A bátyja oda hagyta Csüdöm Borit és Máté Annához jár.

A legény egyszerre csak irányt változtat és a temető felé tart: úgy érzi, hogy hazaérkezésével azt a sirt kell legelőbb köszöntenie. A temetőből a csűröskerten át tér haza és néhány pillanat múlva ugyanott halad Anna; nagyon siet, mert valami mind azt sugja neki: - mindjárt elkésel!

VIII.

A „fekete” egyedül találja édes anyját és meg lehet elégedve a fogadással. Az asszony a mint meglátja, rögtön határoz: a mig nem találkozik azzal az elkapott leánynyal, addig kell vele beszélni. Ki tudja, ha találkoznak, mire veheti? Talán bizony még arra is, hogy ne teljesítse a kívánságukat? Ez ugyan hihetetlen; de minden kitelik attól a lánytól...

Ugy kérdegeti, kínálgatja Pistát, mintha csak János lenne. A fiu szive egészen telegyül a gyermeki szeretet melegével és tekintetéből boldogság sugárzik. Vágyik az édes apja és a bátyja után is: hol vannak?

- Apád a faluházánál van; szegény Jánoska pedig a mezőn.

- Valami baja van Jánosnak, édes anyám?

- Bizony nagy baja van szegénynek, attól tartok, Pista, hogy ki sem épüli, ha... ha... de tán jobb is, ha nem szólok; ki tudja, nem változtatott-e meg az idegen kenyér...? Hajdan engedelmes valál, nem szegted kedvem semmiben; légy jó most is, mert csak rajtad áll, hogy megmentsd a szegény bátyádat...

A meleg barna-piros arcra halott halványság ömlik: szíve már megérezte, mi következik.

- Tudd meg, Pista, hogy a bátyád halálosan beleszeretett Máté Annába...

- Igen, az örökségébe! És hangja oly daczosan cseng, milyenhez nincs ez a ház hozzá szokva. Felszökik és szemében egy rég fojtogatott érzés kitörő szilajsága villan. Eddig minden közönyös volt előtte; de most olyat érintett az anyja, a mi mindene. Egy pillanatig mély csend van. Bácsné meghökkent attól a hangtól; de bármily szokatlan is az, nem ér rá felette megbotránkozni, mert az édes szülötte javáról van szó, azért rábeszélő hangon kísért tovább:

- Lelkemre esküszöm neked, Pista, hogy Jánoska nem a vagyonáért szereti azt a lányt, hanem megszerette, mert nagyon szép lett; most már egészen hozzá való...

Szép lett, gazdag lett! És ez ugy égeti a legény szívét. Hiszen neki jó volt úgy, a hogy volt, nem kívánt többet, mert így sem szeretheti jobban, mint a hogy szerette. Az anyja egészen közel megy hozzá, karjára teszi kezét, esdve néz a szemébe.

- Csak most az egyszer hallgasd meg a rimázkodásomat és mondj le arról a lányról, a ki immár nem is hozzád való.

A szilaj tekintetbe valami remegés vegyül: vajjon igazán nem hozzá illő már a gazdag, szép leány? Piros kendőjével megtörüli halvány arcát és csendes hangon kezdi:

- Édes anyám, mindent megtettem, a mit kívánt, megteszek ezentul is; de arról a lányról, - ha ő még szeret, - nem mondok le soha, soha, édes anyám! És az utolsó szavak oly határozottsággal csengnek, hogy teljesen meg lehet velök elégedve az a szép leány, a ki minden tartózkodás nélkül áll a tornáczon és hallgatja a beszédet; hiszen őt az isten küldte ide, azt az árnyat azért vetette elibe, hogy siessen, sietett is s erre éppen jókor érkezett. Most már látja, hogy az a legény tud akarni és szívbeli tiszta gyönyörrel hallgatja tovább a szavát:

- Eddig minden kívánságára azt gondoltam, édes anyám, hogy miért ne tenném meg, mikor ugyanis mindegy, minden. Ha mellőztek, ha zivatarba kihajtottak, ha felette erős dologgal terheltek s a végén katonának küldtek, mindegy! De az már nem mindegy, mikor az egész élet boldogságáról van szó, azt már mégsem engedhetem oda, ebben az egyben erős vagyok és ha Anna szeret, feleségül veszem!

A biróné összezsapja kezét:

- Hát te így is tudsz!

- Ezért ne nehezteljen, édes anyám és ne akarja az egyik fia romlásán építeni a másik szerencséjét! Aztán... aztán higgye el már egyszer, hogy én is édes gyermeke vagyok!

- Teremtő szent isten, mit beszélsz! Mit tudsz? és rémülten tántorog hátra, aztán elfedi arcát és úgy borul az asztalra.

- Ne tartson tőle, édes anyám, mert éppen mint kend, úgy én is sirba viszem ezt a titkát, ezt a képzelt titkát. Benn voltam én akkor, mikor a szegény haldokló nénét arra kényszergette, hogy ismerjen el engem fiának; a néne megesküdt, hogy a kendé vagyok; hát akkor miért, ugyan miért nem hitte el ezt, édes anyám?

Az asszony kétségbeesetten int hallgatást. A falak se hallják; ne tudja azt senki, mily kínos gyanu rág az ő egész életén!

És oda künn Máté Anna most már egészen bizonyos benne, hogy a jó isten küldte ide, mivel így akarta értésére adni azt a titkot, a mit Pista el nem árulhat. De hát voltaképen mi is az?... Nem érti, csak annyit érez ki belőle, hogy a biróné nagy csalódásban élt, mert nem tudta az igazat s azért volt Pistához olyan mostoha. Oh, a boldogtalan! És ettől kezdve úgy érzi, hogy már nem is gyűlöli úgy ezt az asszonyt. Elég büntetés az annak, hogy egy ilyen derék legényt nem ismert el a maga gyermekének. És diadalmas, ragyogó tekintettel kapja fel a tele korsót s még be sem lép a házukba, már odakiált:

- Anyám, édes anyámasszony! tudja meg kend is, hogy Pista nem viaszból való és van akarata. Csak hallá vala minden ember!

IX.

Hogy a mamlasz „fekete” ellent mert mondani, rendkívül meglepte az anyát; de az meg, hogy ismeri az ő rejtegetett titkát, egészen felzavarta. Megdöbbenve szédelgett néhány napig és kábultságában nem tudta, hol kezdje, mit tegyen? Pedig a dolog sürgős, Jánoska érdekeit nem lehet kockáztatni. Már világos, hogy a jó szerencse Pistára néz, most tehát ismét Csüdöm Borinak kell hálót vetni, mert még ilyen sincs több a faluban. El nem tűrhetné, hogy az ő házában előbb üljön lakodalmat a kisebb fiu, az idegen, mint az igazi. Sikerült is neki összeboronálni őket, de hogy ezen cselekedetét később meg ne bánta volna, ezt ugyan nem állítja senki, maga pedig legkevésbé.

Mert ha van is a faluban néhány hamis menyecske, de mind messzi elmaradnak Bori mögött, mert hát egyik sem tud oly igazán kikapó lenni és egyik sem tudta oly igazán kinzani a háza népét. Csak az apósa nem szenved tőle, a minek alkalmasint az lehetett az oka, hogy a jámbor ember idejekorán elköltözött oda, a hol nem kell mindig attól rettegnie, hogy mikor nyitják meg előtte a börtönajtót, még ha a kisebb fiát állította is elő a nagyobb helyett. De a mit az após ilyenképen kikerült, azt busásan megkapta az anyós. És még ha a drága, egyetlen fia jó lett volna hozzá, ha nem okolta volna őt a szenvedésért!

- Bizony csak rossz anyám vala ked, hogy ekkora égedelembe vive! Ne csodálja, ha a kocsmának adom magam, éppen, mint az édes apám! S az a körülmény, hogy fenyegetőzését teljesítette, éppen nem tette gyöngédebbé az anya iránt.

Az összes szomszédság, atyafiság vigasztalni akarja.

- Ne busuljon, Erzsók néne, mert ha az egyik fia mostoha is kedhez, annál jobb a másik, mert olyan jó gyermeket adjon az isten minden anyának, mint Pista! De ugyan, hogy is nem megy oda lakni, mikor a menyé is szívesen hívja?

Ilyenkor megrázza ősz fejét és mélyen hallgat, magában pedig elgondolja, hogy mégis csak különösek az emberek: azt hiszik, vigasz az neki, ha az idegen fiu jó hozzá és nem az édes gyermeke s hogy örömet leli abban, ha a „feketé”-t nem csalja a felesége, de az ő drága szülöttjét igen!... Különben hát hadd tévedjenek és ne tudják azt meg soha, hogy mi történt azon a borzasztó éjjelen s a ki akkor született, az a szegény kis csodaszörny, ott ül most is a mellén s hogy a szederjes szájacskák folyton beszélnek hozzá... ne, ne tudja ezt meg soha senki!...

V é g e.